

OTROK
IN KNJIGA
114

Zanimalo nas je, ali lahko za mlade športnike in športnice v starostni kategoriji med 15. in 19. letom oblikujemo takšno promocijo branja, ki bo temeljila na sodobnih trendih t. i. vplivnežev, hkrati pa te elemente nadgradila z elementi vzgleda, ki jih pred mlade športnike in športnice prinašajo vrhunski športniki in športnice. V središče našega zanimanja smo postavili ugotavljanje vpliva stališč vrhunskih športnikov in športnic o pomenu branja kot ene od možnih izbir pri treningu koncentracije in psihični pripravi na športno tekmovanje.

Sabina Fras Popović, *Ciljno usmerjena bralna motivacija z vzgledom: #športajmoinberimo*

Prevodne analize in študije lahko posrednikom pomagajo, da pri pripravi prevodov več pozornosti namenijo svoji vlogi kulturnih posrednikov iz okolja, ki je drugačno od sprejemnikovega. Z raziskavami intervencionizmov si prizadevamo za določitev ocenjevalnih parametrov, ki bi nam pomagali pri presoji, »v kolikšni meri je prevajalčeva intervencija nujna ali še sprejemljiva, od katere točke naprej pa postane manipulacija, v slabšalnem in pejorativnem smislu«.

Veljka Ruzicka Kenfel, *Intervencionizmi posrednikov v španskih prevodih mladinskih besedil*

Odlično besedilo Jane Bauer je mogoče razumeti tudi kot tematizacijo osamljenosti, nasprotja med samozadostnostjo ali samozagledanostjo in skrbjo za drugega, kot razmislek o drugačnosti, ki to v resnici sploh ni. Ilustracije Petra Škerla tvorijo posebej zanimivo plast slikanice, saj bralčevo pozornost pritegnejo na več načinov.

*Nagrada Kristine Brenkove
za izvirno slovensko slikanico*

Škerl Peter: ilustracija iz slikanice
Kako objeti ježa (Jana Bauer), akvarel in
suha barvica na papirju, 46 cm × 29 cm,
Sodobnost International, 2022

Nagrada Kristine Brenkove za izvirno
slovensko slikanico 2022.

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV

*The Journal of Issues Relating to Children's Literature,
Literary Education and the Media Connected with Books*

114

2022

MARIBORSKA KNJIŽNICA

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številkami na leto; od leta 2003 izhajajo tri številke letno.

The Journal is Published Three-times a Year in 700 Issues

Uredniški odbor/*Editorial Board*: dr. Meta Grosman, mag. Darja Lavrenčič Vrabec, Maja Logar, Tatjana Pregl Kobe, dr. Gaja Kos, dr. Barbara Pregelj, dr. Peter Svetina, Darka Tancer-Kajnih in od 2022 dr. Sabina Fras Popović; iz tujine: Gloria Bazzocchi (Univerza v Bologni), Juan Kruz Igerabide (Univerza Baskovske dežele), Dubravka Zima (Univerza v Zagrebu)

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: Darka Tancer-Kajnih

Sekretar uredništva/*Secretar*: Robert Kereži

Redakcija te številke je bila končana oktobra 2022

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Prevodi sinopsisov: Marjeta Gostinčar Cerar

Lektoriranje: Darka Tancer-Kajnih

Izdaja/*Published by*: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*

Naslov uredništva/Address: Otrok in knjiga, Rotovski trg 6, 2000 Maribor, tel. (02) 23-52-100, telefax: (02) 23-52-127, elektronska pošta: darka.tancer-kajnih@mb.sik.si in revija@mb.sik.si spletna stran: <http://www.mb.sik.si>

Uradne ure: v četrtek in petek od 9.00 do 13.00

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovski trg 2, 2000 Maribor, elektronska pošta: revija@mb.sik.si. Nakazila sprejemamo na TRR: 01270-6030372772 za revijo Otrok in knjiga

Vse številke do letošnjega letnika so v celoti dostopne v Digitalni knjižnici Slovenije oz. na portalu dlib.si

Vključenost v podatkovne baze:

MLA International Bibliography, NY, USA

Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, USA

EBESCO Publishing, Inc.

ČLANKI – RAZPRAVE

Sabina Fras Popović

CILJNO USMERJENA BRALNA MOTIVACIJA Z VZGLEDOM: #ŠPORTAJMOINBERIMO

Prispevek prinaša predstavitev drugega od projektov, s katerima je Mariborska knjižnica v zadnjem desetletju posegla na povezovanje bralne kulture in športa. Prvi projekt, *Hokejska bralna postava*, je opisan tudi v reviji *Otrok* in knjiga številka 110. Drugi projekt je nacionalni medresorski program za spodbujanje branja med mladimi športniki in športnicami med 15. in 19. letom starosti in se imenuje *#športajmoinberimo*. Namen prispevka je podati vsebinski in organizacijski oris programa ter predstaviti rezultate spremljanja programa v določenem časovnem obdobju. Za pridobivanje rezultatov smo uporabili metodo akcijskega raziskovanja, nestrukturirane intervjuje, opazovanje in analizo vsebine ter longitudinalno študijo štiriletnega spremljanja izvajanja programa in analizo uresničevanja smernic programa. V drugem prispevku bomo na izbranih knjižnih primerih za otroke in mladino predstavili povezavo med literarnimi deli in spodbujanjem pozitivnega donosa do branja in knjig pri izbrani ciljni skupini mladih športnikov in športnic. V središče obeh prispevkov o programu *#športajmoinberimo* postavljamo tudi preverjanje teze, ali s spodbujanjem branja pri enem mladem športniku ali športnici lahko dosežemo tudi tri odrasle, ki v njegovem življenju predstavljajo t. i. varnostno mrežo razvoja mladega športnika ali športnice: starš, trener in učitelj.

In the last ten years Maribor Public Library launched two reading culture projects bringing together sport and reading. The first of the two was the Hockey Reading Lineup, presented in the 110th issue of the *Journal of Children's Literature*. The second is the national cross-sectoral program *Letsplaysportandread*, focused on promoting reading among young athletes. The article brings an outline of the program's contents and organization, along with a presentation of the results of its monitoring within a certain time frame. Our focus is on the program's progress from a single location project into a cross-sectoral program embracing ten locations, as well as on its wider impact. To acquire results we applied the action research method, along with non-structured interviews, qualitative methods of monitoring and content analysis, as well as a longitudinal study of a four-year program implementation monitoring and the analysis of the implementation of its guidelines. Three selected book examples in the article are used to illustrate the link between literary works and promotion of positive attitude towards literature in the selected target group. The chief aim of our paper is to verify the thesis that reading promotion, focused on one young athlete, also reaches out to three adults, representing a so called security network of his personal growth.

Uvod ali predstavitev korakov od lokalnega do nacionalnega programa spodbujanja branja med mladimi športniki in športnicami

Program *#sportajmoinberimo* bi morda najlažje opisali z mislijo pisatelja Juliana Barnesja v knjigi *Lege življenja* (2020): »Človek sestavi dve stvari, ki prej nista bili povezani. In svet se spremeni. Ljudje takrat morda tega ne opazijo, ampak ni važno. Svet se je kljub temu spremenil.« V programu povezujemo dve bistveni področji človeškega življenja, saj »bere le človek« (Márai, 2018), šport pa je tudi več kot le gibanje, ker vključuje element športne identifikacije. »Kar tri četrtine celotnega prebivalstva spremlja šport. Kaj pomeni spremljati šport? To pomeni, ali se z njim aktivno ukvarjati kot tekmovalec ali trener ali v kakšni drugi vlogi, ali pa spremljaš te tekmovalce iz navijaških vrst. Zakaj tako velika številka vključenih v spremljanje športa? Ker vidimo in čutimo, da športnik verjame v to, kar počne.« S temi besedami¹ je moč športa opisal Andrej Miklavc, eden od 34² vrhunskih športnikov in športnic, ki so od septembra 2019 do junija 2022 sodelovali v programu spodbujanja branja med mladimi športniki in športnicami.

Vodilo programa *#sportajmoinberimo*³ je v Nacionalni strategiji za razvoj bralne pismenosti⁴ (2019) prva vrstica odgovora na vprašanje, kaj je bralna pismenost. »Bralna pismenost se kot zmožnost in družbena praksa vse življenje razvija v različnih okoliščinah in na različnih področjih ter prežema vse človekove dejavnosti.« (st. 3).

Pri snovanju, razvijanju in evalvaciji ter spremljanju učinkov programa *#sportajmoinberimo* smo bili osredotočeni na tri elemente opredelitve, kaj je bralna pismenost: 1. zmožnost in praksa, 2. razvija se vse življenje na različnih področjih in v različnih okoliščinah 3. prežema vse človekove dejavnosti.

¹ Novo mesto, 30. september 2021. Ptuj, 19. 5. 2022.

² V programu *#sportajmoinberimo* so od 24. septembra 2019 do 8. junija 2022 sodelovali: mag. Katja Koren Miklavc, Mitja Robar, Primož Kozmus, Rajmond Debevec, Matej Znideršič, Špela Ponomarenko Janič, Filip Flisar, Tina Šutelj, Aleš Zemljčič, Sara Isaković, Rožle Prezelj, Tjaša Ristić, Tina Mrak, Anja Klinar, Darko Đurić, Peter Prevc, Marcel Rodman, Mia Krampl, dr. Anja Valant (2×), Žiga Kous, Sašo Popović, Simon Hočevar, Petra Majdič, Luka Žvižej (2×), Uroš Zorman, Primož Kobe, Andrej Miklavc (2×), Damir Čontala, Tadeja Brankovič (3×), Mitja Petkovšek, Vesna Fabjan, Živa Dvoršak, dr. Teja Melink, Igor Kragelj, Dejan Fabčič, Aljaž Sedej in Mojca Rode.

³ Program je v letu 2022 finančno podprla tudi Javna agencija za knjigo Republike Slovenije ob že dosednji finančni in organizacijski podpori Olimpijskega komiteja Slovenije. Nacionalni medresorski program za spodbujanje branja med mladimi športniki in športnicami poteka pod okriljem Olimpijskega komiteja Slovenije – Zveze športnih zvez v sklopu programa Olimpijske solidarnosti. Partnerji programa so Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod republike Slovenije za šolstvo, Javna agencija za knjigo Republike Slovenije in Mariborska knjižnica. Program se v letu 2022 odvija v devetih mestih in v programu sodeluje devet splošnih knjižnic, in sicer Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota, Goriška knjižnica Franceta Bevka, Knjižnica Ivana Potrča Ptuj, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper, Knjižnica Mirana Jarca Novo mesto, Knjižnica Radovljica in Knjižnica Velenje. V aprilu 2022 se je programu s pilotnim sodelovanjem za študente pridružila tudi Univerza v Mariboru, in sicer Univerzitetna knjižnica Maribor in Študentski domovi UM.

⁴ Strategija je bila na vladi RS sprejeta decembra 2019. Dokument je bil javno dostopen že pred sprejetjem na vladi, torej pred decembrom 2019. Praktiki in raziskovalci smo ga tako lahko uporabljali pri povezovanju posameznih aktivnosti na terenu z opredeljenimi cilji strategije.

Spoznanja, ki smo jih pridobili pri spodbujanju motivacije za branje pri mladih hokejistih in hokejistkah (Fras Popović, 2021), so nam pomagala pri izbrani ciljni skupini, torej mladih športnikih in športnicah med 15. in 19. letom, izpostaviti posamezne pozitivne povezave med športom in tremi elementi opredelitve bralne pismenosti. Te povezave smo ustvarili, da bi predstavo o pomenu bralne pismenosti in bralne kulturo približali mladim športnikom in športnicam. Če smo se v preteklih letih ukvarjali z bralno motivacijskimi pristopi pri specifični skupini športnikov in upoštevali lastnosti le ene športne panoge (v našem primeru je to bil hokej), smo želeli s tem programom nasloviti mlade športnice in športnike v določeni starosti ne glede na športno panogo, s katero se ukvarjajo. V ospredje smo tako postavili ustvarjanje odnosa do pojma bralna pismenost. Želeli smo vzpostaviti povezavo med bralno pismenostjo, bralno kulturo in športnim udejstvovanjem ter tako predstaviti razumevanje, da je bralna pismenost podobno kot določena športna panoga zmožnost in praksa, ki jo je mogoče natrenirati, torej z rednimi vajami bistveno izboljšati.

V pogovoru z mladimi smo ugotovili, da jih o branju in pisanju še vedno veliko razmišlja kot o naravni danosti oziroma talentu. Pogosto izražajo stališče, da je branje pač nekaj, za kar oni niso nadarjeni. Mladi branja in pisanja ne povezujejo z vajo in ponavljanjem, temveč s talentom⁵ in danostjo. Ugotovili smo, da če mladim, ki se ukvarjajo s športom, predstavimo obvladanje določene veščine kot del treninga, sprejmejo to razlago drugače kot povezavo med obvladanjem veščine in učenjem. Pri mladih, ki se v prostem času pretežno ukvarjajo s športom, smo želeli ublažiti njihovo predstavo, da je bralna pismenost nekaj, kar se odvija le pri urah slovenščine. S tem namenom smo jim skozi izkušnje vrhunskih športnikov in športnic želeli približati pester nabor različnih področij in različnih okoliščin, v katerih se bralna pismenost razvija. Da je bralna pismenost precej močnejše vpeta v človekovo življenje, kot si mislimo, in da prežema vse človekove dejavnosti, težko sprejemajo celo mnogi odrasli, izoblikovani posamezniki, kaj šele mladostniki, ki so v življenjskem obdobju precejšnjih sprememb. Pri tem ozaveščanju lahko imajo vzorniki pomembno vlogo.

Program ima ob Nacionalni strategiji za razvoj bralne pismenosti izhodišča tudi v Strokovnih priporočilih in standardih za splošne knjižnice (2018), in sicer pri opredelitvi značaja proaktivne knjižnice in definiranju knjižničnih vlog. Program #športajmoinberimo postavlja v središče splošno knjižnico kot nosilca povezovanja posameznih deležnikov v skupnosti pripadnikov opredeljene ciljne skupine. Hkrati pa močno nagovarja značaj proaktivne knjižnice. Glede na strokovna priporočila je proaktivna splošna knjižnica tista, ki »ugotavlja in predvideva potrebe prebivalcev v lokalni skupnosti. Svoj program načrtuje v dialogu z lokalno skupnostjo in njenimi prebivalci glede na potrebe okolja in razpoložljive zmožnosti knjižnice. Program

⁵ Mladi športniki se v tej starosti vse bolj zavedajo, da talent tudi pri športu ni vse. To na srečanjih opozarjajo tudi vrhunski športniki. V intervjujih z mladimi se je izkazalo, da tega dojemanja s področja športa ne prenesejo na vsa področja življenja. V generaciji, rojeni po letu 2000, na vseh področjih prevladuje potreba po vzpostavitvi smisla. Torej, zakaj naj nekaj treniram. Tudi, če na treningih delajo določene nepriljubljene vaje, potrebujejo trenerjevo razlago, zakaj je ta vaja pomembna za njihov razvoj. Trenerji označujejo to kot eno izmed bistvenih razlik med izvajanjem treningov v preteklosti in v današnjem času. Te informacije smo pridobili iz intervjujev s trenerji in vrhunskimi športniki.

knjižnične javne službe gradi na motivaciji, promociji, vzgoji in usposabljanju za različne vrste pismenosti« (Strokovna, 2019, str. 10–11). Program #športajmoinberimo je tako iz ugotavljanja potreb določene ciljne skupine v lokalnem okolju prešel na nacionalni nivo, pri čemer ima posebno vlogo povezanost deležnikov pri uresničevanju tega programa ter opredelitev, da »temelj za proaktivnost splošne knjižnice predstavljajo knjižnične vloge« (Strokovna, 2019, str. 11). Eden temeljnih strokovnih dokumentov za razvoj in delovanje splošnih knjižnic v tem desetletju postavlja prav t. i. knjižnične vloge kot »nabor možnih oblik uresničevanja poslanstva splošne knjižnice« (prav tam). V dokumentu je opredeljenih enajst knjižničnih vlog⁶, od tega so štiri⁷ knjižnične neposredno vezane na področje predbralne in bralne pismenosti ter še štiri vloge posredno. Program #športajmoinberimo gradi na dveh knjižničnih vlogah, in sicer na bralni kulturi in bralni pismenosti mladostnikov ter na spodbujanju povezovanja ter sodelovalne kulture in ustvarjalnosti v lokalni skupnosti. Čeprav je program iz lokalnega prerastel v nacionalni program, je v okolju posamezne sodelujoče splošne knjižnice težišče na značilnosti tiste lokalne skupnosti. Nacionalni program črpa moč, prepoznavnost in osredotočenost iz značilnosti posameznega lokalnega okolja in tako hkrati omogoča primerljivost med posameznimi okolji, ki se kažejo v odnosu do opredeljene ciljne skupine. Programu so v specifičnih lokalnih okoljih skupne smernice programa, ki so predstavljene v nadaljevanju prispevka.

Prispevek, ki opisuje nagradi⁸ projekt *Hokejska bralna postava* in je bil objavljen v reviji *Otrok in knjiga* pod naslovom *Spodbujanje motivacije za branje pri mladih hokejistkah hokejistih* (Fras Popović, 2021), smo v zaključek zapeljali z naslednjim odstavkom (str. 55):

V prispevku smo želeli nagovoriti še dve vsebini. Vključiti smo nameravali naslove knjižnih del, s katerimi smo mladim hokejistom in hokejistkam predstavili povezavo med branjem in športom ter jim tako približali svet branja in kakovostne literature. Na to smo želeli navezati tudi predstavitev smernic nacionalnega medresorskega programa za spodbujanje branja med mladimi športniki in športnicami. Slednjega pod nazivom *#športajmoinberimo* vodi Olimpijski komite Slovenije, vsebinsko koordinacijo pa vodi Center za spodbujanje bralne pismenosti Mariborske knjižnice. Ker bi s tema vsebinama presegli namen tega prispevka, ju bomo predstavili v nadaljnjih objavah.

⁶ »Knjižnična vloga je ciljno usmerjeno področje dejavnosti knjižnice, ki opisuje, kaj knjižnica dela ali zagotavlja z namenom zadovoljevanja opredeljene potrebe lokalne skupnosti.« (Strokovna, 2019, str. 17)

⁷ Štiri knjižnične vloge, ki so neposredno vezane: razvoj predbralne pismenosti, bralna kultura in bralna pismenost otrok, bralna kultura in bralna pismenost mladostnikov, bralna kultura in bralna pismenost odraslih; štiri knjižnične vloge, ki so posredno vezane: pridobivanje znanja, informacijsko in računalniško opismenjevanje, vključevanje v družbo in informacijsko središče lokalne skupnosti. Preostale tri knjižnične vloge so: domoznanska dejavnost, seznanjanje z javnimi zadevami in spremljanje aktualnega dogajanja v družbi ter spodbujanje povezovanja ter sodelovalne kulture in ustvarjalnosti v lokalni skupnosti. Po našem mnenju so tudi slednje tri vključujejo bralno pismenost kot temeljni gradnik, saj so brez bralne pismenosti po našem mnenju načeloma neuresničljive.

⁸ Nagrada Združenja splošnih knjižnic za najboljši projekt za leto 2019. Več: <https://www.mb.sik.si/hokejska-bralna-postava.html>

Pričujoči prispevek predstavlja nadgradnjo bralno motivacijskega lokalnega programa in tako nacionalni medresorski program spodbujanja branja med mladimi športniki in športnicami. Tako pred bralce in bralke prinaša enega od možnih pristopov oblikovanja ciljno usmerjenih bralno spodbujevalnih strategij. Hkrati pa ob tem želimo predstaviti smernice programa #športajmoinberimo, rezultate štiriletnega spremljanja programa ter ugotovitve, ki smo jih pridobili z izbranimi raziskovalnimi metodami. Za zbiranje podatkov smo uporabili akcijsko raziskovanje, nestrukturirane intervjuje, metodo opazovanja, metodo analize vsebine in spremljanje v daljšem časovnem obdobju.

Na sodelovanje med Mariborsko knjižnico in HDK Maribor je v letu 2018 postal pozoren tudi Olimpijski komite Slovenije – Združenje športnih zvez⁹. Spoznanja in izkušnje, ki smo jih pridobili pri izvajanju programa *Hokejskega bralna postava*, so postala temelj oblikovanja novega programa za sodelovanje z mladimi športniki in športnicami. V sodelovanju z OKS smo v Mariborski knjižnici leta 2019 pričeli s pripravami dogodka, s katerim bi nagovorili mlade športnike in športnice izven okvirjev enega športnega društva ali kluba. Dogodek smo umestili v Evropski teden športa in ga povezali z največjo nacionalno akcijo za promocijo branja, in sicer z Nacionalnim mesecem skupnega branja. Tako smo 24. septembra 2019 izpeljali pilotni dogodek pod imenom *#športajmoinberimo*. Na osnovi pozitivnih odzivov s strani mladostnikov, učiteljev in knjižničarjev je dogodek prerastel v nacionalni medresorski program za spodbujanje branja med mladimi športniki in športnicami.

Vpogled v značilnosti ciljne skupine in iskanje prepletenosti športa z branjem

Strokovna komisija pri Javni agenciji za knjigo Republike Slovenije je odločitev o financiranju programa¹⁰ podprla z argumentacijo, da program #športajmoinberimo »spodbuja branje pri točno določeni specifični ciljni skupini, ki je ne nagovarja noben drug program.«¹¹ Zato bomo na tej točki sedaj pogledali zbrane javno dostopne podatke, ki izrišejo velikost ciljne skupine, hkrati pa predstavili izbrana strokovna izhodišča, ki so podlaga programa. Tako bomo s pomočjo števil in strokovnih ugotovitev poskušali izrisati velikost in značilnosti ciljne skupine programa. Ob tem bomo poskušali pokazati tudi na prepletenost športa z branjem v življenju mladostnika – športnika.

⁹ V nadaljevanju uporabljamo kratico OKS.

¹⁰ Gre za obdobje 2022–2023.

¹¹ »Kakovost prijavljenega projekta #športajmoinberimo je vrhunska, saj spodbuja branje pri točno določeni specifični ciljni skupini, ki je ne nagovarja noben drug program. Projekt je usmerjen v povezovanje športa, izobraževanja in kulture s ciljno usmerjenostjo v določeno skupino, in sicer mlade športnike in športnice. Mladinski šport je izredno močna kategorija in posredno se dotika tudi odraslih, ki mlade spremljajo na njihovo športni poti. Zato zasnova motivacijskega projekta zajema tudi strokovna usposabljanja v obliki seminarjev (ob pričetku rednega letnega programa in ob zaključku) ter strokovna predavanja na različnih strokovnih dogodkih, ki predstavljajo pomen in vlogo branja in odnosa do branja pri tej ciljni skupini. S programom želi prijavitelj branje približati vsem, ki mlade športnike in športnice spremljajo na njihovi poti, posebno pozornost zato namenja trenerjem, učiteljem in knjižničarjem.« Navedek je iz odločbe Javne agencije za knjigo RS o financiranju projekta #športajmoinberimo.

Šport¹² ima v Sloveniji pomembno vlogo v različnih dimenzijah posameznikovega in družbenega življenja ter je umeščen tudi med gradnike¹³ nacionalne identitete. Posebej močna je v Sloveniji kategorija mladinskega športa, o čemer pričajo statistični podatki. Po uradnih podatkih je Slovenija 1. julija 2021 imela 2.107.007 prebivalcev. Od tega je bilo 93.917 prebivalcev starih med 15 in 19 let¹⁴, kar predstavlja dobrih 22 odstotkov celotnega prebivalstva Republike Slovenije. Po podatkih¹⁵ OKS je vseh registriranih¹⁶ športnikov in športnic v Sloveniji 59.736. Mladih med 15. in 19. letom starosti je v kategoriji registriranih športnikov 26.629, to je kar 44,57 odstotkov vseh registriranih športnikov. Torej skoraj polovica vseh registriranih športnikov v Sloveniji sodi v našo ciljno skupino. Ob statusu registriranih športnikov vodijo na OKS tudi status glede na kategorizacijo¹⁷ športnikov in športnic. V Sloveniji je vseh kategoriziranih športnikov in športnic 7.693, od tega v starosti med 15. in 19. letom 4.518, kar predstavlja 58,72 odstotkov celotne populacije kategoriziranih športnikov in športnic. Že te številke nam omogočajo razbrati domet in pomen mladinskega športa v Sloveniji. Za naše razmišljanje je bistveno, da gre za mladinski šport, kar pomeni, da približno 33 odstotkov celotne populacije mladih med 15. in 19. letom veže svojo osebno identiteto na šport.

Spodbujanje branja in motiviranost za branje med mladostniki je pogosto obravnavana tema strokovnih in znanstvenih prispevkov. To smo že ugotovili (Fras Popović, 2021) in pri tem izpostavili, da se večina tovrstnih prispevkov na različnih nivojih in znotraj različne tipografije prispevkov ukvarja z iskanjem odgovora na vprašanje, zakaj mladi ne berejo oziroma zakaj berejo tako malo. Na drugi strani pa razpolagamo s podatki, da je problem pismenosti večji pri odraslih kot mladih (npr. Javrh, 2019; 2020) in da mladi svoje bralne navade in odnos do branja ocenjujejo zelo pozitivno, saj so prepričani, da berejo veliko in da so dobri bralci (npr. Mršnik, 2020; Mršnik in Novak, 2021). Mladi danes berejo več, kot smo brali odrasli v njihovih letih, vendar berejo drugače: njihovo branje je razpršeno, površinsko in preskakujoče. Zato je pomembno, da ozavestimo v splošni javnosti in še posebej v določenih specifičnih krogih, kot je npr. športno okolje, razliko med globokim in plitvim branjem (Carr, 2012) ali branjem, ki je le preletavanje, vživetim branjem in globokim branjem (Kovač, 2020) ter sploh vedenje, da obstajajo različni načini branja in s tem različni učinki branja na posameznika (npr. Kepic, Mohar, 2021;

¹² Za opredelitev pojma šport uporabljamo definicijo portala Fran: *po ustaljenih pravilih izvajana telesna dejavnost za krepitev telesne zmogljivosti, tekmovanje, razvedrilo*

¹³ Izjava ob dnevu slovenskega športa. <https://slovenia.si/sl/v-srediscu/ob-dnevu-slovenskega-sporta-povezovanje-zdruzevanje-in-krepitev-nacionalne-identitete-2/>

¹⁴ Generacija, rojena med letoma 2002 in 2006

¹⁵ Podatki pridobljeni 1. 10. 2021

¹⁶ V Sloveniji vodi evidenco registriranih in kategoriziranih športnikov Olimpijski komite Slovenije. **Registriran športnik/športnica:** posameznik se registrira kot športnik, če je star najmanj 12 let, je član športnega društva, ki je včlanjeno v nacionalno panožno športno zvezo ali zvezo za šport invalidov – Slovenskega paraolimpijskega komiteja, ima s strani OKS potrjen nastop in je vpisan v evidenco registriranih športnikov. **Kategoriziran športnik/športnica:** športnik, ki je star najmanj 14 let in je državljan Republike Slovenije, se glede na dosežen rezultat na tekmovanju uradnega tekmovalnega sistema razvrsti v naziv mladinskega, državnega, perspektivnega, mednarodnega, svetovnega ali olimpijskega razreda.

¹⁷ Glej opombo 17.

Wolf, 2020). Na tej točki bomo razmišljanje o primerjavi bralnih navad in stopnjo bralne pismenostjo med mladimi in odraslimi zapustili, saj nam to razmišljanje služi le kot izhodišče za približanje naši temi, torej spodbujanju, gradnji ali prebujanju bralne kulture in spoznavanja pomena bralne pismenosti med določeno skupino mladostnikov.

Pri spodbujanju branja in prebujanju interesa za razumevanje pomena bralne pismenosti pri mladostnikih izhajamo iz naslednjih petih predpostavk, ki smo jih izoblikovali na dosedanjem raziskovalnem delu z mladostniki ter študiju strokovne in znanstvene literature.

Prva predpostavka: Nikoli ne bodo vsi brali.

Tukaj je poudarek na tem, kaj pomeni glagol *brati* za splošno javnost in predvsem odrasle, ki so odgovorni za vzpostavitev ustreznega razumevanja pojma *brati*. V današnjem okolju in trenutku pomeni *brati* predvsem preživljanje prostega časa s praviloma leposlovno literaturo. Za nas to pomeni, da nikoli ne bodo vsi mladostniki brali oz. preživljali prostega časa ob leposlovni knjigi.

Druga predpostavka: V starosti med 12. in 19. letom je normalno, da mladostniki ne berejo.

Mladostništvo kot življenjsko obdobje je tudi obdobje upora vrednotam odraslih, s poudarkom na vrednotah staršev. Če starši veliko berejo, imajo doma obsežno družinsko oziroma domačo knjižnico ali redno obiskujejo krajevno ali osrednjo splošno knjižnico, je v okviru prepoznanih značilnosti mladostništva načelno normalno, da mladostniki zavračajo ali vsaj preizprašujejo smisel tega početja v času oblikovanja lastne identitete.

Tretja predpostavka: Branje ima lahko za vsakogar smisel, le odkriti ga mora.

Mladost, srednja leta in starost so tri glavna življenjska obdobja. Ramovš (2017) poudari, da je vsako obdobje drugačno in ima svoje posebne naloge, vsa pa so enako smiselna v celoti življenja. Branje ima kot eden od temeljnih procesov posameznikovega razvoja svojo vlogo in pomen tudi glede na zakonitosti posameznih življenjskih obdobjih, kar pomeni, da se vloga in pomen branja v življenjskem obdobju mladostnika lahko razlikuje od pomena branja za starostnika. Tako je pri branju potrebno pristopiti k posamezniku ne le v okviru značilnosti posameznega življenjskega obdobja, temveč tudi pri opredelitvi smisla¹⁸, vezanega na posamezno življenjsko obdobje.

Četrta predpostavka: Branje je odnos, pogovor pa ključni spremljevalec.

Ljudje smo odnosna bitja in prav zato je premestitev v samico najhujša oblika prestopanja kazni. Pomen odnosov in medsebojnih stikov smo lahko dobro ozavestili v

¹⁸ Na tem mestu pri opredelitvi pojma smisel zadostuje že uporaba razlage na portalu FRAN. Smisel je »*kar se misli, hoče s čim doseči*: smisel njegovega ravnanja je jasen; smisel teh predpisov zelo različno razlagajo; vzgojni smisel športnih tekmovanj / vsaka kretnja je imela kak smisel; *kar dela kako dejavnost, dogajanje vredno, utemeljeno*: delo daje življenju smisel; iskati smisel; življenjski smisel; razmišljati o smislu umetnosti«

času pandemije virusa covid¹⁹. Ko posameznik stopi na bralno pot, ni sam. Praviloma otroka na to pot peljejo odrasli. Običajno ga odrasli izpustijo, ko prične otrok sam brati ali ko stopi na pot mladostništva. Branje je stvar odnosa, tako kot je tudi šport stvar odnosa. Odnosa, ki se lahko oblikuje znotraj družine ali v navezi do drugega odraslega spremljevalca, ki mladostnika s svojim vzorom prepriča v smiselnost določenega ravnanja in vedenja. Pogovor o čustvenem odzivu na prebrano (lahko navdušenje ali razočaranje) je spodbujevalec, ki bo mladostnika praviloma prej pritegnil na bralno pot.

Peta predpostavka: Motivacija je posledica in ne vzrok.

Odrasli pogosto razmišljamo o nemotiviranosti mladih za branje (npr. v zadnjih dveh letih tudi za gibanje ali športno udejstvovanje). Pri tem razumemo motivacijo kot rezultat njihovega notranjega vzgiba in pozabljamo ali pa se tega niti ne zavedamo, da je najprej potrebno ustvariti okolje, ki motivira. Motivacija je posledica (Mršnik, Novak, 2021) nekega ravnanja in ne vzrok. Ko zavzamemo takšno držo, lahko prevzamemo odgovornost za nemotiviranost mladih za branje nase, saj smo odrasli odgovorni za kreiranje spodbudnega okolja (npr. Siegel, 2014).

V pričujočem razmišljanju se dotikamo teme, ki običajno ni predmet razprav o bralnih navadah mladostnikov ali o bralni kulturi splošno. Želimo opozoriti na povezavo med športom in branjem ter sprožiti iskanje odgovora na vprašanje, kako mladim športnikom in športnicam približati, zgraditi ali prebuditi drugačen odnos do branja, kot ga imajo²⁰. Izhajamo iz predpostavke, da je njihov odnos do branja in knjig negativen oziroma da odnosa sploh nimajo; branje ali knjiga nista del njihovega vrednostnega sistema. Pri tem iščemo odgovor na vprašanje, kako v športnih krogih spodbujati interes za branje in približati pozitivne učinke branja v sklopu psihološke priprave²¹ (Holsedl, 2021).

Holsedl (2021) izpostavlja šest koristi branja pri mladih športnikih in športnicah:

1. širša perspektiva in učenje iz izkušenj drugih
2. znanje
3. empatija
4. prisotnost tukaj in zdaj
5. sproščanje in pred-nastopna rutina
6. mentalna stimulacija.

¹⁹ »Po dveh letih izolacije in virtualnega ali z maskami zakrinkanega komuniciranja je vsa človeška skupnost drugačna kakor pred pandemijo.« (Ramovš, 2022, str. 236). Pomemben vir je tudi dokumentarna oddaja na javni televiziji: Kako je v naši domovini bili mlad, <https://365.rtvlo.si/arhiv/dokumentarni-filmi-in-oddaje-izobrazevalni-program/174858529>. Posebej o stanju mladostnikov v času epidemije v Sloveniji: <https://www.nijz.si/publikacije/neenakosti-v-zdravju-in-z-zdravjem-povezanimi-vedenji-med-mladostniki-v-casu-pandemije>.

²⁰ Na to temo nismo zasledili nobene tematske raziskave, ki bi nam potrdila, da je splošno javno prepričanje o tem, da mladi športniki pač ne berejo, resnično. V naši raziskavi smo tako izhajali iz splošno uveljavljenega javnega stališča, da športniki niso strastni bralci in nimajo posebej razvitega odnosa do bralne kulture. To stališče velja tako za mlade kot odrasle športnike.

²¹ Holsedl (2021) govori o štirih delih celostnega pristopa k izgradnji osebnosti mladega športnika: telesna, tehnična, taktična in psihološka priprava. V sklop srednje umešča banje kot metodo za doseganje različnih ciljev psihološke priprave.

Pri pripravi programov za specifične ciljne skupine je bistvo poznavanje določenih ključnih lastnosti te skupine. S statističnimi podatki smo že izrisali velikost te ciljne skupine. Izrisati želimo še tisto, kar lahko opišemo s predstavitvijo pojma *mladinski šport* in pojma *mladostnik športnik*. Na eni strani je pojem mladinskega športa, ki se je skozi zadnjih dvajset let precej spremenil (Holsedl, 2021, Vičič, 2019), na drugi strani pojem mladostnik športnik, ki je v posameznih tipičnih elementih mladostništva diametralno nasproten t. i. tipičnemu najstniku. Športni psihologi (npr. Vičič, 2019, Holsedl, 2021) izpostavljajo razlike v mladinskem športu nekoč in danes. Opozarjajo, da je bila konkurenca nekoč manjša, kot je danes, cilji so bili nekoč manj pomembni kot danes, ko mladostniki težijo ne le k rezultatskim ciljem, temveč so cilji tudi že finančno in poklicno zaznamovani, motivacija je bila nekoč predvsem notranja, danes je praviloma zunanja, nekoč je bil trening edini pogoj za uspeh, danes se je treningu priključilo še področje prehrane, opreme in psihološke trdnosti. Mediji so imeli nekoč manjšo vlogo in so predstavljali manjši ali skoraj nikakršni pritisk na mladostnika, danes je vloga medijev večja, vezana na ustvarjanje in dostopnost idealizirane podobe idolov. Mediji praviloma poudarjajo le najboljše in izpostavljajo določen življenjski stil. Mladostnikovo ukvarjanje s športom nekoč ni bilo vezano na poklic, v današnjem času se vse več mladostnikov odloča za poklicno športno pot. Nekoč je bila prva šola, šport pa za popotnico, danes je šport na prvem mestu, šola pa za rezervo. Nekoč staršev ob mladostnikovi športni poti ni bilo, danes so ključen element mladostnikovega uspeha v športu. Posebno vlogo ima v mladostnikovem življenju danes tudi t. i. večopravilnost, ki praviloma ne obstaja, saj imamo le možnost hitrega preklapljanja pozornosti med dvema različnima dejavnostima ali vidikoma iste situacije. Športni psihologi opozarjajo, da lahko dve ali več stvari hkrati počnemo le takrat, ko je vsaj ena spretnost avtomatizirana (Praktični, 2019). Nekoč je mladostnik v športu morda namenil svojo pozornost še radiu in/ali televiziji. Danes se pri pisanju o mladostniku, tudi mladostniku športniku, ne moremo izogniti digitalnemu svetu, ki bistveno oblikuje njegov vsakdan in ima za mladostnika praviloma negativne posledice (npr. Rajšek, 2022). Ugotovimo lahko, da je danes mladostnik v športu precej bolj izpostavljen najrazličnejšim pritiskom in motnjam, kot je bil nekoč. Tako se lahko prehitro zgodi, da postane ukvarjanje s športom, ki je bilo vir navdiha in temelj oblikovanja pozitivne samopodobe²², vir frustracij in negativne samopodobe.

Ob upoštevanju zakonitosti mladinskega športa danes je pri oblikovanju programa za to ciljno skupino smiselno upoštevati tudi značilnosti mladostništva na splošno in s poudarkom na mladostništvu v športu. Mladostništvo je življenjsko obdobje s svojimi zakonitostmi (npr. Siegel, 2014, Bryson, Siegel, 2018) in z mladostnikom sprejemljivimi pravili obnašanja oziroma delovanja v družbi. Razlike med t. i. tipičnim mladostnikom in t. i. mladostnikom športnikom se pojavljajo na sedmih področjih (npr. Vičič, 2019; Holsedl, 2021), in sicer: telo, odnos do drugih, odnos z vrstniki, vrednote, prosti čas, šola in odnos do športa. Ta področja so ključna in so vezana na določene psihološke razvojne naloge mladostništva.

²² »Samopodoba je celota vseh lastnosti, potez, občutij, podob, stališč, sposobnosti in drugih psihičnih vsebin, ki jih posameznik pripisuje samemu sebi na različnih področjih: telesna, socialna, poklicna, akademska/šolska, mentalna/psihična samopodoba.« (Praktični, str. 54)

Prvo področje: telo

Običajne najstniške reakcije so pri vprašanju telesa praviloma vezane na negotovost, nekoordiniranost, nesprejemanje, medtem ko se v športu zahtevata zanesljivost in obvladanje telesa.

Drugo področje: odnos do odraslih

Običajni mladostnik se v želji po osamosvojitvi upira odraslim in avtoritetam ali pa je do njih brezbrizen, v športu pa se zahtevata ubogljivost in sledenje odraslim in avtoritetam (npr. odnos športnik – trener).

Tretje področje: so odnosi z vrstniki

Bistveno vlogo za izoblikovanje osebne identitete mladostnika imajo v njegovem življenju prav vrstniki. Mladostnik si želi pripadati in biti priljubljen, reakcije običajnega mladostnika so vezane na podrejanje in negotovost. Šport pa od mladostnika zahteva neodvisnost in nepodrejanje.

Četrto področje: vrednote

V obdobju mladostništva prav proces vzpostavljanja lastnih vrednot močno poseže v življenje mladostnika. Reakcija običajnega mladostnika je eksperimentiranje. V športu so vrednote jasno postavljene in opredeljene skozi pojma »dosežek« in »biti športnik«.

Peto področje: prosti čas

Običajen mladostnik prosti čas dojema skozi predajanje užitkom in eksperimentiranju. Prosti čas mladostnika v športu zaznamuje odrekanje, saj prosti čas porabi za točno določen namen.

Šesto področje: šola

Tipični mladostnik se v sklopu šolskih obveznosti vse pogosteje srečuje s pritiskom po obvladati več in biti uspešen na višji zahtevnosti. Mladostniki na tem področju pogosto dvomijo vase, se umaknejo v svoj svet, spremljata jih strah in tesnoba, pojavi se padec motivacije. Za športnika mladostnika je pomembno, da je šola nemoteč faktor.

Sedmo področje: odnos do športa

Običajen mladostnik ima do športa podobne reakcije kot do šole, mladostnik športnik pa je na tem področju postavljen pred izziv: biti mora prepričan vase, izredno delaven in neustrašen.

Na osnovi opisane razlike med športom nekoč in danes ter razlike med reakcijami običajnih mladostnikov in mladostnikov športnikov smo dobili vpogled v značilnosti ciljne skupine, ki ji želimo približati pojma bralna pismenost in bralna kultura.

Smernice programa #športajmoinberimo

Smernice programa so oblikovane z upoštevanjem značilnosti te specifične ciljne skupine ter njihovega odnosa do drugih življenjskih področij, ki niso neposredno

vezana na športno dejavnost. Oblikovane so tudi na podobnih spoznanjih o pomenu branja pri razvoju možganov, o vplivu branja na sposobnost koncentracije in empatije. Pri oblikovanju smernic smo upoštevali strokovna izhodišča, predstavljena v uvodnih poglavjih tega prispevka.

Program spodbujanja branja med mladimi športniki in športnicami gradi na sedmih smernicah:

Prva smernica: Za mlade športnike želimo ustvariti **okolje**, v katerem bo branje knjig sprejeto kot del njihovega razvoja in jim bo omogočalo lažje, boljše, uspešnejše in učinkovitejše usklajevati športno, akademsko (šolsko) ter osebno življenje ter postaviti gradnike za nadaljnjo življenjsko pot. Povezave med družino, šolo, klubom, reprezentanco in knjižnico lahko ustvarijo ustrezno spodbudno okolje.

Druga smernica: Vplivati želimo na **odnos mladih športnikov do branja** ter širiti **védenje**, da je bralna pismenost temeljna zmožnost za pridobivanje in ustvarjanje novega znanja v njihovem osebnem, akademskem in športnem življenju.

Tretja smernica: Mladim športnikom želimo predstaviti **branje kot veščino**, ki jo lahko izboljšajo. S treningom branja lahko vplivajo na razvoj svojih možganov in tako sproščajo tiste rezerve, ki jim pomagajo, da so lahko še boljši tako na športni kot akademski poti.

Četrta smernica: Sodobne raziskave izpostavljajo **pomen branja pri razvoju in delovanju možganov** ter oblikovanju miselnosti posameznika, kar lahko ključno vpliva na športno, akademsko ter zasebno življenje mladega športnika. V tem kontekstu jih želimo ozavestiti tudi o vplivu tehnologije z zasloni na njihovo akademsko, športno in zasebno življenje.

Peta smernica: Mladim športnikom želimo predstaviti **branje knjig kot sestavni del priprave na tekmovanja**, ki jim nudi možnost napredovanja na njihovi športni, akademski in osebni poti. Branje spoznajo ne le kot prostočasno dejavnost, temveč kot tehniko, ki jim daje možnost takega napredovanja. Prednost dajemo skupinskemu branju v različnih oblikah ter skupnemu pogovoru o prebranem.

Šesta smernica: Za mlade športnike oblikujemo **individualne bralne nasvete**.

Sedma smernica: Branje knjig želimo predstaviti **kot redni del procesa športnih priprav in treningov, tudi kot podporo pri pripravah na tekmovanja**. S pomočjo tega programa je model trenažnega procesa sestavljen iz štirih stebrov:

- Informacije/znanje o izbrani športni panogi
- Informacije/znanje o fizični pripravljenosti
- Informacije/znanje o zdravi športni prehrani
- Informacije/znanje o psihološki pripravi ali predpripravi na psihološko pripravo – trening koncentracije, osredotočenosti, sodelovanje, spoznavanje čustev, empatija itn. (t. i. športna inteligenca).

Smernice programa uporabljamo pri pripravi letnih programov, posameznih dogodkov v sklopu letnih programov, pri izbiri in pripravi knjižnih priporočil ter pri predstavljanju pomena programa ter pomena branja v celostnem razvoju mladega športnika in športnice.

Raziskovalni problem

Zanimalo nas je, ali lahko za mlade športnike in športnice v starostni kategoriji med 15. in 19. letom oblikujemo takšno promocijo branja, ki bo temeljila na sodobnih trendih t. i. vplivnežev²³, hkrati pa te elemente nadgradila z elementi vzgleda²⁴, ki jih pred mlade športnike in športnice prinašajo vrhunski športniki in športnice. V središče našega zanimanja smo postavili ugotavljanje vpliva stališč vrhunskih športnikov in športnic o pomenu branja kot ene od možnih izbiri pri treningu koncentracije in psihični pripravi na športno tekmovanje. Zanimali so nas odzivi mladih športnikov in športnic, ki so te izjave neposredno slišali na dogodkih. Pri oblikovanju programa za mlade športnike in športnice v starostni kategoriji med 15. in 19. letom smo upoštevali nekatere posebne lastnosti te ciljne skupine, ki smo jih prepoznali pri spodbujanju bralne kulture mladim hokejistom in hokejistkam (Fras Popović, 2021), in nanje opozarjajo tudi športni psihologi (npr. Vičič, 2019, Holsedl, 2021), in sicer:

- ta ciljna skupina mladih ves prosti čas (torej tisti čas, ki ga ne namenjajo šolskim aktivnostim) posveča športu,
- šport je zanje pomemben element njihove osebne identifikacije in se identificirajo najprej kot športniki ali športnice,
- mladi, ki so med letoma 2019 in 2022 stari od 15 do 19 let, so generacija, ki je zrastle s pametnimi telefoni in branja praviloma ne dojema kot izbiro za preživljanje prostega časa niti kot metodo psihološke priprave za izboljšanje športnih rezultatov. V največji meri ga povezujejo z opravljanjem šolskih obveznosti.

Želeli smo preveriti naslednje:

- ali lahko vrhunski športniki in športnice, vključeni v program spodbujanja branja med mladimi športniki in športnicami, z izražanjem svojih izkušenj ovirajo splošno prisoten stereotip, da športniki in športnice nimajo pozitivnega odnosa do branja,
- na kakšen način mladim športnikom in športnicam, starih od 15 do 19 let, predstaviti branje kot uporabno metodo za koncentracijo ali podlogo za sistematično psihološko pripravo,
- ali lahko v sodelovanju splošne knjižnice in srednje šole nadgradimo lokalno zastavljen program v nacionalni in ga prenesemo v drugo lokalno okolje,
- ali lahko z vrhunskimi športniki in športnicami, vključenimi v program spodbujanja branja, vzpostavimo model vzgleda, ki mladim športnikom in športnicam podaja odgovor na dve ključni vprašanji: zakaj in kako brati v trenutnih družbenih okoliščinah,
- ali je pri mladih športnikih in športnicah, starih od 15 do 19 let, pomembneje podati odgovor na vprašanji *zakaj danes brati* in *kako danes brati* kot pa na vprašanje *kaj brati*.

²³ Vplivnež – »kdor z ugledom, ki ga uživa znotraj mreže sledilcev, bralcev, zlasti na družbenih omrežjih, pomembno vpliva na njihove odločitve, življenjski slog. Sinonim: influencer« Portal Fran.

²⁴ »oseba, stvar z zelo izrazitimi, opaznimi lastnostmi, značilnostmi, po katerih (naj) se kdo ravna, jih posnema« Portal Fran.

Na štiri glavna raziskovalna vprašanja smo vezali tudi dodatno raziskovalno vprašanje o vplivu:

- ali lahko zaznamo spremenjen odnos mladih športnikov in športnic, ki so sodelovali v programu #športajmoinberimo, do branja in razumevanja tega, kaj pomeni brati
- ali lahko prepoznamo pozitivno spremenjen odnos vrhunskih športnikov in športnic, ki so sodelovali v programu #športajmoinberimo, do branja in razumevanja tega, kaj pomeni brati.

Opredelitev termina *vpliv* povzemamo po mednarodnem standardu ISO 16439:2015 Informatika in dokumentacija – Metode in postopki za ocenjevanje vpliva knjižnic (2015), ki pravi, da je vpliv »sprememba ali razlika v vedenju posameznika ali družbe, ki je posledica stika s storitvami knjižnice. Sprememba je lahko opredmetena ali neopredmetena.« (ISO, 2015, str. 10)

Metodologija

Za pridobivanje rezultatov v tem prispevku smo uporabili metodo akcijskega raziskovanja, nestrukturirane intervjuje, metodo opazovanja, analizo vsebine ter longitudinalno študijo štiriletnega spremljanja izvajanja programa in analizo ureničevanja smernic programa.

»Poglavitni cilj akcijskega raziskovanja ni testiranje hipotez ali oblikovanje teorije na podlagi empirične evidence, temveč uporaba (Adam, 1990).« (Raziskovalne, 2005: 135) V našem primeru je bilo akcijsko raziskovanje primerna metoda, saj gre »za prenos teoretskih spoznanj in informacij v določeno družbeno okolje, z namenom sooblikovanja in načrtovanja različnih sprememb in analitičnega spremljanja njihovih učinkov (Adam, 1990).« (prav tam) Akcijsko raziskovanje smo uporabili tudi v primeru dela z mladimi hokejisti in hokejistkami.

»Glavni namen akcijskega raziskovanja v šolah je torej pomoč pri izboljšanju kakovosti učenja in pouka s tem, da omogoči premišljeno vpeljevanje sprememb s strani tistih, ki jih le-te zadevajo. Ob tem gre za troje povezanih vidikov: za izboljšanje same vzgojno-izobraževalne prakse, za boljše razumevanje te prakse ter za izboljšanje pogojev in okoliščin, v katerih se ta praksa odvija.« (Maretič Požarnik, 2013: 16)

Tako kot v raziskavi spodbujanja motivacije za branje pri mladih hokejistkah in hokejistih (Fras Popović, 2021) smo tudi v tem primeru združili oba izpostavljen vidika metode akcijskega raziskovanja, in sicer prenos iz teorije v prakso ter spremembe v program vnašali z uporabo troje povezanih vidikov, kot jih opredeli Maretič Požarnik. Omogočili so sprotno evalvacijo in prilagajanja programa glede na potrebe, pogoje in okoliščine vključenih.

Akcijsko raziskovanje smo kombinirali z uporabo dveh metod, ki sodita na polje kvalitativnega raziskovanja, in sicer metodo opazovanja in metodo analiza vsebine. V naši raziskavi smo uporabili metode kvalitativnega raziskovanja, saj razpolagamo predvsem s podatki v obliki besed, zgodb, pripovedi (Raziskovalne, 2005, str. 152). Številčne podatke uporabljamo za izris vzorca, medtem ko do vsebinskih ugotovitev prihajamo z nemerljivimi podatki. Če je metoda opazovanja precej jasno razumljiva in je bistveno, da upoštevamo vnaprej določene kriterije, lahko metodo analize

vsebine pogosto zamenjamo z vsebinsko analizo, na kar opozarja tudi Šauperl (Raziskovalne, 2005, str. 157). Analiza vsebine je torej raziskovalna metoda, s katero iščemo in ugotavljamo vzorec vedenja ali dogodkov v zbranih podatkih. Enota analize je lahko poved, govor, izjava intervjuvanca ali opazovanja, zato je bila zelo primerna za našo raziskavo. S to metodo smo analizirali 39 nestrukturiranih intervjujev, ki smo jih opravili z vrhunskimi športniki in športnicami, ter vprašanj in izjav 32 mladih športnikov in športnic, ki so jih zastavili ali podali ob zaključku posameznega dogodka. Nestrukturirani intervjuji so bili vezani na vsebinska izhodišča, ki so jih imeli moderatorji vnaprej pripravljena in izhajajo iz strokovnih smernic programa #športajmoinberimo, predstavljenih v prvem delu tega prispevka. Pri analizi vsebine smo iskali izjave, stališča, s katerimi intervjuvanci izražajo odnos do branja, psihološke priprave in zaslonskih medijev. Ta sklop nam je služil za iskanje odgovorov na vprašanje, zakaj danes mladim športnikom in športnicam ponuditi branje kot del procesa priprav na tekmovanja.

Namenski vzorec raziskave predstavljata dve kategoriji. V izvajanje programa so bili na eni strani vključeni dijaki in dijakinje, ki obiskujejo športne oddelke²⁵ v srednji šoli ali imajo status perspektivnega športnika ali športnice v zadnji triadi osnovne šole, na drugi strani so bili vključeni vrhunski športniki in športnice. Vzorec zajema prvi pilotni in testni dogodek, kjer smo imeli dva vrhunska športnika in eno vrhunsko športnico ter 82 dijakov in dijakinj športnih oddelkov ali dijakov in dijakinj²⁶ s statusom perspektivnega športnika. V prvem pilotnem dogodku smo vključili tudi 37 učencev in učenek s statusom perspektivnega športnika ali športnice v zadnji triadi osnovne šole. V naslednjem letu izvajanja programa smo vzorec zaradi epidemioloških ukrepov prilagodili, saj so bile zahtevane zaprte skupine. Učenci in učenke iz osnovnih šol so se nam na določenih dogodkih pridružili ponovno v letu 2022, ko so to dopuščali ukrepi za zaježitev epidemije. Celotni vzorec zajema tako 13 dogodkov²⁷, 983 dijakov in dijakinj športnih oddelkov ali s statusom perspektivnega športnika, 56 učencev ali učenek s statusom perspektivnega športnika ali športnice v zadnji triadi osnovne šole in 36²⁸ vrhunskih športnikov in športnic. Prisotnih je bilo tudi 47 odraslih spremljevalcev mladostnikov in mladostnic. Udeleženci v vzorcu na obeh straneh, torej na strani obiskovalcev (mladi športniki) in na strani gostov (vrhunski športniki), so primerljivi v smislu značilnosti vzorca. Na strani udeležencev so to mladi športniki in športnice od 15 do 19 let, ki obiskujejo posebni oddelek srednješolskega programa, na dogodek pridejo v organizirani obliki in s spremstvom odrasle osebe, na vsakem dogodku so prisotna tako dekleta kot fantje in vsi se v svojem prostem času intenzivno ukvarjajo z izbrano športno panogo, v kateri sodelujejo tudi na

²⁵ Dijaki in dijakinje športnih oddelkov za vpis v te oddelke potrebujejo status športnika.

²⁶ Dijaki in dijakinje, ki niso vključeni v športni program gimnazije, pa imajo status športnika.

²⁷ V letu 2019 smo izpeljali prvi, pilotni dogodek, v letu 2020 smo izpeljali tri dogodke, v letu 2021 pet dogodkov, v letu 2022 je v načrtu deset dogodkov, v analizo pa je vključenih le pet, ki so bili izpeljani do 10. junija 2022. Vsak dogodek je povezal tri vrhunske športnike in povprečno 54 mladih perspektivnih športnikov in športnic. Vzorec je skozi več čas izvajanja programa enak.

²⁸ Na vsakem dogodku so prisotni kot sogovorniki trije vrhunski športniki ali športnice. Skupno število udeležencev glede na število dogodkov bi bilo 39, a sta bila dva vrhunska športnika in dve vrhunski športnici gostje na dveh oziroma treh dogodkih. Pri analizi vsebine se upošteva vsebina 39 nestrukturiranih intervjujev.

različnih tekmovalnih nivojih. Na strani gostov so to vrhunski športniki in športnice, ki so dosegali v aktivnem športnem obdobju rezultate na najvišjem nivoju in so ob zaključku športne kariere nadaljevali s šolanjem v različnih oblikah. Pri izbiri sogovornikov na strani športnikov so pri oblikovanju vzorca prisotni trije kriteriji: število sogovornikov (vedno so trije sogovorniki), panožna raznolikost: poletni in zimski športi, ekipni in individualni športi ter vključenost v različne oblike formalnega ali neformalnega²⁹ izobraževanja. V raziskavi smo tako lahko opazovali ravnanje in odzive udeležencev opredeljene ciljne skupine. Opazovali smo odziv mladih na dogodku samem, in sicer smo opazovali: izkazan interes, osredotočenost, zastavljanje vprašanj in izkazano željo, da po dogodku pristopijo osebno do vrhunskih športnikov. To smo spremljali v določenem časovnem obdobju in v različnih lokalnih okoljih, kjer smo preverjali možnost vzpostavitve sodelovanja po istem modelu: OKS – splošna knjižnica – gimnazija.

Akcijsko raziskovanje na našem primeru je imelo posamezne faze, pomembna faza je bila evalvacija vsakoletne izvedbe in na tej osnovi zasnovano preoblikovanje programa za nadaljnjo izvajanje. Evalvacija je potekala v sodelovanju med knjižničarji in učitelji ter koordinatorji programa na nacionalni ravni, v dveh primerih so bili v evalvacijo vključeni tudi dijaki in dijakinje. Posamezne faze akcijskega raziskovanja smo pripravljali na osnovi raziskave strokovne in znanstvene literature ter na osnovi metode opazovanja udeležencev v procesu akcijskega raziskovanja. Izbrana raziskovalna metoda nam je omogočila, da smo bili neposredno vključeni v izvajanje in spremljanje raziskave. Spremljanje izvajanja programa skozi določeno časovno obdobje, ob ponovitvah in ob primerljivih vzorcih nam je dalo uporabne rezultate. Program smo izvedli v dveh oblikah: brez epidemioloških omejitev in z njimi. Pri primerjavi tako pridobljenih podatkov nismo ugotovili vsebinskih razlik.

Rezultati in razprava

Program spodbujanje branje med mladimi športniki in športniki, ki se imenuje #športajmoinberimo, je nastal na ugotovitvah raziskave (Fras Popović, 2016, 2021) o spodbujanju motivacije za branje pri mladih hokejistih in hokejistkah. Čeprav ne gre za starostno primerljivo skupino, smo prišli do podobnih spoznanj, predvsem zaradi ugotovitve, da je za otroka ali mladostnika, ne glede na njegovo starost, identifikacija s športnim udejstvovanjem najmočnejši element odraščanja in odločanja. To, da se otroci ali mladostniki opredelijo kot športniki, jim pomeni največ in ukvarjanju s športom so pripravljeni podrediti zelo veliko. Če je nekoč veljalo, da je najprej šola, nato šport, to danes več ni prevladujoča usmeritev (Holsedl, 2021), saj mladi športniki dajejo na prvo mesto šport. Da bi uspeli v športu, so pripravljeni narediti veliko. Iz pridobljenih intervjujev smo ugotovili, da so na podlagi vzgleda pričeli razmišljati tudi o drugačnem odnosu do branja oziroma so branje pričeli dojemati širše kot le šolsko obveznost.

²⁹ Oblika neformalnega izobraževanja, v katero so vrhunski športniki ali športnice po končani kariери pogosto vključeni, je tudi program Olimpijskega komiteja Slovenije Usposabljanje strokovnih delavcev v športu.

S pomočjo izbranih raziskovalnih metod smo ugotovili naslednje:

- Vrhunski športniki in športnice, vključeni v program spodbujanja branja med mladimi športniki in športnicami, z izražanjem svojih izkušenj lahko ovrežejo splošno prisoten stereotip o tem, da športniki in športnice nimajo pozitivnega odnosa do branja, saj se je skozi analizo vsebine nestrukturiranih intervjuje izkazal izredno pozitiven odnos do branja, prisotnosti branja v različnih življenjskih obdobjih in branje za različne namene. V analizi vsebine so bila pogosto izpostavljena pozitivna stališča vrhunskih športnikov in športnic³⁰ do branja in izražen izredno pozitiven odnos do branja ter s tem visoka stopnja bralne kulture. Stališča lahko ilustrativno predstavimo z najbolj povednimi anonimnimi citati:

»Knjiga me je vrnila v nekem trenutku, ko ni kazalo najbolje, nazaj na tirnice.«

»Dokler nimaš znanja, ne moreš filtrirati, kaj je neumno, lažnivo ali celo škodljivo na socialnih omrežjih. Da lahko filtriraš, rabiš znanje. Znanje pa je v knjigah.«

»Ko sem prišel v Ameriko, sem poiskal stripe, da sem se naučil jezika. Takrat ni bilo pametnih telefonov, da bi si pomagal s prevajalnikom. Prebral sem goro stripov.«

»Uh, za vsako knjigo, ki sem jo prešprical v srednji šoli, mi je bilo kasneje žal. In enkrat sem jo moral oddelati!«

»Ko berem, treniram fokus. Če nisem fokusirana na to, kar berem, mi misli gredo proč. In nimam pojma, kaj berem. Pa je potrebno spet začeti znova. Podobno je potem pri treningu. Če nisem pri stvari, adijo!«

»Knjiga mi je rešila kariero. Ko sem ležal v postelji s poškodbo kolena, mi je bratranec prinesel knjigo. Ko sem jo prebral, sem si mislil: 'Ha, če je njemu uspelo premagati raka in nadaljevati športno pot, potem tudi mene ne bo ustavila poškodba kolena.«

»Na letališču sem imel vedno težave s težo prtljage. Pa ne zaradi športne opreme, temveč zaradi knjig, ki sem jih tovoril s seboj na tekmovanja. Ob večerih sem bral svojim športnim kolegom. Na glas.«

»Ne pozabite pisati z roko. Le tako lahko včasih pokažete znanje. Da znate še kaj napisati.«

- Mladim športnikom in športnicam, starim od 15 do 19 let, lahko predstavimo branje kot uporabno metodo za koncentracijo ali podlogo za sistematično psihološko pripravo z metodo vzgleda, in sicer s sodelovanjem z vrhunskimi športniki in športniki. Ključen element pri tem je identiteta športnika in s tem vzgled³¹. Analiza vsebine in opazovanje sta prinesla pred nas spoznanje, da je lahko tudi negativno naravnana izjava³² o pomenu šolanja ali branja s strani vrhunškega

³⁰ Na tem mestu je potrebno poudariti, da vrhunski športniki in športnice na teh dogodkih ne spremljajo drug drugega. Le en dogodka na leto posnamemo in ta je v celoti javno dostopen, tako da je izključena možnost pripravljenih izjav z namenom ustvarjanja boljše javne podobe. Ker so izjave vrhunskih športnikov in športnic vedno povezane z zgodbo iz njihovega življenja, ki v središče postavlja določeno, praviloma negativno izkušnjo (npr. poškodbo, trema, rezultatska kriza), so izredno verodostojne in prepričljive.

³¹ Enake misli kot vrhunski športnik ali športnica jim lahko nameni tudi npr. učiteljica, knjižničarka ali tudi starši doma. Učinek ni enak.

³² Primer takšne izjave je bil npr. izjava o tem, da je sedaj čas za šport, za branje imajo še čas kasneje, ko telo več ne bo dopuščalo določenih fizičnih obremenitev. Mladi so se na to izjavo odzvali s smehom, a smo v pogovorih z njimi ugotovili, da so jo vseeno sprejeli kot napotek, da naj tudi na branje ne pozabijo.

športnika ali športnice pri mladih športnikih ali športnicah pozitivno sprejeta in pri mladih sproži razmišljanje o pomenu branja in šolanja v okviru njihovega športnega udejstvovanja, ne le kot o šolskih obveznostih. V analizi vsebine in pri opazovanjih so bila pogosto izpostavljena pozitivna stališča vrhunskih športnikov in športnic do vloge in pomena branja kot metode za koncentracijo ali predpripravo za sistematično psihološko pripravo. Stališča lahko ilustrativno predstavimo z najbolj povednimi anonimnimi citati:

»Pomembno se je truditi, da se vedno bolj približaš najboljši verzije sebe. In da si tukaj, v tem trenutku. To si lahko tudi s knjigo.«

»Naši možgani so zelo zanimivi. Nanje lahko vplivaš z manipulacijo ali inspiracijo. Samo, da to spoznaš, moraš tudi kaj prebrat.«

»V enem trenutku kariere sem vse, kar sem morala zvedeti o sebi, izvedela iz knjig.«

- Z vrhunskimi športniki in športnicami, vključenimi v program spodbujanja branja med mladimi športniki in športniki, lahko vzpostavimo model vzgleda, ki mladim športnikom in športnicam podaja odgovor na dve ključni vprašanji: zakaj in kako brati v trenutnih družbenih okoliščinah. Mladostniki ne delujejo na daljavo, mladostnikom lahko prideš do živega le v živo, zato so pomembni neposredni stiki med vrhunskimi in perspektivnimi športniki. Pri tem smo ugotovili, da je osebna zgodba najprepričljivejši motivator za oblikovanje ali preoblikovanje stališč mladega športnika ali športnice, saj se v obdobju najstništva lahko prepoznajo skoraj vsi v naslednji izjavi vrhunskega športnika ali športnice: »Šport je naša osebna identiteta in težko je, ko enkrat nehaš tekrovati.« V analizi vsebine smo ugotovili močno pozitivno izpostavljena stališča do branja knjig v tiskani obliki v nasprotju z zaslonskim branjem, ob tem tudi razlikovanje izbire načina branja glede na vsebino branega. Vrhunski športniki in športnice dajejo prednost tiskani knjigi v primeru leposlovja ali obsežnejših študij, aktualne strokovne ali znanstvene članke berejo tudi na zaslonu, za namen študija jih natisnejo na papir. Vrhunski športniki in športnice izpostavijo prednost e-knjig in bralnikov pri potovanjih na priprave in tekme, ko je prisotna omejitev prtljage. Izpostavijo razliko med globokim branjem in plitvim branjem in to ponazorijo z lastnimi izkušnjami. V analizi vsebine smo ugotovili tudi močno izraženo pozitivno stališče do nujnosti branja. Na vprašanje zakaj danes brati smo v analizi vsebine nestrukturiranih intervjujev ugotovili, da je najpogostejši razlog vezan na spoznavanje sebe kot človeka, iskanje načinov za premagovanje stik, pridobivanje informacij o delovanju človeškega telesa in iskanju motivacije v opisanih življenjskih zgodbah drugih športnikov ali športnic. Stališča lahko ilustrativno predstavimo z najbolj povednimi anonimnimi citati:

»Ne glede na to, kaj si želimo, se bodo vedno pojavile ovire, a pojavila se bodo tudi mamljiva parkirišča, na katerih bi se kar ustavili, toda potrebno je iti dalje. Ta mamljiva parkirišča so danes pametni telefoni, naj vas ne zadržijo na parkirišču, pojdite naprej po vaši poti.«

»Ko primeš knjigo v roke, je to to. To ni kar neko drsanje po telefonu.«

»Ne vem, kakšen talent bi moral biti, da bi brez vztrajnosti dosegel nivo vrhunskega športnika. Pri treningu vztrajnosti pa pomaga tudi branje.«

»Ko primeš knjigo, odplavaš. Ko primeš knjigo, ni več tempiranega časa.«

»Treba je brati knjige. Športni Instagram ni trening.«

»Vzpostavite svojo zakladnico znanja in to z branjem.«

»Na treningu vedno popravljamo nekaj, kar ni dobro. A pri tem imamo možnost izbire besed, s katerimi popravljamo tisto, kar ni dobro. Lahko gradimo ali zrušimo samozavest. Prave besede, ki gradijo, najdemo z branjem in znanjem.«

- Pri mladih športniki in športnicah, starih od 15 do 19 let, je pomembno najprej odgovoriti na vprašanje *zakaj danes brati* in *kako danes brati*, nato pa sledi odgovor na vprašanje *kaj brati*. Ugotovili smo, da je pri tej ciljni skupini pri spodbujanju, gradnji ali negovanju bralne motivacije ali odnosa do branja ter s tem vzpostavljanja bralne kulture izredno pomemben element vzgled. Ta vzgled pa ne more biti katerakoli odrasla oseba³³, temveč smo z opazovanjem ugotovili, da dosežejo vrhunski športniki in športnice s svojim avtentičnim nastopom ter deljenjem osebnih izkušenj glede odnosa do branja izredno močno reakcijo pri mladih športnikih in športnicah. Ko s pomočjo vzgleda pritegnemo njihovo pozornost in zanimanje, je ključno, da jim znamo svetovati, kaj je vredno brati. Pri tem smo ugotovili, podobno kot pri spodbujanju motivacije pri mladih hokejistih in hokejistkah, da so pomembni individualni bralni nasveti. Ta ugotovitev je bila v sklopu akcijskega raziskovanja umeščena v nadaljevanje programa in konkretizirana z mesečnimi knjižnimi priporočili, ki so dostopna pod naslovom *Kaj brati, da diši po športu?* Ugotovili smo, da je za mlade športnike in športnice, pa tudi za njihove spremljevalce, pri izbiri bralnega gradiva vedno pozitivno sprejeta kakršna koli povezava s športnim življenjem. Pomembno vlogo odigrajo športne vrednote, način življenja, etična drža posameznika, premagovanje težkih situacij, ki niso nujno vezana na neko določeno športno panogo, a prinašajo spoznanja o človekovi miselni moči. Pri tem smo potrdili v knjižnični praksi prepoznano dejstvo, da imajo mladi radi povezavo s svetom odraslih, zato knjižna priporočila za mlade pripravljamo v skupni rubriki³⁴ za mlade in odrasle. Pri preverjanju odzivov na bralna priporočila smo ugotovili, da mladi tudi pri knjigah želijo to, kar jim ponuja internet, torej odgovor na njihove individualne interese. Internet oziroma iskalniki so sistemsko programirani tako, da odgovarjajo na posameznikove individualne potrebe³⁵. To je nekaj, kar je smiselno upoštevati pri spodbujanju branja in gradnji bralne kulture

³³ Kljub temu da je v obdobju mladostništva najpomembnejši element oblikovanja mladostnikove identitete povezanost s prijatelji in vrstniki (npr. Siegel, 2014), je pri mladostniku športniku vzgled vezan na področje, ki ga v največji meri opredeljuje, saj prav iz tega gradi lastno identiteto (Vičič, 2019).

³⁴ Knjižno priporočilo ima tri rubrike: za otroke, za mladino in odrasle ter bralce strokovnih vsebin. Od novembra 2020 do junija 2022 smo predstavili 40 knjig. Knjižna priporočila so dostopna na spletni strani Mariborske knjižnice, Olimpijskega komiteja Slovenije in izbranih knjižnic ter portalih. Mesečno so objavljena tudi v elektronskem novičku E-krogi, ki jih OKS posreduje na 3.500 naslovov in jih tako prejmejo predvsem posamezniki, v življenju katerih ima šport pomembno vlogo, manjšo pa morda bralna kultura. Slednje sklepamo na osnovi splošnih načinov ravnanja pri prijavljanju na posamezna elektronska sporočila. Posameznik se prijavi na prejetje sporočil s takšno vsebino, ki ima v njegovem vrednostnem sistemu pomembno mesto.

³⁵ To smo kot uporabniki doživeli skoraj vsi, ki smo kdaj kakšen produkt ali storitev iskali po internetu. Nato se nam v naslednjih dneh zelo pogosto sami ponujajo oglasi ali vsebine, vezane na naše prvotno iskalno zahtevo.

pri mladostnikih: upoštevati individualni interes ter priporočila prilagoditi za posameznega bralca³⁶ ali nebralca.

- Na dogodkih smo zaznali zelo pozitiven odziv mladostnikov. Odrasli spremljevalci in spremljevalke, ki jih poznajo iz šolskega okolja, so bili presenečeni nad njihovo osredotočenostjo, mirnostjo, poslušanjem ter zastavljanjem vprašanj. Izkazan interes smo beležili skozi tri elemente: zastavljanje vprašanj, saj ni bilo niti enega dogodka, na katerem mladi ne bi vrhunskim športnikom in športnicam zastavili kakšnega vprašanja, željo po skupnem fotografiranju (tudi z maskami in upoštevanjem varnostne razdalje) ter s čakanjem v vrsti na avtoogram športnikov in športnic.
- Potrdili smo, da je možno lokalno zastavljen program v sodelovanju s partnerji prenesti na nacionalni nivo in ga nato prenesti v posamezna lokalna okolja. Pri tem je bistveno vodilo ravnanja in sodelovanja, da dobrih praks ne moremo kopirati, če jih ne razumemo in prilagajamo značilnostim lokalnega okolja. Splošna knjižnica kot spodbujevalec kulture sodelovanja in kot postavljalec mostov med različnimi deležniki v svetu posamezne ciljne skupine, torej v našem primeru v svetu mladostnikov, uresničuje svoje poslanstvo, ki »uveljavlja vrednote razvoja, obveščenosti, izobraženosti in kulturne ter družbene povezanosti.« (Strokovna, 2019, str. 10)
- Skozi daljše časovno obdobje smo lahko zaznali spremenjen odnos mladih športnikov in športnic, ki so sodelovali v programu #športajmoinberimo, do branja in razumevanja tega, kaj pomeni brati. Nekateri mladostniki so se dogodka udeležili večkrat (npr. v Mariboru do sedaj že trikrat, prvič so se ga udeležili npr. v prvem letniku srednje šole, v Novem mestu in Murski Soboti so se ga udeležili mladostniki do sedaj dvakrat, le Koper je primer, kjer je bilo sodelovanje ob treh dogodkih vzpostavljeno z dvema srednjima šolama) in tako lahko iz njihovih ravnanj sklepamo na določene spremembe v odnosu do branja. Če so na prvem dogodku še govorili o tem, da so prišli na nekaj, kar jih sploh ne zanima, so na drugi ali tretji dogodek prišli že s pripravljenimi vprašanji za vrhunske športnike. Pomembnejšo spremembo predstavlja njihovo zavedanje, da je branje na zaslonih drugačno od branja knjig, in so v pogovorih tudi jasno povedali, da so ob branju zaslonov manj zbrani. Bistveno spremembo pa smo zaznali v njihovem odnosu do branja kot možnosti izbire pri psihični pripravi, pri urjenju koncentracije in pri premagovanju težjih trenutkov (npr. poškodba, neuspeh) z branjem biografij ali avtobiografij športnikov. V raziskavi smo ugotovili, da so mladi, ki so bili večkrat udeleženi na teh dogodkih, naredili premik od razumevanja branja kot le šolske obveznosti v branje, ki jim lahko pomaga na športni poti.

³⁶ Pri prilagajanju ponudbe individualnim interesom mladega bralca, ki obiskuje knjižnico, lahko uporabimo referenčni pogovor. Pri nebralcu ali bralcu, ki ne obiskuje knjižnice, je potrebno vzpostaviti drugačne metode, a v vsakem primeru pride tudi v teh odnosih med knjižničarji, učitelji, vzgojitelji, starši, trenerji in mladostniki do določene točke, kjer je smiselno uporabiti elemente referenčnega pogovora.

- V raziskavi nismo mogli prepoznati pozitivno spremenjenega odnosa vrhunskih športnikov in športnic, ki so sodelovali v programu #športajmoinberimo do branja in razumevanja tega, kaj pomeni brati, saj se je izkazalo, da imajo vsi sodelujoči vrhunski športniki in športnice izredno pozitiven odnos do branja. Imajo pa različno razvite bralne navade, različne bralne okuse, branje ima zanje različno pomembno vlogo v posameznih obdobjih njihovih športnih in osebnih življenj. Opazili smo tudi razliko (po sodelovanju v tem programu) pri dojemanju, kaj vse pomeni biti bralec. Npr. nekateri vrhunski športniki in športnice so zase menili, da niso bralci, ker berejo predvsem strokovno literaturo in stripe, zahtevno³⁷ ali klasično leposlovno literaturo pa le občasno. V pogovoru se je izkazalo, da so izredni bralci, da jih knjige spremljajo na vseh poteh in v različnih življenjskih situacijah, da strokovne vsebine sedaj najpogosteje spremljajo na zaslonu, vendar za potrebe strokovnega izpopolnjevanja naročijo tiskano verzijo knjige. Tako smo vplivali tudi na pozitivno dojemanje branja strokovne literature in stripov. Na drugi strani pa se je pokazalo, da so tisti športniki in športnice, ki so bili večkrat gostje na tem dogodku, v svojih razmišljanjih šli vse globlje in pustili še močnejši učinek na mladih. Potrdilo se je, da mladi najbolj cenijo iskrenost in neposrednost, ki je zaznamovala vse podeljene zgodbe in izkušnje vrhunskih športnikov in športnic. Ugotovili smo, da je bil pomemben trenutek tudi zaključek dogodka, ko smo se gostom zahvalili s knjižnim darilom³⁸ in so ga ti sprejeli z nenarejenim navdušenjem.

Spoznanja, ki so jih pridobili mladostniki, posledično pa tudi odrasli spremljevalci na dogodkih oz. pri sodelovanju v tem programu, in mi v sklopu raziskave, lahko strnemo v naslednje točke:

- Branje je stvar odnosa. Tako kot pri športu ne štejejo samo rezultati, temveč vse bolj celostni pristop posameznika (tudi k vsebinam, ki se odvijajo ob tekmovališču ali prostoru za trening), je branje veščina, ki omogoča precej več kot le opravljeno domače branje ali prebrano knjigo za maturitetni esej. A da mladi to sprejmejo, je ključno, da to slišijo od tistih, ki so na njihovi vrednostni lestvici precej visoko.
- Branje je stvar vzgleda. Ne glede na to, da se branje na osnovi vzgleda najprej vzpostavi v družini, je v obdobju mladostništva nujno, da se ta vzgled iz družinskega okolja prenese tudi na okolje, ki je mladostniku po njegovih vrednotah in interesih najpomembnejše. Pri mladih športnikih in športnicah predstavlja pomemben vzgled trener. Podobno vlogo lahko imajo vrhunski športniki in športnice iz domačega, lokalnega ali nacionalnega okolja, ki jih mladi športniki in športnice spremljajo na televizijskih zaslonih ob njihovih tekmovanjih, nato pa jim v živo spregovorijo o svoji športni poti in predstavijo svoj odnos do branja ter knjig.
- Branje je stvar izbire. Niti odrasli in niti mladi ne bodo in ne bomo vsi brali. Ko imamo možnost izbrati, kaj bomo brali, se uveljavlja tista osnovna dinamika človekovega razvoja, ki premika, spodbuja in navdušuje. V sklopu programa pripravljamo knjižna priporočila, izbor in povezave le-teh s smernicami programa pa bo predmet naslednjega prispevka, s katerim bomo skušali podati odgovor

³⁷ V raziskavi nismo preverjali, kaj so razumeli pod pojmom zahtevna ali klasična literatura.

³⁸ Knjižni dar vsa leta programa prispeva Javna agencija za knjigo RS.

na individualne interese posameznika, saj vse enako za vse pri spodbujanju branja ne deluje.

V sklopu raziskave nismo posebej preverjali učinkov na širši prostor, a smo jih zaznali in zabeležili. Program *#športajmoinberimo* je predramil sodelovanja v okviru posamezne osnovne šole (npr. sodelovanje športnega pedagoga pri urah slovenščine ali pri razredni uri; sodelovanje šolske knjižničarke in aktiva slavistov in športnih pedagogov), oblikovanje vsebine posebne prireditve za najboljšega športnika in športnico na srednji šoli in strokovne prispevke na temo spodbujanja branja v športnih oddelkih. Opisan program je navdihnil tudi smernice Nacionalnega meseca skupnega branja 2022, ki je glavne aktivnosti gradil okrog povezave branja in gibanja.

Zaključek ali kaj storiti, ko motiviranost ne motivira

V prispevku predstavljamo izvajanje programa *#športajmoinberimo* v obdobju od leta 2019 do junija 2022. S pomočjo izbranih raziskovalnih metod smo ugotovili, da smo pri izbrani ciljni skupini uspeli vzpostaviti povezavo med bralno pismenostjo, bralno kulturo in športnim udejstvovanjem ter tako predstaviti razumevanje, da je bralna pismenost, podobno kot določena športna panoga, zmožnost in praksa, ki jo je možno natrenirati, torej z določenimi rednimi vajami osvojiti do določene točke spretnosti.

Potrdili smo lahko predpostavko, s katero smo vstopili v program: če mladim, ki se ukvarjajo s športom, predstavimo obvladanje določene veščine kot del treninga, sprejmejo to razlago drugače, kot sprejmejo povezavo med obvladanjem veščine in učenjem. Pri mladih, ki se v prostem času pretežno ukvarjajo s športom, smo z izbrano metodo uspeli ublažiti njihovo predstavo, da je bralna pismenost nekaj, kar se odvija le pri urah slovenščine. Izbrana metoda dela (torej dogodek v živo) je bila vezana na osebni stik z vrhunskimi športniki in športnicami in njihovo deljenje njihovih konkretnih življenjskih izkušenj z mladimi športniki in športnicami. Mladi športniki in športnice so tako spoznali, da je bralna pismenost precej močnejše vpeta v človekovo življenje, kot si predstavljajo, in da prežema vse človekove dejavnosti. To spoznanje pa so poglobili in ponotranjili tudi vrhunski športniki in športnice v programu. Ugotovili smo, da imajo vrhunski športniki in športnice, ki so sodelovali v programu, izjemno pozitiven odnos do branja, močno oblikovane bralne navade, specifičen bralni okus in da ločijo med prednostmi zaslonkega branja in branja na papirju.

V raziskavi smo potrdili tudi univerzalnost smernic glede na značilnosti lokalnega okolja posamezne splošne knjižnice, ki pristopi k izvajanju programa in ponudi ta program športnim oddelkom v njihovem okolju.

Tudi na ta program, ki je bil sprva projekt, smo v tem prispevku in v postopku rednih evalvacij, pogledali z metodo akcijskega raziskovanja. Glede na to, da »akcijsko raziskovanje B. M. Požarnik (1990) pojmuje kot obliko samorefleksivnega delovanja, ki se ga lotevajo v institucijah s trojnim ciljem: izboljšati svojo prakso, izboljšati svoje razumevanje prakse in izboljšati razumevanje okvirne situacije, v kateri praksa poteka (Raziskovalne, 2005:136), predpostavljamo, da bo to raziskovalno metodo uporabilo vse več knjižnic za vrednotenje, razvijanje in predstavljanje

bralno motivacijskih projektov. Ti se zelo pogosto prilagajajo potrebam in okoliščinam.

V prispevku smo želeli nagovoriti še vsebino knjižnih priporočil, ki jih v sklopu tega programa vsak mesec pripravljamo pod naslovom *Kaj brati, da diši po športu?* Zaradi pomembnosti vsebine in lažje preglednosti, bomo to vsebino predstavili v samostojnem prispevku v eni od prihodnjih števil revije *Otrok in knjiga*.

V vsakem projektu ali programu se zgodi trenutek, ko se vprašamo, kako naprej in ali lahko dosežemo še boljše rezultate. Še posebej je tak trenutek prisoten v programu, ki je namenjen športnikom in športnicam, ker se prav njim zagotovo zgodi trenutek, »ko motiviranje ne motivira« (Vičič, 2021). Ko to, kar je uspešno delal na svoji športni poti, ne deluje več. Športniki takrat gredo preko motiviranosti, ki govori o tem, kaj in kako trenirati, in se vrnejo k tistemu bistvu, ki jih je motiviralo na samem začetku: ponovno poiščejo strast in inspiracijo. Dvoje, kar praviloma vedno potegne naprej, ker seže globoko v posameznika. Pa naj bo šport ali branje. In potem, ko motiviranje z že vzpostavljenimi in usvojenimi pristopi ne prinaša rezultatov in tako ne motivira, se lahko ujamemo v zakon nemotiviranosti (Vičič, 2021). Takrat je potrebno iti na pot drugače. Namesto peš, gremo na kolo. Pa naj gre za šport ali branje. Vedno je na neki točki potrebno poiskati drugačne načine, pristope, programe. Bistveno pa je, da ostaneta inspiracija in strast. Tega pa imamo tako pri branju kot pri športu zelo veliko, le drugače ju izražamo. Tako se potem odpirajo nove poti.

Literatura

Julian Barnes, 2020: *Lege življenja*. Ljubljana: UMco.

Nicolas Carr, 2011: *Plitvine: kako internet spreminja naš način razmišljanja, branja in pomnjenja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Sabina Fras Popović, 2020: *#športajmoinberimo: nacionalni medresorski program za spodbujanje branja med športniki in športnicami*. Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=IHBh9aewaaE>

Sabina Fras Popović, 2021: Spodbujanje motivacije za branje pri mladih hokejistkah in hokejistih. *Otrok in knjiga*, 110, str. 41–57.

Fran, slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2014, različica 8.0, www.fran.si, dostop 14. 06. 2022.

Frank Furedi, 2017: *Moč branja: od Sokrata do Twitterja*. Ljubljana: UMco.

Andreja Holsedl, 2021: *Športna psihologija, športniki in branje*. Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=9ZwJXL-me44>

ISO 16439:2015 *Informatika in dokumentacija – Metode in postopki za ocenjevanje vpliva knjižnic*. 2015. Ljubljana: Slovenski inštitut za standardizacijo.

Petra Javrh, 2019: *Bralne veščine odraslih prebivalcev Slovenije v digitalni dobi*. Dostopno na: <https://www.mb.sik.si/datoteke/Kako%20sme%20se%20imeli/ABCbralnepismenosti/JavrhABCpismenosti19.pdf>

Alenka Kepic Mohar, 2021: *Nevidna moč knjig: branje in učenje v digitalni dobi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Miha Kovač, 2020: *Berem, da se poberem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Mariborska knjižnica. #športajmoinberimo Dostopno na: <https://www.mb.sik.si/sportajmoinberimoprojekt.html>

Sandra Mršnik, 2019: *Bralna pismenost in razvoj slovenščine-OBJEM (Ozaveščanje, Branje, Jezik, Evalvacija, Modeli)* – zanimive ugotovitve o samoocenah učencev/dijakov in mnenju učiteljev do motiviranosti za branje in do dejavnosti pouka, ki spodbujajo dvig ravni bralne pismenosti. Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=hjnAhtueRR8&t=10s> in <https://www.mb.sik.si/abc-bralne-pismenosti.html>

Sandra Mršnik; Nina Novak, 2021: *S spodbujanjem radovednosti in do motiviranosti za branje*. Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=KFWT6wtysw4>

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030. 2019. Dostopno na: <https://www.gov.si/novice/2020-01-15-nacionalna-strategija-za-razvoj-bralne-pismenosti-za-obdobje-2019-2030/> [Datum dostopa 20. maj 2021]

Barica Marentič-Požarnik, 2013: Uveljavljanje prvin akcijskega raziskovanja v projektu Bralna pismenost. *Vzgoja in izobraževanje*. 44, 2/3, 16–22. <http://www.dlib.si/?URN=URN:-NBN:SI:DOC-W6G81E9E>

Sándor Márai, 2018: *Knjiga zeli za dušo in telo*. Ljubljana: Totaliteta.

Praktični vidiki športne psihologije. 2019. Ljubljana: Fakulteta za šport: Društvo psihologov Slovenije, Sekcija za psihologijo športa.

Jože Ramovš, 2017: *Sožitje v družini*. Celje; Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba; Društvo Mohorjeva družba; Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.

Jaša Rajšek, 2022: *Čezmerna uporaba družbenih omrežij pri mladostnikih vodi v nezadovoljstvo v življenju*. Dostopno na: <https://www.rtvsl.si/znanost-in-tehnologija/cezmerena-uporaba-druzbenih-omrezij-pri-mladostnikih-vodi-v-nezadovoljstvo-z-zivljenjem/618041>. Uporabljeno: 11. 06. 2022.

Raziskovalne metode v bibliotekarstvu, informacijski znanosti in knjigarstvu. 2005. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo.

Daniel Siegel, 2014: *Vihar v glavi: moč najstniških možganov*. Domžale: Družinski in terapevtski center Pogled.

Daniel Siegel, Tina Pavne Bryson, 2014: *Celostni razvoj otroških možganov : 12 revolucionarnih metod, s katerimi spodbujamo razvoj otroških možganov*. Domžale: Družinski in terapevtski center Pogled.

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice : (za obdobje 2018 – 2028). 2019. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Aleš Vičič, 2019: *Vpliv staršev, trenerjev in učiteljev na razvoj mladega športnika*. Dostopno na: <https://www.mb.sik.si/branje-za-zivljenje-z-alesem-vicicem.html>

Aleš Vičič: *Psihološke karakteristike mladostnikov*. Dostopno na: https://kosarkarski-trenerji.com/ftp/trener/psihologija/Vicic_psiholoske%20znacilnosti%20mladostnikov.pdf

Aleš Vičič, 2021: *Ko motiviranje ne motivira*. Dostopno na: https://www.youtube.com/watch?v=zSFh9bDBI_c

Maryanne Wolf, 2020: *Bralec, vrni se domov: beroči možgani v digitalnem svetu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Sara Vidmar

RAZUMEVANJE EBENEZERJA SCROOGA S PERSPEKTIVE PSIHOLOGIJE

Ebenezer Scrooge, glavni antagonist zgodbe *Božična pesem*, že skoraj 200 let navdušuje bralce, literarne kritike in raziskovalce po svetu. Ker gre za psihološko zelo kompleksen književni lik, sem poskušala Scroogevo delovanje razložiti z več različnih zornih kotov. V nadaljevanju najprej podajam kratek oris namena nastanka novele *Božična pesem*, nato sledi krajši povzetek zgodbe. V osrednjem delu se osredotočam na analizo besedila z uporabo različnih psiholoških konceptov in teorij; njene rezultate sem strnila v zaključku. Ne glede na psihološko kompleksnost Scroogevega lika pa moram vendarle opozoriti, da gre le za izmišljeni, književni lik, za katerega nimamo dejanskih podatkov o tem, kako bi se obnašal, razmišljal in čustvoval, vendar to ne zmanjšuje pomena psihološke analize Dickensonovega dela, saj pričujoči književni lik zrcali občečloveške lastnosti, s tem pa tudi mehanizme in procese, ki jih opisujejo sodobne psihološke teorije.

The well known Ebenezer Scrooge, chief protagonist of the novella *A Christmas Carol* by Charles Dickens, has enjoyed great popularity among readers, literary critics and researchers for almost 200 years. The story being about a highly complex literary character, I tried to highlight him from different points of view, beginning with a brief outline of the purpose of the novella's creation, and following with a short summary of the plot. My main focus is text analysis, based on the application of different psychological concepts and theories, summarized in the concluding part of the paper. Regardless of the psychological complexity of Ebenezer Scrooge it should nevertheless be pointed out that his is a fictional literary character, whose actual behaviour, mentality and emotions remain unknown to readers; however, this does not lessen the significance of psychological analysis of Dickens' work, the literary hero mirroring all the general human qualities, including the mechanisms and processes, described by the contemporary psychological theories.

Uvod

V 19. stoletju je Velika Britanija dominirala na svetovnem trgu kot najpomembnejša kolonialna sila. Charles Dickens je z izdajo *Božične pesmi* (angl. *A Christmas Carol*) leta 1843 podal kritiko takratne viktorijanske družbe in njene (ne)moralne drže, posebno njene dvoličnosti: premožnejši, polni pohlepa, hkrati pa brezbržni v odnosu do revnih. Dickens se je prvotno namenil napisati politični pamflet, s katerim je želel opozoriti na družbene nepravčnosti, vendar se je kasneje premislil in odločil napisati knjigo (Broich 2016). V začetnem obdobju Dickensovega pisanja je bila psihologija še v povojih, saj je Wilhelm Wundt prvi psihološki laboratorij

ustanovil šele leta 1879. Čeprav so se proti koncu 19. stoletja izoblikovale tri večje psihološke smeri – psihoanaliza (Sigmund Freud), funkcionalizem (William James) in strukturalizem (Wilhelm Wundt) –, se je že »viktorijanska psihologija« zanimala za človekovo vedenje, zaradi česar se je spremenilo razumevanje subjektivnosti. Človeški »jaz« se ni več nahajal v zunanosti, ampak v notranosti, kjer je težko dostopen celo posameznikovi zavesti. Posledično so veliko zanimanja žela tudi področja spanja, sanj in halucinacij (Shuttleworth 1996).

Dickens se je prav tako zanimal za notranje sile, ker je potlačitev hkrati razumel kot ključ do odrešitve (Clarke 2009). V njegovem pisanju in oblikovanju književnih junakov pa je posebna pozornost namenjena rutini in navadam. Skozi njegovo prozo je razvidno predvsem to, da književni junaki z močnimi posebnostmi in navadami oblikujejo osnovo svojega značaja (Vrettos 2000). Podobno se pokaže tudi pri branju *Božične pesmi* (Dickens 1843), kjer je Scroogevo delovanje do potankosti opisano kot rutinirano – tudi na božični večer, tako kot vsak večer, gre na melanholično večerjo v isto melanholično gostilno (Dickens 1843). Ker so navade že avtomatične, nezavedne, je potrebno določeno rutino razbiti (Vrettos 2000), na primer z obiskom treh božičnih duhov. Dickens je namreč verjel, da se navade in sočutje nahajajo na nasprotnih si polih – ukoreninjene navade in rutine človeku preprečujejo občutiti sočutje do drugega (Vrettos 2000). Slednje je razvidno takoj na začetku novele, kjer je hladen Scrooge, utrjen v svojem načinu življenja, odporen na dobrodušne poteze svojega nečaka in prizadevanje dobredelnih organizacij, da bi Scrooge daroval za tiste, ki se borijo za preživetje.

Ebenezer Scrooge se kot književni lik spremeni iz sebičnega in neprijetnega v prijaznega in dobrodušnega možakarja v obsegu približno stotih strani. V ta namen sem v spodnji analizi poskušala nasloviti Scroogevo delovanje in le-to razložiti s pomočjo psihološke stroke.

***Božična pesem* (Dickens 1843)**

Ebenezer Scrooge je predstavljen kot sebičen, zagrenjen starejši možakar, ki svoj predbožični večer preživlja v službi. Čeprav ga nečak Fred povabi na družinsko večerjo, ga Scrooge zavrne. Pred zaključkom delovnika obiščejo Scrooga tudi člani dobredelne organizacije, ampak jih glavni antagonist zgodbe zavrne z jeznimi besedami, naj ga že vendarle pustijo pri miru. Poleg tega zavrne še prošnjo svojega pomočnika Boba Cratchita, da bi le-ta božič preživel s svojo družino. Taisti večer pa Scrooga obišče Jacob Marley, soustanovitelj posojilnice (angl. *creditor*), ki je že sedem let mrtev – prikaže se mu kot duh, ki je obsojen na večno tavanje; obložen s težkimi verigami mu napove prihod treh duhov.

Scrooga kot prvi obišče duh božične preteklosti in ob videnem občuti mnogo čustev, v jok pa ga spravi predvsem njegov zanemarjeni jaz preteklosti. Kot drugi ga obišče duh sedanjosti, ki mu prikaže radosti praznovanja božiča. Scrooge tako »obišče« hišo družine svojega pomočnika Boba, kjer ga najbolj prizadene pogled na bolehnega in pohabljenega malega Tima Cratchita. Scrooga kot zadnji obišče duh prihodnosti. Pokaže mu prizor ljudi, ki se med seboj pogovarjajo o smrti nekoga, vendar Scrooge ne ve, koga. Ko se znajde na neznanem pokopališču, pa na grobu prepozna svoje ime. Pretrese ga spoznanje, da za njim nihče ne žaluje – ljudje so le olajšani, da ga ni več. Da bi spremenil svojo prihodnost, se zaobljubi, da bo

odslej deloval v božičnem duhu. Scrooge se zbudi na božični dan in izpolni svojo obljubo. Nameni se darovati v dobrodelne namene in obdariti druge ljudi (npr. kupi največjega purana za družino Cratchit). Pri tem se pokaže kot povsem drugačen človek; kot zelo dobrodušen in človekoljuben, kakršnega se je mesto spominjalo še dolgo po njegovi smrti.

Ceprav je zgodba na videz enostavna, sta Scroogev lik in dogajanje v zgodbi psihološko zelo kompleksna, zaradi česar sem se zgodbo odločila podrobneje preučiti in razumeti s pomočjo več (psiholoških) teorij. Nekatere izmed njih (npr. teorija psihosocialnega razvoja po Eriku Eriksonu, teorija moralne spremembe) so uporabili že nekateri drugi avtorji (npr. Knobel 2019, Thomas in Deepti 2016), njihove ugotovitve pa bom z argumenti poskušala razširiti še na druge teorije in koncepte. Tako se bom naslonila na teorijo navezanosti, teorijo skupinske socializacije in Eriksonovo teorijo psihosocialnega razvoja, obenem pa bom nekaj pozornosti namenila tudi konceptom pohlepa, krivde in sočutja, vidiku predelovanja lastnih spominov ter možnosti uspešne moralne spremembe in spreobrnjenja, kot ju je doživel Scrooge.

Analiza

Obdobje krize

Ebenezerja Scrooga na začetku zgodbe spoznamo kot hladnega moža, ki ga nič ne more ganiti, niti vročina ali mraz (Dickens 1843). Čeprav ni nikjer izrecno zapisano, koliko je star, se predpostavlja, da je že starejši (Thomas in Deepti 2016), morda zaradi neprestanega poudarjanja njegovega strogega rutinskega delovanja, rigidnosti v telesni drži, nagubanih licih, hreščečem glasu in nečimrnosti. Glede na opisano lahko prihod duhov in sledeči konflikt pojasnimo z vidika zadnjega stadija Eriksonove teorije psihosocialnega razvoja, ki nastopi v pozni odraslosti – integracija nasproti življenjskemu obupu (Erikson 1959 v Marjanovič Umek in Zupančič 2009, Thomas in Deepti 2016). Duh božične preteklosti popelje Scrooga nazaj v njegova otroška leta, s pomočjo katerih počasi obuja svoje pozabljene spomine, duh božične sedanjosti pa mu nato pokaže dogajanje v zdajšnjem času – pretekle kot sedanje dogodke lahko pojmuje kot pregled življenja. Ko Scroogu naposled duh božične prihodnosti pokaže dogodke, ki so neizbežni v njegovem trenutnem delovanju (npr. smrt malega Tima), se Scrooge začne spraševati po smislu svojega življenja. Soočanje s preteklostjo in sedanjostjo mu je dalo vedeti, da njegovo življenje ni tako, kot si je želel – je ničvredno in nesmiselno.

Ceprav nekateri avtorji pravijo, da je imel Scrooge pred prihodom duhov integriran ego zaradi občutka uspešnega spoprijemanja s težavami in zadovoljstva z življenjem (Thomas in Deepti 2016), menim, da temu ni tako. Scrooge je sicer izgledal kot zadovoljen s svojim trenutnim življenjem, v katerem je deloval precej avtomatično, vendar je obenem bil tudi zelo negativističen, sovražen do drugih ljudi – njegov ego je bil dezintegriran. Obisk duhov v njem sproži krizo, saj spozna, da so imela njegova dejanja posledice na življenje drugih ljudi. Zaveda se, da je delal napake, in postane obupan nad lastno usodo, ki se zdi že začrtana. Želi se poboljšati in delovati dobro, kar je opazno že drugi dan, ko se zbudi in izvede dejanja, ki so mu prej bila tuja (npr. obdarovanje ljudi). Scrooge v nadaljevanju postane eden izmed najbolj dobrodušnih ljudi, kar lahko razumemo kot razrešitev krize v smeri

integriranosti ega, saj je Scrooge vendarle našel smisel in vrednost življenja kljub njegovi končnosti.

Sovražna naravnost kot poskus samozaščite

Z nastopom industrijske revolucije v 19. stoletju je veliko družin iz srednjega sloja poslalo svoje otroke (sinove) v internate, da bi se ti lahko družili s svojimi vrstniki s premožnejšim ozadjem. Internati pa so se nahajali na podeželju. Taka izolirana lokacija naj bi pripomogla k razvoju uglednega moralnega vedenja in olajšala sam potek učenja (Kashti 1998). Scrooge je bil že kot deček poslan v internat, kjer je preživel večino svojega otroštva, verjetno tudi mladostništva. Slednje nakazuje, da je zelo verjetno tudi praznike preživel sam. Pomemben pa je prizor, kjer osamljenega Scrooga pride iskat njegova mlajša sestra Fan, ki mu zagotovi, da je oče privolil v Scroogevo vrnitev domov. Pove mu, da je oče zdaj veliko prijaznejši, da je doma kakor v nebesih (Dickens 1843).

Na opisano lahko pogledamo z dveh zornih kotov, najprej **skozi oči teorije navezanosti**. Scrooge očitno ni imel dobrega odnosa s svojim očetom. Nakazuje se, da je oče zanemarjal svojega sina oziroma se zanj ni dosti zanimal. O materi se sploh nič ne ve, zaradi česar lahko sklepamo, da je morda že pokojna. Očetova nezainteresiranost in neobčutljivost za otrokove potrebe, hladnost in čustvena nedostopnost so lahko vzrok za razvoj odklonilno-izogibajočega stila navezanosti (Bartholomew 1990), kakršnega Scrooge izkazuje v odraslosti. Za odklonilno-izogibajoči stil navezanosti je namreč značilen negativen model drugih in pozitiven model sebe, posledična odmaknjenost pa predstavlja način zaščite krhkega dela sebe pred možno nevarnostjo s strani drugih (Bartholomew 2000 v Žvelc 2021). Take osebe se počutijo dobro brez tesnih odnosov z drugimi, usmerjajo se na neosebne aspekte življenja, pomembna pa sta jim neodvisnost in samozadostnost (Bartholomew in Horowitz 1991). Z vidika *Božične pesmi* (Dickens 1843) opazimo, da se Scrooge ne želi zanašati na druge in ni mu všeč, da bi kdorkoli želel kaj od njega. Središče njegovega življenja mu predstavlja delo in kot uspešen (so)lastnik posojilnice je tudi (finančno) neodvisen in samozadosten. Z namenom zavarovati se pred razočaranjem se je izogibal tudi intimnim odnosom, hkrati pa je ohranjal občutek neranljivosti (Bartholomew in Horowitz 1991).

Predpostavljamo lahko, da je bil edini pristen odnos, ki ga je Scrooge oblikoval z drugo osebo, prav odnos s sestro Fan, zaradi česar ga je njena smrt verjetno še toliko bolj prizadela, saj je slednje morda interpretiral kot zapustitev s strani še ene pomembne osebe. Čeprav je za seboj pustila svojega sina Freda, ga Scrooge ni veliko obiskoval – celo odklanjal je vsakršna povabila. Morda se je želel odmakniti in izogniti kakršnemu koli stiku prav zaradi bolečine, ki jo je občutil ob Fanini smrti. Kot posledica odmika je počasi tudi čustveno otopel: živel je v prepričanju, da nikomur ne more zaupati, obenem pa je pozabljal spomine iz svojega otroštva, kar naj bi bila tudi značilnost za odklonilno navezane osebe (Žvelc 2021). V poznejših letih je Scrooge svoja poznanstva primarno zgradil na vzajemnih interesih, manj pa na čustveni bližini (Bartholomew 2000 v Žvelc, 2021), zaradi česar lahko kot edini prijateljski odnos označimo le njegov odnos z Marleyem, solastnikom posojilnice. Čeprav je Marley že pokojen, Scrooge še ni preimenoval posojilnice in se

ta še vedno imenuje »Scrooge in Marley«. Marley je tudi tisti, ki ga pride opozoriti pred prihajajočimi duhovi in pred večnim tavanjem, na katerega je bil obsojen tudi sam (Dickens 1843).

Drugi vidik pa sloni **na razumevanju zgodovinskega dogajanja**, ki nakazuje, da so bile generacije sinov Britancev višjega razreda najprej vzgojene s strani varuš in guvernant (Harris Rich 2007), pri svojem osmem letu pa so bili poslani v internat (Kashti 1998), v katerem so ostali naslednjih deset let oziroma do zaključka šolanja (Harris Rich 2007). Slednje nakazuje, da so dečki v resnici zelo malo časa preživeli s svojimi starši, saj posebno očetje niso tolerirali, da se njihove otroke »vidi ali sliši«, na kar kaže tudi prizor, kjer Scrooge s pomočjo duha božične preteklosti opazuje svoj pretekli jaz, ki bere ob oslabljeni luči ognja, pozabljen s strani drugih (Dickens 1843). Ko so naposled dečki le bili dovolj stari za vstop v internat, pa so svoj čas pretežno preživeli v družbi vrstnikov. Pojavi se torej vprašanje, kako je Scrooge potemtakem zrasel v odmaknjenega, zagrenjenega odraslega, če je bil vpliv odraslih omejen? Slednje lahko poskusimo razumeti s pomočjo teorije skupinske socializacije (Harris Rich 2007). Otrok se mora naučiti vesti tako, kakor se družbi, v kateri živi, zdi primerno. Uči pa se tako, da se poistoveti s skupino in prevzema njen odnos do stvari, način vedenja, tudi govor. Večina otrok naj bi to naredila samodejno, saj hoče biti podobna vrstnikom – če pa otrok stopi izven pričakovanega okvirja, ga vrstniki takoj opozorijo na to, lahko tudi s kaznijo (navadno s posmehom). V srednjem otroštvu otroci namreč postanejo podobnejši vrstnikom istega spola in nesprejemljivo družbeno vedenje za vrstnike istega spola se spremeni v sprejemljivejše (Harris Rich 2007). Na podlagi omenjenega se je Scrooge svojega vedenja najverjetneje naučil prav od vrstnikov v internatu, kar tudi posledično nakazuje, da je bila večina vsaj približno takih, kot je prikazan Scrooge. Ker pa se je v internatu oblikovala prav posebna otroška kultura, kakršno so pred svojimi sinovi prevzeli tudi očetje (Harris Rich 2007), je bil Scrooge zelo verjetno na las podoben prav svojemu očetu, ki je bil hladen in nezainteresiran za svojega otroka.

Pohlep, krivda in sočutje

Scroogevo delovanje lahko razložimo še z uporabo koncepta pohlepa, ki se je prelevil v občutenje krivde in sočutja. Pohlep je definiran kot »strastna želja po prisvajanju dobrin« (SSKJ), hkrati pa je povezan z občutkom nenehne nezadovoljenosti (Seuntjens idr. 2015). Za Scrooga lahko trdimo, da je pohlepen, saj ne vidi razloga, zakaj bi komurkoli kaj daroval. Osebe z visokim pohlepom kot dispozicijo so karakterizirane kot sebične in kot take, ki imajo zelo ozek, že »tunelski« pogled, zaradi česar tudi manj verjetno zavzemajo perspektivo drugega – vedno pa so usmerjene v čim več, ne glede na posledice (Seuntjeuns idr. 2015). Obisk duhov pa je v Scroogu spodbudilo zavedanje, da tako, kot je deloval do sedaj, ni bilo prav ali vredno: če bi v tem trenutku umrl, ne bi za njim nihče žaloval. To ga je prestrašilo in zgrozilo do te mere, da ne želi pozabiti ničesar, kar so ga duhovi naučili, in obenem obljubi, da se bo poboljšal (Dickens 1843). Ob spoznanju, da je s svojim delovanjem škodoval drugim, je Scrooge občutil krivdo. Krivda naj bi namreč predstavljala prepoznavo, da je oseba vzrok za trpljenje drugega, ker sploh ni delovala ali pa je delovala v

škodo drugega (Zahn-Waxler 2000 v Pommier, 2010). Prepoznavna lastnih napačnih in pregrešnih dejanj je Scrooga motivirala k delovanju, ta pomoč drugemu pa je prvotno izvirala iz krivde oziroma želje delovati v smeri kompenzacije škode, ki jo je povzročil drugim (Batson 1998 v Pommier, 2010). Glede na potek zgodbe pa lahko rečemo, da je Scrooge deloval tudi iz sočutja, saj je pogled na bolehnega dečka v njem sprožil občutek groze, da malemu Timu v prihodnosti ne bo prizanešeno. Na koncu je res želel pomagati malemu Timu, kar je razvidno iz dveh njegovih dejanj: povišanja plače Bobu Cratchitu in nakupu purana za božično pojedino. Eden od glavnih motivov za sočutje je namreč prav želja pomagati drugemu (Iyer idr. 2003). Na začetku je Scrooge občutil krivdo, obžalovanje in tudi odgovornost do posledic škode, ki jo je povzročil drugim. Skozi uspešno predelovanje občutkov krivde pa je prišlo do premika k sočutju (Pommier 2010). Ta predelava je sicer izjemno hitra, ampak je na koncu vendarle deloval tako iz želje, da bi se oddolžil za svoje preteklo vedenje, kot tudi iz želje, da bi pomagal drugemu.

»Kot dan in noč«

Čeprav je težko verjeti, da se je Scrooge toliko spremenil le v eni noči, bi taka sprememba bila mogoča zaradi izkušenj iz otroštva, na katere je pozabil. Eden izmed pomembnih dejavnikov, ki spravijo spremembo v tek, predstavlja prav izkušnja, kako se vesti v določeni situaciji, npr. kako se vesti radodarno (Knobel 2019). Scrooge se je s pomočjo obiska duhov spomnil, da ni bil vedno tako zadirčen, sebičen in zaprt vase, rad je imel tudi božič. Ko se spominjamo svoje preteklosti, lahko na določene spomine gledamo z vidika tretje osebe. To se pogosto zgodi v primerih, ko je spomin starejši in manj jasen in manj preplavljen z močnimi občutki (Nigro in Neissner 1983). Tretjeosebni pogled na spomine pa lahko zavzamemo tudi v primeru, ko nas spomin na določene pretekle dogodke zelo vznemiri, zaradi česar nas v trenutku preplavijo močni negativni občutki, npr. sramu, krivde. S tretjeosebnim pogledom na spomin lahko zmanjšamo nivo stresa, ki ga občutimo ob takem spominu (Meerholz idr. 2019). Slednje lahko postavimo tudi v kontekst *Božične pesmi* (Dickens 1843) in si razložimo, zakaj je Scrooge obudil izrinjene spomine kot zunanji opazovalec. Ti spomini so zanj predstavljali enega najtežjih obdobij (npr. osamljeno otroštvo v internatu), hkrati pa tudi čas otroške radosti in veselja. Morda mu je pogled na svoj pretekli jaz omogočil zavzeti psihološko distanco do opazovanega dogodka, pri čemer je lahko nase pogledal z bolj objektivnega vidika. Po drugi strani pa mu je ta odmik morda omogočil ponovno doživetje opazovanega dogodka brez čustev, ki jih je občutil njegov pretekli jaz. Pri srečanju s svojo preteklostjo je Scrooge spoznal, da je že imel izkušnjo radosti, vendar je zaradi lastne obsesije z (materialno) varnostjo in distanciranjem od drugih pozabil na te spomine in na to, kako ravnati v dobro drugega.

Na omenjeno spremembo pa lahko pogledamo tudi z vidika spreobrnjenja. Le-to vodi do ene izmed večjih sprememb v dožemanju smisla življenja (Halama in Lačná 2011), predstavlja lahko tudi obliko prilagoditve in osebnostne rasti (Allison 1969 v Rambo in Bauman 2011). Spreobrnjenje naj bi nastopilo zaradi čustvenih težav v preteklosti, kot so na primer problematični odnosi z očetom, nesrečno otroštvo in nejasno oblikovani medosebni odnosi (Ullman 1989 v Rambo in Bauman 2011). Zaradi pomanjkljivega delovanja določenih vidikov življenja pa posledično nastopi

kriza, ki lahko v posameznikovem življenju povzroči zmedo ali mu omogoči novo priložnost (Rambo in Bauman 2011).

Iz zgoraj zapisanega je razvidno, da je bil Scroogev oče precej strog oziroma čustveno odsoten, otroštvo pa bolj osamljeno in nesrečno. Razen Scroogevega nečaka Freda v noveli ni podatka o drugih Scroogevih sorodnikih, prav tako ni veliko zapisanega o morebitnih prijateljih ali sosedih. Scrooge prebiva sam v svojem stanovanju, ki je bilo prej celo Marleyeva last. Stanovanje pa se nahaja v stavbi, kjer so bile vse ostale sobe že oddane kot pisarne (Dickens 1843). Čeprav Scrooge meni, da je samozadosten in se počuti bolje brez intimnih odnosov z drugimi ljudmi, ga prihod Marleyevega duha dodobra pretrese in zmede. Za Scrooga predstavlja prihod treh duhov sodni dan (krizo), Marley pa mu zagotovi, da je on tisti, ki je priskrbel prihod treh duhov, saj za Scrooga predstavljajo priložnost in upanje, da uide Marleyevi usodi (Dickens 1843). Scrooge in Marley sta si bila v resnici zelo podobna (npr. po letih, spolu, oba sta živela sama in bila zelo skopuška), zaradi česar je Scrooge tudi cenil in spoštoval mnenje svojega sodelavca. Tako se prepusti toku, ki ga ponese v preteklost, sedanost in prihodnost. Eden izmed motivov, zakaj se oseba spreobrne (Epstein 1985), je tudi želja po moči nad smrtjo. Scrooga ob spoznanju, da nihče ne bo žaloval za njim, postane zelo strah smrti in pozabljenosti s strani drugih. Na koncu si ne želi umreti, ampak poboljšati, kar bi predstavljalo njegovo vstopnico v življenje. Točko preloma pa predstavlja ogled lastnega groba in zavedanje, da za njim nihče ne žaluje.

Čeprav je bil proces spreobrnjenja v *Božični pesmi* (Dickens 1843) relativno hiter (skupaj traja eno noč), Scrooge svojo spreobrnjenje pokaže takoj naslednji dan, ko napravi dobrodelna dejanja v imenu božičnega duha. Navadno so spremembe spreobrnjenja pozitivne, saj spreobrnjenec zavrže stare navade, ki niso bile več funkcionalne, v prid običajev, ki mu bolj ustrezajo (Rambo in Bauman 2011). Scrooge zavrže svoj stari sebični jaz in postane eden bolj dobrodušnih ljudi v mestu. Oseba po spreobrnjenju ne postane le bolj skromna in dobrodelna (Stronge idr. 2021), ampak tudi čustveno bolj stabilna, ekstravertna, sprejemljiva (Halama in Lačná 2011) in vestna (Stronge idr. 2021), kar je opazno tudi pri Scroogu, ki se po prihodu duhov prelevi v bolj veselega, srečnega ter veliko manj zadirčnega možakarja, tako v odnosu do svojega nečaka kot tudi do someščanov. Prisotna je tudi oblika nove svobode, kar Scrooge izrazi z besedami, da se počuti lahkega kot peresce (Dickens 1843). Zmeda, ki jo je povzročil prihod duhov, se je tako prelevila v novo priložnost, ko se Scroogevega življenjska zgodba spleta skupaj z »nauki«, ki jih je dobil skozi noč.

Zaključek

Ebenezer Scrooge je zelo dobro oblikovan antagonist, ki v bralcu na začetku vzbudi le malo sočutja, z branjem pa dobimo priložnost uvida v njegovo preteklost, sedanost in tudi prihodnost. Scroogovo delovanje sem najprej razložila s pomočjo teorije razvoja psihosocialnih stadijev po Eriksonu (integracija nasproti življenjskemu obupu). Podala sem argumente, ki zagovarjajo odklonilno-izogibajoči vzorec navezanosti, in upoštevala še zgodovinski vidik, saj so na Scroogev razvoj imeli bistveno vlogo vrstniki v internatu. Slednje nakazuje, da se je kljub hladnemu odnosu do drugih v resnici vedel na način, ki je bil sprejemljiv v takratni viktorijanski

Veliki Britaniji. Zaradi težav v vzpostavljanju intimnih medosebnih odnosov pa je svoje zaupanje vložil v edino sredstvo, ki se mu nikoli ne bo izneverilo – v denar. Scrooge je bil sebičen in praviloma ni opazil potreb drugih – če pa jih je opazil, jih ni razumel. Obisk duhov je v njem vzbudil občutek krivde, kar je vodilo v sočutje. Nenazadnje pa je Scroogeva moralna sprememba bila mogoča zaradi otroške izkušnje biti dober, ki pa se je skozi leta spremenila zaradi neizprosni življenjskih razmer. Kot poskus samozaščite je prevzel tudi bolj odmaknjen pogled na lastne spomine. Na koncu sem Scroogovo osebnostno spremembo poskusila razložiti s konceptom spreobrnjenja, spodbujenega s strani duhov, ki so Scrooga spremenili na »bolje«. Psihološka analiza Dickensonove književne figure pokaže, da gre za kompleksen psihološki lik, ki zrcali univerzalno psihološko dinamiko in ga lahko smiselno interpretiramo s sodobnimi psihološkimi teorijami.

Literatura

- K. Bartholomew, 1990: Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationship*, 7, 147–178.
- K. Bartholomew in L. M. Horowitz, 1991: Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61 (2), 226–244.
- J. Broich, 2016: *The real reason Charles Dickens wrote A Christmas Carol*. Time. Pridobljeno s <https://time.com/4597964/history-charles-dickens-christmas-carol/> (Dostopno 22. 2. 2022.)
- J. H. Clarke, 2009: The metapsychology of character change: A case study of Ebenezer Scrooge. *Journal of Spirituality and Mental Health*, 11, 248–263.
- C. Dickens, 1843: *A Christmas Carol*. London: Penguin English Library.
- S. Epstein, 1985: The implications of cognitive-experiential self-theory for research in social psychology and personality. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 15, 283–310.
- P. Halama in M. Lačná, 2011: Personality change following religious conversion: Perceptions of converts and their acquaintances. *Mental Health, Religion and Culture*, 14(8), 757–768.
- J. Harris Rich, 2007: *Otroka oblikujejo vrstniki: Sporočilo za starše, ki precenjujejo svoj vpliv*. Ljubljana: Orbis.
- A. Iyer, C. W. Leach in F. J. Crosby, 2003: White guilt and racial compensation: The benefits and limits of self-focus. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(1), 117–129.
- Y. Kashti, 1998: The public school in 19th century England. *Child and Youth Services*, 19(1), 35–54.
- A. Knobel, 2019: Scrooge and significant moral change. *Journal of Moral Education*, 48(2), 147–164.
- L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), 2009: *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- E. W. Meerholz, R. Spears in K. Epstude, 2019: Having pity on our victims to save ourselves: Compassion reduces self-critical emotions and self-blame about past harmful behavior among those who highly identify with their past self. *PloS ONE*, 14(12). Pridobljeno s <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0223945> (Dostopno 22. 2. 2022.)
- G. Nigro in U. Neisser, 1983: Point of view in personal memories. *Cognitive Psychology*, 15, 467–482.

- E. A. Pommier, 2010: *The Compassion Scale* [Doktorska dizertacija, University of Texas at Austin]. Texas Scholar Work. Pridobljeno s <https://repositories.lib.utexas.edu/bitstream/handle/2152/ETD-UT-2010-12-2213/POMMIER-DISSERTATION.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Dostopno 22. 2. 2022.)
- L. R. Rambo in S. C. Bauman, 2011: Psychology of conversion and spiritual transformation. *Pastoral Psychology*, 61, 879–894.
- T. G. Seuntjens, M. Zeelenberg, N. van de Ven in S. M. Breugelmans, 2015: Dispositional greed. *Journal of Personality and Social Psychology*, 108(6), 917–933.
- S. Shuttleworth, 1996: *Charlotte Brontë and victorian psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- S. Stronge, J. Bulbulia, D. E. Davis in C. G. Sibley, 2021: Religion and the development of character: Personality changes before and after religious conversion and deconversion. *Social Psychological and Personality Science*, 12(5), 801–811.
- T. M. Thomas in S. Deepti, 2016: Understanding old age through the character of Ebenezer Scrooge: A review. *International Research Conference on Literature, Humanities and Sociology*. Pridobljeno s https://www.researchgate.net/publication/317569889_Understanding_Old_Age_through_the_character_of_Ebenezer_Scrooge_A_Review (Dostopno 22. 2. 2022.)
- A. Vrettos, 2000: Defining habits: Dickens and the psychology of repetition. *Victorian Studies*, 42(3), 399–426.
- G. Žvelc, 2021: *Razvojne teorije v psihoterapiji: Integrativni model medosebnih odnosov*. Ljubljana: Inštitut IPSA.

Veljka Ruzicka Kenfel

INTERVENCIONIZMI POSREDNIKOV V ŠPANSKIH PREVODIH MLADINSKIH BESEDIL

Namen tega prispevka je pokazati, da je treba v akademskih krogih bolj spodbujati kritične študije prevodov in priredb mladinske književnosti, objavljenih v Španiji. Manjše zanimanje znanstvenikov in kritikov zanje namreč spodbuja objavljane pomanjkljivih in premalo premišljenih prevodnih besedil. To je predvsem posledica obrobne statusa, ki ga v literarnem sistemu kot manj pomembno področje zaseda mladinska književnost. Ta je namreč namenjena občinstvu, ki je zaradi svoje starosti jezikovno-konceptualno izrazito omejeno, prav tako pa nima zadostnega sociokulturnega znanja, ki bi mu pomagalo v procesu dekodiranja besedila.

The aim of the article is to show that critical studies of translations and adaptations of children's literature, published in Spain, should be given more encouragement in academic circles. The lesser interest in this literature on the part of scientists and critics namely gives rise to the publishing of inadequate or not enough carefully selected translations. This is above all a consequence of the marginal status of children's literature within literary system. Due to their young age consumers of children's literature are linguistically and conceptually limited, also lacking sufficient sociocultural education that could help them in the process of text decoding.

Mladinsko literaturo skozi celotni ustvarjalni proces vodi odrasli posrednik, določajo pa jo tudi pravila vzgoje, ki jih je prav tako določil odrasli. Stalna prisotnost odraslega posrednika ustvarja asimetrijo v komunikacijski strukturi med pošiljateljem (založnik, avtor, ilustrator, knjižničar, knjigotržec) in otroškim in/ali mladinskim sprejemnikom. Ta asimetrija je še bolj očitna v prevajalskem procesu. Naloga novega posrednika – prevajalca pa tudi založnika – je, da besedilo preoblikuje tako, da ga bo sprejemniku kar najbolj ustrezno približal v njegovem jeziku.

To prilagajanje besedila določeni vrsti občinstva vodi k uporabi različnih prevajalskih strategij, ki bodo po presoji posrednikov temu občinstvu zagotovile njemu dostopno in primerno besedilo.

Na odločitve o tem, katero strategijo bo posrednik uporabil, vpliva sama otrokova narava in njegova omejena recepcijska zmožnost, pa tudi družbeno-zgodovinski kontekst ciljne kulture, v katerem lahko odločitve posrednika pogojujejo tudi nekatere politične silnice. V Španiji, v dvojezičnih avtonomnih skupnostih – Galiciji, Kataloniji in Baskiji – lokalne oblasti ponujajo znatne subvencije za izdajanje knjig

– vključno s prevodi – v avtohtonih jezikih, jezikih avtonomnih skupnosti, da bi s tem okrepili rabo teh jezikov.

Od osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko so manjšinski jeziki v Španiji v avtonomnih skupnostih pridobili status uradnih jezikov in se začeli uporabljati tudi v šolah, je imelo prevajanje mladinske književnosti temeljno vlogo pri zagotavljanju potrebnega gradiva in virov za spodbujanje uporabe šibkejšega in ogroženega jezika. Prvič, ker je prevajanje hitrejše od ustvarjanja novih besedil. Drugič, ker je produkcija cenejša, saj pogosto nastaja prek premostitvene različice, prevoda, ki že obstaja v španščini. Danes se je ta praksa prevajanja iz španščine precej zmanjšala, vendar se še vedno ohranja ravno zaradi nižjih produkcijskih stroškov.

Ob upoštevanju vseh teh dejavnikov lahko govorimo o dveh vrstah posredniškega intervencionizma. Prva vrsta intervencionizma je nenamerna in nastane zaradi prevajalčevih napak, urednikove površnosti ali posrednikovega nezadostnega poznavanja izvirne kulture. Večino teh primerov bi bilo mogoče odpraviti s popravki v poznejših ponatisih, vendar se to žal dogaja le redko. V prevodu romana *Jim Knof in strojevodja Luka*¹ (*Jim Knopf und der Lokomotivführer*, 1960, sl. prevod je iz leta 1996) Michaela Endeja manjka celoten zadnji odstavek, v katerem je razkrito pravo poreklo glavnega junaka. Kljub temu da je v naslednjih ponatisih na notranji strani zavihka navedeno, da gre za »povsem popravljen ponatis«, ta napaka ostaja (Ruzicka 2008: 379).

Medbesedilnost je v nemški mladinski književnosti zelo pogosta, vendar so rešitve, ki jih včasih ponujajo prevajalci, nezadovoljive in ustvarjajo zmedo. V španski različici dela Christine Nöstlinger *Wir pfeiffen auf den Gurkenkönig* (v izvirniku je delo izšlo 1972; v španščini pod naslovom *Me importa un comino el rey pepino* leta 1984; v slovenščini z naslovom *Požvižgamo se na kumaričnega kralja* pa leta 1994), kjer se besedilo nanaša na zgodbo *Die Bremer Stadtmusikanten* (v kateri osel na svojih plečih nosi psa, mačko in petelina), prevajalec ponuja rešitev, ki nikakor ni točna: doda *Bremensko občinsko godbo*, ki ne le da ne odraža avtorjevega sporočila (mati se ne pretvarja, da je družinski osel), temveč s svojim ničnim pomenom celo povsem zmede bralca (Fischer 2002):

Izvirnik Christine Nöstlinger *Wir pfeiffen auf den Gurkenkönig* (1972)

Aber die Mama hat erklärt, dass der Nik ja auf ihrem Schoß sitzen muss und dass sie etwas dagegen hat, wenn da auch noch der Gurkinger drauf sitzt, weil sie nicht der unterste Teil von den Bremer Stadtmusikanten ist.(30)

Španski prevod, *Me importa un comino el rey pepino* (1984)

Pero mamá declaró que Nik tenía que ir sentado encima de ella y que ella sí ponía reparos a que encima de Nik fuera el rey pepino, porque ella no estaba dispuesta a cargar hasta con la Banda Municipal de Bremen. (33).²

¹ Če je besedilo prevedeno v slovenščino, najprej navajam slovenski naslov, ki ga povzemam po Cobissu. V oklepaju nato sledi naslov nemškega izvirnika in morebitnega naslova v španščini. Pojasnila k prevodu naslova navajam v sprotih opombah. (op. prev.)

² »Toda mama je izjavila, da mora Nik sedeti na njej in da je proti temu, da je kralj kumaric na Niku, saj ni bila pripravljena nositi še vsega bremenskega občinskega orkestra.« (33). Prevod v slovenščino je pripravljen po prevodu v španščino (op. prev.)

Nasprotno se zdi rešitev, predstavljena v katalonski različici, natančnejša in skladnejša:

Cop d'escombra al Rei Cogombra (1992), kjer pravi, da ona ni

»... l'ase que aguantava els altres 'animals músics'.« (31).³

Besedilna nedoslednost je ena pogostejših napak, ki jih v prevajalskem procesu zagrešijo posredniki. Delo Ericha Kästnerja *Dvojčici* (*Das doppelte Lottchen*, znana je tudi filmska priredba s španskim naslovom *Tú a Boston y yo a California*) pripoveduje o dvojčicah Lotte in Luise:

Das doppelte Lottchen (1949)

»Und weil Mutti Luiselotte heißt, haben sie das eine Kind Luise und das andere Lotte getauft.« (39)

Čeprav je naslov španske različice *Las dos Carlotas*,⁴ se to ime v prevedenem besedilu uporabi le dvakrat in je v besedilu brez vsakršne utemeljitve nadomeščeno z imeni Luisa, Lotte in Lottchen:

Las dos Carlotas (1989)

»Entonces tuvieron dos niñas, y como mamá se llama Luisa Carlota, bautizaron a una de ellas con el nombre Luisa y a la otra con el de Carlota.« (37)

»Bueno, ¿quién de las dos es Luisa Palfy y quién Lotte Körner? – ¡Eso no vamos a decirlo nosotras! – advierte una de las Carlotas mientras le guiña un ojo a la otra Carlota.« (37)

»Luiselotte, tú has hecho de una dócil criatura una ama de casa ...« (90)⁵

Tudi lik matere ima v španskem prevodu dve različni imeni: Louise Charlotte in Luiselotte. Ta raznovrstnost in neskladje med imeni zmede sprejemnika ciljnega besedila.

Nenamerne napake in zdrs so v prevodih del za otroke bolj očitni kot v besedilih za mlade bralce, kar je najverjetneje mogoče pripisati dvema razlogoma: nezadostnemu upoštevanju domnevno omejene recepcijske sposobnosti mlajšega bralca, pa tudi težavam pri iskanju ustreznikov za otroške elemente izvirne kulture, kot so igre, sleng in lokalizmi (Ruzicka 2011):

V knjigi *Liebe Susi, lieber Paul* Christine Nöstlinger se prepletata dve otroški igri. V prevodu sta obe igri predstavljeni skupaj, kot da gre za eno samo igro, kar otroškega bralca zmede, saj je povsem nemogoče igrati obe igri hkrati. Ena namreč

³ »... ni bila osel, ki bi prenašal druge 'glasbene živali'.«

⁴ Obe Caroli (op. prev.)

⁵ »Potem sta se jima rodili dve deklici, in ker je bilo njuni materi ime Luisa Carlota, sta eno krstili za Luiso, drugo pa za Carlotu.« (37)

»Katera od teh obeh je Luisa Palfy in katera Lotte Körner?« »Tega vam pa midve že ne bova povedali!« odvrne ena od Carol in pomežikne drugi Caroli.« (37)

»Luiselotte, iz ubogljivega otroka si ustvarila gospodinjjo ...« (90)

terja, da skačemo v vreči, druga pa, da na žlici, ki jo držimo v ustih, nosimo surovo jajce, ne da bi to padlo na tla.

Drugo vrsto intervencionizmov pa predstavljajo namerni intervencionizmi posrednikov, ki pomenijo manipulacijo izvirnih besedil pri njihovem prenosu v ciljno kulturo in s tem vplivanje na sprejemnika prevedenega besedila.

Ker gre za besedila, namenjena občinstvu, ki se šele razvija, posredniki pogosto posvečajo veliko pozornosti vrsti ponujenih besedil. Teme, ki v izvorni kulturi veljajo za povsem običajne in sprejemljive, lahko v ciljni kulturi postanejo tabu. V strahu, da bo javnost ta besedila zavrnila, se posrednik zateče k cenzuri, da bi ublažil vidike, kot so homoseksualnost, smrt, nasilje ali pretirano vulgaren jezik, ki bi bili po njegovem mnenju lahko nevarni za ciljnega bralca.

Medtem ko so bile v nemški mladinski književnosti navedene teme povsem samoumevno obravnavane že v osemdesetih letih 20. stoletja, so se v Španiji začele pojavljati šele ob koncu 20. stoletja, zaradi česar so bili prevodi podvrženi veliko strožji cenzuri: bodisi besedila s takšno tematiko sploh niso bila prevedena bodisi so bili škodljivi vidiki iz prevodov izločeni.

Priljubljena dela, kot so *Der Neuanfang* (2004) Petra Conrada, *Verknallt in Camilla!* (2004) in *Luna und Martje* (2005) Mirjam Müntefering, ki govorijo o procesu razkrivanja homoseksualnosti glavnega junaka, procesu samosprejemanja in njegovih težavah pri vključevanju v družbo, v Španiji sploh niso bila prevedena, najverjetneje zaradi strahu pred tem, da bi jih v šolah zavrnila. Potem pa so tu še prevodi, ki so doživeli mlačen odziv ali pa so bili negativno ocenjeni, na primer *Sandra ljubi Meike* (s španskim naslovom *Sandra ama a Mieke*) avtorice Marliese Arold (Salamanca, Lóguez, 1997) ali *Normal, diferente*⁶ avtorice Kristine Dunker (Vigo, Galaxia, 1999).

Medtem ko je v nemški mladinski književnosti obstoj homoseksualnega protagonista že nekaj povsem običajnega in njegova spolna izbira več ne pomeni posebne težave, ki bi jo bilo treba premagati, da bi ga družba sprejela, je v španski mladinski književnosti to še vedno tema, ki se obravnava z nekakšno plahostjo. Če je določena tematika obravnavana le z vidika njenega premagovanja in samopotrditve, to običajno pomeni pomanjkanje zanimanja za literaturo, ki jo tematizira: »Če se zgodba pretirano osredotoča na sporočilo, ki ga želi posredovati, to lahko pomeni nevarnost zanemarjanja literarnih vidikov pripovedi, kar pa posledično zmanjšuje estetsko vrednost besede in podobe, ki jo spremlja.« (Cedeira in Cencerrada 2006: 94).

V primerih, ko je delo prevedeno, a po mnenju odraslega posrednika vsebuje domnevno škodljive elemente, se le-te skuša omiliti, da bi bilo delo v ciljni kulturi sprejemljivo. Očiten primer je prevod knjige Christine Nöstlinger *Olfi Obermeier und der Ödipus* (1984) (španski prevod je izšel pod naslovom *Olfi y el Edipo*, 1987). Da bralci v ciljni kulturi besedila ne bi zavrnila, se je prevajalec izognil neposrednim omembam anoreksije in poimenovanje »Nur ein Verdacht auf Magersucht!« (str. 66) (v dobesebnem prevodu »domnevno anoreksičarko«) preprosto spremenil v »suhico« (str. 65). Nevtraliziral je tudi izraz »die gehen

⁶ Običajno, drugačno (op. prev.)

nämlich – laut Oma – auf den Strich«. (str. 52), ki neposredno meri na prostitucijo (dobesedno »se prostituirajo«), in ga v španski različici nadomestil z nevtralnim in pomensko razpršenim ekvivalentom v besedni zvezi »se pasan de la raya« (»gredo čez mejo«, str. 52), s katero se izgubijo vse vulgarne insinuacije izvirnika (Marcelo 2002: 97–109).

Tudi smrt je v španski mladinski književnosti še vedno tabu in prevodi, ki o tem govorijo, so še vedno redki. Smrt ima v nemški književnosti dolgo literarno tradicijo. Nemški otroci so se s smrtjo seznanjali v zgodbah z verskim ali didaktično-moralizirajočim ozadjem ali s prebiranjem pravljic in ljudskih pripovedk, v katerih smrt simbolizira izginotje in uničenje zla (Lorenzo in Ruzicka 2016).

V zadnjih treh desetletjih 20. stoletja se je povečalo zanimanje za problemske teme iz vsakdanjega življenja otrok in mladostnikov. Nastajajo literarni liki, s katerimi se bralec zlahka poistoveti: »ausgehend von der Einsicht, daß Kinder nicht in einem Vakuum leben, bemühte man sich gleichzeitig, bestehende Tabus abzubauen und gewissermaßen das nachzuholen, was Eltern und Erzieher versäumt hatten« (Spiecker-Verscharen 1982: 56). Smrt je ena od ponavljajočih se tem, vendar ni predstavljena le s tragičnim koncem, temveč kot dejstvo, ki spodbuja razmislek o smislu obstoja.

V Španiji so prevode nemške književnosti, ki obravnavajo smrt, začeli objavljati po koncu prvega desetletja 21. stoletja. Vendar pa ti prevodi pogosto ne odražajo neposrednosti izvirnika in v njih se praviloma skuša ublažiti vtis, ki bi ga bralcu lahko vtisnilo besedilo.

Eno najbolj znanih del Gudrun Pausewang, *Oblak (Die Wolke)*, 1987), obravnava posledice jedrske nesreče v Černobilu. Ilustracije, ki spremljajo besedilo (ljudje brez las, rektorski propeler), še povečujejo neposrednost pripovedi. V španski različici (*La nube*, 2006), ki je izšla brez ilustracij, ta učinek popolnoma izgine. Iz prevoda je izvzet tudi novinarski citat, ki začena delo in vsebuje podobo osebe, iznakažene zaradi posledic katastrofe. Očitno je, da je španski posrednik s tem želel zmanjšati okrutnost besedila in ublažiti čustveni vpliv na sprejemnika ciljnega besedila.

Tudi ilustracije so pri prevodih mladinskih besedil pogosto spremenjene. V večini primerov je razlog za to posrednikova želja, da bi izpostavil ilustratorja iz svoje kulture. Rezultat je lahko povsem drugačno delo, ki včasih še bolje prenese sporočilo besedila kot ilustracija izvirnika. *Birgit* (Gudrun Mebs, 1982) tematizira bolezen in smrt glavne junakinje. To počne s spominjanjem Birgitine sestre na njuno življenje pred njeno smrtjo. Spomine ponazarjajo tudi ilustracije podrobnosti, ki so jima bile skupne. Ilustracije španske ilustratorke Beatriz Martín, s katerimi je opremljen španski prevod (*Birgit*, 1982), pa prikazujejo tudi Birgitino telesno propadanje vse do njene smrti. A že na začetku nam predstavijo dekletov obraz, ki ga prekrivajo modri cvetni lističi. Njihovo število se skozi pripoved povečuje, obraz pa vse bolj blede. Namesto njega na koncu ostanejo le še cvetni lističi, ki simbolizirajo smrt.

Intervencionizmi, ki so posledica jezikovne politike, so zelo očitni v dvojezičnih avtonomnih skupnostih Galicije, Katalonije in Baskije, kjer soobstajata dva uradna jezika: španščina, ki je močnejši jezik, in avtohtoni, šibkejši jezik. Da bi okrepile šibkejši jezik, avtonomne vlade izvajajo jezikovne politike, ki dajejo prednost avtohtonemu jeziku.

Najpogostejše spremembe v tem kontekstu so vnašanje elementov ciljne kulture in jezika v prevod. Gre predvsem za prilagoditve tradicionalnim kulturnim

referencam (hrana, pijača, krajevna imena, igre, prazniki) ali razširitve v obliki verzov, pregovorov, pesmi in ilustracij (Ruzicka 2002):

Wilhelm Busch, *Cipek in Capek*⁷ (*Max und Moritz*, 1865; slovenski prevod je iz leta 1929):

Jeder weiss, was so ein Mai =
Käfer für ein Vogel sei (32).

V galicijski različici z naslovom *Max e Moritz* (2001) je dodan verz, ki se nanaša na svetega Janeza in kresno noč, eno najbolj priljubljenih praznovanj v Galiciji, ki se praznuje meseca junija (ta se zato imenuje tudi mesec svetega Janeza, *mes de San Xoán*):

Á tardiña, por San Xoán,
Voa un becho moi cornán,
évos un escaravello
de carácter moi besbello.⁸ (36)

Španska različica (*Max in Moritz*, 1990) prinaša le dobesedni prevod:

Entre las hierbas y el tallo,
escarabajos de mayo.⁹ (39)

V istem delu Busch omenja »Sauerkohle«:

Dass sie von dem Sauerkohle
Eine Portion sich hole (15).

V španskem prevodu je bilo »kislo zelje« nadomeščeno s tujko:

La viuda sale a buscar
chucrut para acompañar¹⁰ (19)

Galicijski prevajalec pa se je odločil za lokalno zelenjavo:

Vai oufana co cazolo
á procura de *repolo*¹¹ (17).

V delu *Babica v jablani* (*Die Omama im Apfelbaum*, 1965; slovenski prevod je iz leta 1973) Mire Lobe glavni liki vadijo črkovanje. Galicijska različica se od španske razlikuje po tem, da uporabi tudi črko »x«, kar je posebnost tega avtohtonega jezika:

⁷ Slovenski prevod je doživel kar nekaj ponatisov, novih izdaj in priredb: *Picko in Packo* (prev. Svetlana Makarovič, 1980), *Jošt in Jaka* (radijska igra, prev. Ervin Fritz, 1993). Op. prev.

⁸ »Zvečer na kresno noč / prileti zelo vznemirjen hrošč, / bil je to hrošč / dobrega značaja.« (op. prev.)

⁹ Med travami in stebлом, majski hrošči. (op. prev.)

¹⁰ Vdova odide ven po *kislo zelje*. (op. prev.)

¹¹ Vdova odide s posodo in jo napolni s sladkim zeljem. (opr. prev.)

nemščina (1965)	španščina (2001) ¹²	galicijščina (1990) ¹³
Aber nach dem langen »o« kam das lange »a« an die Reihe. »Es sprach der Aal im Futteral: Der Saal ist kahl. Zum letzten Mal grüß ich im Tal den Pfahl aus Stahl« (...) »Das »a« ist Andi eine Qual, ob lang, ob kurz, ist ihm egal.« (...) Das »u« ließen sie fürs nächste Mal. (34/35)	Pero entonces le tocó el turno a la gui: Dijo la anguila: »En seguida saludaré al siguiente y, obstinada, seguiré con mi guiso para quien quiera tocar la guitarra«. (...) A mi Andi, la ortografía le da pena y no alegría. (...) Él sabía de sobra que había una b, que tiene no pocos misterios y complica- ciones ... Pero, por suerte, la dejaron para otro día. (37)	Pero despois do b chegou o x: Así falou unha anguña: »a xente xanta nas festas xamón con queixo e xoubiñas«. (...) As letras son un inferno e a Andi dalle o mesmo. (...) Os acentos deixáronos para a seguinte ocasión. (38)

Začetni, preliminarni intervencionizmi so v mladinski književnosti zelo pogosti. Gre za odločitve posrednikov, da izvirno besedilo v celoti prilagodijo določeni vrsti sprejemnika. Zgodba in liki izvirnega izdelka so običajno ohranjeni, vendar prilagojeni vsebini in sporočilu, ki nimata nič skupnega z razmišljanjem prvotnega avtorja. To vrsto intervencionizma srečamo pri predelavah literarnih klasikov, saj tako v ciljni kulturi postanejo privlačnejši celo do te mere, da jih bralci poznajo le še v takšni različici. V številnih španskih priredbah romana *Heidi* (1880) Johanne Spyri je glavna junakinja sladka, prijazna in ljubeča sirota, ki se v mestu ne znajde najbolje. Tako povsem zvodeni glavni zaplet izvirnika, ki kapitalistični sistem okrivi za osiromašenje podeželja in narekuje industrializacijo mesta kot znamenje bolne civilizacije. Tako rekoč vse španske različice *Heidi* so uvrščene med otroške knjige, ki zagovarjajo človeške vrednote in ljubezen do narave.

Momo Michaela Endeja je še eno od klasičnih besedil, ki je bilo predmet neskončnih manipulacij. Posebno pozornost si zasluži besedilo z naslovom *Momo ali Čudna zgodba o tatovih, ki so kradli čas in o otroku, ki ga je ljudem vrnil* (s španskim naslovom *Momo, una aventura a contrarreloj*, 2002; slovenski prevod je izšel 1978, 1987 in 2012), ilustrirana zgodba o zasledovanju, v kateri Momo pomaga ujeti zlobne sive može. V tej se povsem izgubijo vse aluzije na nemško romantiko,

¹² Nato je prišla na vrsto izgovarjava kombinacije črk »gui«: / Jegulja (v španskem prevodu an-
guilla) je rekla: »Takoj (v španskem prevodu seguida) bom pozdravila naslednjo (v španskem
prevodu siguiente). In trmasto bom vztrajala v svoji enolončnici (v španskem prevodu guiso),
ki je namenjena tistemu, ki želi igrati kitaro (v španskem prevodu guitarra).« (...) Mene, Andi,
pravopisje navdihuje z žalostjo, ne pa z veseljem. (...) Dobro se je zavedal, da obstaja črka »b«,
ki povzroča precej čudenja in težav ... A na srečo so jo pustili za naslednji dan. (37) Dopisi
španskih besed in podebelitve so prevajalkini.

¹³ Za črko »b« je prišla na vrsto črka »x«: Jegulja je rekla: »Ljudje (v galicijskem prevodu xente)
na zabavah jedo (v galicijščini xanta) pršut (v galicijščini xamón) s sirom (v galicijščini queixo)
in sardele (v galicijščini xoubiñas).« (...) Črke so pravi pekel in Andiju je zanje povsem vseeno.
(...) Naslednji dan pa bodo obravnavali naglase. (38) Dopisi besed v galicijščini in podebelitve
so prevajalkini.

na otroka kot nosilca resničnih življenjskih vrednot, kot so svoboda, čustva, čistost (Ruzicka 2010).

Namerni intervencionizmi posrednikov so privedli tudi do nastanka knjig, ki izhajajo iz filmskih priredb mladinskih besedil. Končni izdelek, običajno slikanica, ki nastane po avdiovizualni priredbi klasičnega dela, z izvirnikom nima pravzaprav nič več skupnega. Gre za psevdoliterarni izdelek, ki je popolna poenostavitev prvotnega dela, saj temelji na povzemanju avdiovizualne priredbe in je zaskrbljujoče literarnoestetske kakovosti. Disney je eden največjih promotorjev tovrstne literature. Njegove filmske različice del o Pocahontas, Bambiju in Levjem kralju so znane po vsem svetu, le malo pa je znanega o izvirnih delih, na katerih ti avdiovizualni izdelki temeljijo. V primeru filma o *Bambiju* (Felix Salten, 1923) je manipulacija tolikšna, da v Disneyjevi različici iz leta 1942 lik prvotnega glavnega lika, srne iz evropskih gozdov, sploh ni več ohranjen, temveč nadomeščen z ameriško srno. Prvotni zaplet – filozofsko razmišljanje o življenju in ljudeh – pa je spremenjen v preprosto, s čustvi nabito ljubezensko zgodbo.

Tovrstna literatura bi ciljnim bralcem lahko koristila, če bi jim avdiovizualni medij s ponujeno slikanico predstavljal samo most do klasičnega besedila. Vendar se je izkazalo, da so otroci popolnoma zadovoljni z avdiovizualnimi izdelki, ki so lažje razumljivi in ne terjajo pretiranega miselnega napora.

Menimo, da bi kritične študije o tovrstnem intervencionizmu posrednikov lahko pripomogle k boljši izbiri besedil, njihovi odgovornejši obravnavi, predvsem pa spoštljivejšemu odnosu do sprejemnika, ki je v času zorenja zelo dovzeten za avdiovizualno ponudbo.

Sklep

Namen naše študije je bil osvetliti trende v prevajanju mladinske književnosti v večkulturni in večjezični Španiji ter poudariti pomen kritike na področju literarnega prevajanja. Prevodne analize in študije lahko posrednikom pomagajo, da pri pripravi prevodov več pozornosti namenijo svoji vlogi kulturnih posrednikov iz okolja, ki je drugačno od sprejemnikovega. Z raziskavami intervencionizmov si prizadevamo za določitev ocenjevalnih parametrov, ki bi nam pomagali pri presoji, »v kolikšni meri je prevajalčeva intervencija nujna ali še sprejemljiva, od katere točke naprej pa postane manipulacija, v slabšalnem in pejorativnem smislu« (Lorenzo 2003: 348).

Literatura

L. Cedeira Serantes in L. M. Cencerrada Malmierca, 2006: *La visibilidad de lesbianas y gays en la literatura infantil y juvenil editada en España*, Educación y Biblioteca, 152.

Martin Fischer, 2002: Peter Härtling auf Katalanisch. V: Ruzicka, V. *Kulturelle Regionalisierung in Spanien und literarische Übersetzung. Studien zur Rezeption deutschsprachiger Kinder- und Jugendliteratur in den zweisprachigen autonomen Regionen Katalonien, Galicien und Baskenland*, Editorial: Peter Lang, Frankfurt a. M., 129–143.

Lourdes Lorenzo, 2003: Traductores intrépidos: Intervencionismo de los mediadores en las traducciones del género infantil y juvenil. V: Pascua, I. et al. (ur.). *Actas del I Congreso*

Internacional Traducción y Literatura Infantil. Las Palmas de Gran Canaria: Universidad de Las Palmas, 341–450.

Lourdes Lorenzo, 2014: Paternalismo traductor en las traducciones del género infantil y juvenil. *Trans. Revista de traductología*, 18, 35–48

Lourdes Lorenzo in Veljka Ruzicka, 2016: Review about the topic of death in literature and cinema for children and young people and a preliminary study of the fluxes of translation. V: Roig, B. A./Oittinen Riitta *A Grey Background in Children's Literature: Death, Shipwreck, War, and disasters*, Editorial: Iudicium, München, 21–41.

Gisela Marcelo, 2002: Verschiedene Arten von Domestizierung bei den Übersetzungen von Büchern von Christine Nöstlinger ins Spanische. V: *Kulturelle Regionalisierung in Spanien und literarische Übersetzung. Studien zur Rezeption deutschsprachiger Kinder- und Jugendliteratur in den zweisprachigen autonomen Regionen Katalonien, Galicien und Baskenland*, Editorial: Peter Lang, Frankfurt a. M., 97–109.

Veljka Ruzicka, 2002: *Kulturelle Regionalisierung in Spanien und literarische Übersetzung. Studien zur Rezeption deutschsprachiger Kinder- und Jugendliteratur in den zweisprachigen autonomen Regionen Katalonien, Galicien und Baskenland*, Editorial: Peter Lang, Frankfurt a. M.

Veljka Ruzicka, 2005: Mira Lobes Kinderbücher in spanischer und galicischer Übersetzung. V: Heidi Lexe und Ernst Seibert (ur.) *Mira Lobe ... in aller Kinderwelt*, Editorial: Edition Praesens, Viena, 213–227

Veljka Ruzicka, 2008: Estrategias de traducción en el ámbito de la literatura infantil y juvenil (LIJ) alemana en el marco de la comunicación intercultural: transmisión de una cultura diferente. V: Georg Pichler (koordinator) *Germanistik und Deutschunterricht in Spanien*, Editorial: Hueber, Madrid, 375–387.

Veljka Ruzicka, 2009: De Periferia a Periferia: Austriacismos en la literatura infantil y juvenil alemana y su traducción a las lenguas oficiales en España. V: Carlos Buján López / María José Domínguez Vázquez (ur.) *Centros y periferias en España y Austria: perspectivas lingüísticas y traductológicas*. Editorial: Peter Lang, Frankfurt a. M., 167–180.

Veljka Ruzicka, 2010: Momo, novela cuento de hadas versus Momo. El libro de la película. V: Carmen Becerra / Ana Fernández Mosquera *Literatura infantil y juvenil: De la palabra a la imagen*, Editorial: Peter Lang, Frankfurt a.M., 81–95.

Veljka Ruzicka, 2011: Reflexión sobre los problemas planteados en la traducción ante la diversidad cultural. V: Arroita, I., Olaziregi, M. J., Zubizarreta, I. *El libro infantil y juvenil desde la diversidad cultural*, Ed. Erein Argitaletxea, Donostia-San Sebastián, 51–75.

I. Spiecker-Verscharen, 1982: *Kindheit und Tod. Die Konfrontation mit dem Tod in der modernen Kinderliteratur*. Frankfurt/Main: Haag und Herchen.

Prevedla Barbara Pregelj

Alenka Veler

NA KRILIH SINJEGA GALEBA ŽE 70 LET

Zbirka Sinji galeb, ustanovljena leta 1952, je najstarejša zbirka založbe Mladinska knjiga. V sedemdesetih letih njenega obstoja je v njej izšlo več kot 350 knjig. Začetek zbirke je tesno povezan z ustanovitvijo založbe Mladinska knjiga (1945). V zbirki je izšlo 8 do 9 knjig na (šolsko) leto, izdane so bile v izjemno visokih nakladah. Zbirka je prinašala tako priljubljene in kakovostne knjige tujih avtorjev in avtoric, k pisanju pa je urednik Ivan Minatti, podobno kot Kristina Brenkova na področju knjig za najmlajše, spodbujal tudi domače pisatelje in pisateljice.

The Sinji galeb (Blue Seagull) book collection is the oldest children's literature book collection in our country, encompassing over 350 works from the seventy years of its history. Surely there is not a single Slovenian not priding himself on having read at least five books from this collection, probably more. Ever since the publishing house has launched the celebration of this high jubilee, there have been different events and ample opportunities to reminisce the Sinji galeb and our favourite books from the collection. The Sinji galeb has turned out to be deeply rooted into our childhood, having left a strong mark on our early reading years. The article is a brief survey of the history of the Sinji galeb, with special focus on its initial editions and also on its present state. I also tried to find a couple of lesser known data and testimonials, as well as to highlight the collection through numbers, not my best friends, but interesting story tellers at times.

Zbirka Sinji galeb je najstarejša zbirka za mladino pri nas in v sedemdesetih letih njenega obstoja je v njej izšlo čez 350 del. Zagotovo ni Slovenca, ki ne bi imel kdaj v rokah vsaj pet knjig, ki so izvorno izšle v njej, najverjetneje pa še več. Odkar smo na založbi zagnali praznovanje visokega jubileja, ob različnih dogodkih in priložnostih z najrazličnejšimi ljudmi obujamo spomine na Sinjega galeba in svoje najljubše knjige iz zbirke. Pokaže se, kako globoko je usidrana v naše otroštvo in kako zelo nas je zaznamovala. V svojem prispevku se bom sprehodila skozi zgodovino Sinjega galeba, bolj izdatno se bom posvetila začetkom zbirke, potem pa še pogledala, kako je z njo danes. Poskusila sem zbrati nekatere manj znane podatke in pričevanja ter na zbirko pogledati tudi skozi številke, ki sicer niso moje največje prijateljice, znajo pa včasih tudi one pripovedovati zanimive zgodbe.

Gnezdo

Začetek zbirke Sinji galeb je tesno zvezan z ustanovitvijo založbe Mladinska knjiga. 29. junija 1945 se je zbrala skupina štirih ljudi: Kristina Brenkova, Josip Ribičič, Albert Širok in Oskar Hudales. To je bil ustanovni sestanek založbe Mladinska knjiga. Začrtali so jasne smernice: nova založba bo izdajala kakovostno periodiko in knjige za otroke in mladino, posebno skrb pa bo namenjala objavljanju in razvoju domačih avtorjev.

Prva knjiga, ki jo je založba Mladinska knjiga izdala, je bila knjižica na 38 straneh z naslovom *Ciciban čita*, ki je nekakšen čudež začetkov resnega založništva za otroke – na ustanovni seji se je Kristina Brenkova zavezala, da jo bo uredila, do konca leta je knjiga že izšla. Andrej Ilc je o tem v monografiji *Draga Kristina* zapisal: »Danes si težko predstavljamo, v kakšnih razmerah je bil v rekordnem času uresničen ta pionirski založniški podvig. V tiskarnah je primanjkovalo tako papirja kot barv, a *Ciciban čita* je kljub temu pravočasno izšel v nakladi 50.000 izvodov!« (Veler et. al., 2021)

Zorka Peršič, prva in dolgoletna glavna direktorica Mladinske knjige, nekaj časa tudi predsednica Mednarodne zveze za mladinsko književnost IBBY, je o začetkih založbe zapisala:

»Že predvojna napredna učiteljska založba Mladinska matica – naj je bila njena založniška dejavnost še tako skromna – je znala pritegniti naprednega učitelja in vzgajati napreden rod, k sodelovanju pa je pritegnila mojstra slovenske besede in likovnega mojstra. Njeno prizadevanje smo začutili kot pomlad v slovenskem založništvu, kot veliko pridobitev za otroka in za šolsko mladino. In to svetlo predvojno tradicijo smo poskušali nadaljevati. Prav ta naša najbolj plemenita težnja je seveda zahtevala kvaliteto in zato čedalje bolj širila naše delo. /.../ Kvalitetno delo v našem založništvu je večalo naklade, ustvarjalo zbirke in zahtevalo še večjo kvaliteto; s tem, da smo dajali našim mladim bralcem vredna dela iz domače in iz tujih književnosti, smo vzgajali bralca, vse bolj in bolj željnega vsega v literaturi, bodisi v lepi, bodisi v poljudnoznanstveni.« (Prašelj, Gerlanc, 1967)

Počasi se je začela ustvarjati stabilnejša infrastruktura za izdajanje knjig in zarisovati so se začele prve leposlovne zbirke pri Mladinski knjigi. Pisatelj Ivan Potrč, prvi glavni urednik založbe, je o tem povedal:

»V prvih poveljnih letih smo ob koncu vsakega šolskega leta izdali v velikih nakladah po več knjig. /.../ Tako so bile Prežihove *Solzice* natisnjene v nakladi čez 40.000 izvodov in tudi takoj razprodane. Te visoke naklade, ki pa so vedno zmanjkovale, so priklicale v življenje prvi dve redni mesečni zbirki: Sinji galeb in še isto leto na zimo tudi redno mesečno slikanico za najmlajše šolarje ali za cicibane Čebelica.« (Prašelj, Gerlanc, 1967)

Leta 1952 je bila torej ustanovljena zbirka Sinji galeb. Vsak mesec je prinašala knjige, ki so izhajale v izjemno visokih nakladah. Urednik Ivan Minatti je vanjo od vsega začetka uvrščal priljubljene in kakovostne knjige tujih avtorjev in avtoric, k pisanju pa, podobno kot Kristina Brenkova na področju knjig za najmlajše, spodbujal domače pisatelje in pisateljice. K sodelovanju je vabil nove in nove prevajalce in prevajalke, likovne umetnike in umetnice, mnogi od njih so svoje profesionalno delo začeli prav pri zbirki Sinji galeb.

Vzlet

Prva knjiga, ki je izšla v zbirki, je bila *Mladost v džungli* (1952) indijskega pisatelja Dhana Gopala Mukerdjija, druga pa ponatis priljubljene *Bratovščine Sinjega galeba* (1952) Toneta Seliškarja, po kateri je zbirka dobila ime. Ivan Minatti je pošteno zagnal svoj uredniški stroj in v prvih desetih letih je (večinoma med šolskim letom) izšlo kar 77 knjig, povprečno od 8 do 9 na leto. Knjige so izhajale za današnje čase v vrtočlavih nakladah.

Naslovnice prvih petih knjig v zbirki Sinji galeb.

Naklade prvih petih naslovov iz zbirke Sinji galeb.

št. v zbirki	naslov	letnica	naklada
1	Mladost v džungli	1952	11.000
2	Bratovščina Sinjega galeba	1952	11.000
3	Kon Tiki in jaz	1952	18.000
4	Lassie se vrača	1952	18.000
5	Zgodba o nevidnem človeku	1952	18.000

Naklade knjig iz zbirke Sinji galeb do stote izdaje v zbirki.

št. v zbirki	naslov	letnica	naklada
10	Bambi	1953	13.000
20	Devet povesti in ena Josefa Čapka	1954	9.000
30	20.000 milj pod morjem – I. del	1956	12.000
40	Robinzonka	1957	14.000
50	Pod svobodnim soncem – I. del	1958	17.000
60	Karik in Valja – II. del	1959	16.200
70	Divji pes Dingo	1960	15.000
80	Druga enajstmetrovka	1962	13.500
90	Tatič	1063	13.500
100	Mali princ	1964	18.000

Po uspešnem zagonu Sinjega galeba se je kmalu pokazala potreba po zbirki, ki bi še bolj stregla povpraševanju šol in šolarjev. Nastala je Moja knjižnica, ki je izhajala od leta 1965. Program za zbirko je prihajal iz pedagoških vrst, sprejemal pa se je

vsako leto na posvetu Bralne značke. V zbirki so bila objavljena dela domačih in tujih pisateljev, sodobnih in starejših, ter klasična dela otroške in mladinske literature, veliko knjig je prihajalo prav iz zbirke Sinji galeb. S tem so želeli šolarje navajati k snovanju lastne knjižnice.

V Moji knjižnici so izhajala dobro napisana literarna dela, ponatisi, primerni tudi za šolsko branje, Sinji galeb pa je še vedno prinašal novo izvirno branje za otroka, prav tako pa novo prevedeno knjigo iz tujih literatur. Ta izbor je potem po-
 jil in osveževal šolsko branje in zbirko Moja knjižnica, posledično pa so se nižale naklade Sinjega galeba.

Naklade knjig iz zbirke Sinji galeb do dvestote izdaje v zbirki.

št. v zbirki	naslov	letnica	naklada
110	Tojon	1965	12.200
120	Spomini na deda in druge zgodbe	1967	12.000
130	Zgubljena na goljavah	1968	10.500
140	Deklica iz Chicaga	1969	7.500
150	Tri zgodbe	1970	5.650
160	Ime mi je Tomaž	1972	5.740
170	Naočnik in Očalnik	1973	5.000
180	Jonatan Livingston Galeb	1974	3.000
190	Rdeča lopa	1976	3.500
200	Polnočni vrt	1976	3.500

Na zmanjševanje naklade pa ni vplivala le zbirka Moja knjižnica, ampak tudi ustanovitve dveh novih zbirk:

- Zlata knjiga (1973). Izbor za to zbirko so med množičnim tekmovanjem za bralno značko izoblikovali mladi bralci. Glasovali so za tista dela domačih in tujih avtorjev, ki so jim bila najbolj pri srcu, potem pa so bila ponatisnjena v Zlati knjigi. Knjige so bile prepoznavne po izstopajočem dizajnu, ki podobno kot Sinji galeb – vsaj v moji generaciji – v trenutku prikljiče spomine na priljubljene knjige. Zbirka je izšla v treh letnikih. Povprečna naklada vsakega naslova v zbirki je bila okoli 20.000.
- Odisej (1974). Zbirka naj bi predstavljala most med književnostjo za mlade bralce in književnostjo za odrasle ter pripravljala odraščajočega mladega človeka na zahtevnejšo, resnejšo literaturo; prinašala je novosti iz svetovne in domače književnosti.

Medtem ko sta Moja knjižnica in Zlata knjiga črpali iz bazena že objavljenih del in reproducirali že znano, je Odisej v zakladnico mladinske književnosti prinašal nova prevodna in izvirna dela. V naravi prodajnega dela založbe je, da je bolj naklonjena ponujanju že znanega, preizkušenega, varnega, zato je ohranjanje živega dela programa, ki išče nove poti, vlaga v razvoj ter vztraja pri kakovosti, velik izziv za uredništvo. Pri ohranjanju programskih smernic mora biti zelo trmasto, odločno in iznajdljivo. Prvi skrbnik Sinjega galeba (in vsi drugi za njim) se je tega močno zavedal in o tem povedal: »Zbirka bi gotovo že zdavnaj izdihnila, če uredniki ne bi tako trmasto branili meril kakovosti.« (Stanonik, 2004)

V varnih rokah

Sinonim za zbirko Sinji galeb je po besedah dr. Marjane Kobe (Veler, 2022) njen dolgoletni urednik Ivan Minatti. Zbirko je zasnoval, v času njegovega urednikovanja pa je v njej izšlo več kot 200 knjig – štirje njegovi nasledniki skupaj te številke še nismo dosegli. O svojem urednikovanju je Ivan Minatti povedal: »Svoje delo sem imel rad. Kaj naj si slavist, literat želi lepšega kot to, da se njegov ‘privatni poklic’ ujema z ‘uradnim’. /.../ Leta aktivnega branja rokopisov, brskanja za novostmi v tuji mladinski literaturi, pogovarjanja z avtorji, prevajalci, udeleževanja knjižnih sejmov doma in v tujini, skratka živo, vznemirljivo življenje, polno nekakšne notranje polnosti in zadoščenja. Počutil sem se kot riba v vodi.« (Stanonik, 2004)

Še zelo mladega ga je na založbo povabil glavni urednik Ivan Potrč. »Založba je začela izdajati zbirko Knjižnica Sinjega galeba, v kateri naj bi izhajale knjige, namenjene mladim od 10. do 14. leta. Predvsem naj bi se utrdila po šolah. Postal sem njen urednik. Seveda so se čez leta pojavljale še nove zbirke. /.../ Moj akcijski uredniški radij je bil za bralca od 10. do 18. leta.« (Stanonik, 2004)

Po mnenju strokovnjakov za mladinsko književnost je Minatti postavil pomembne temelje in opredelil kriterije zbirke. Že bežen pregled na seznam izdanih knjig pove, da je bil Sinji galeb široko odprt v žanrsko-oblikovnem in motivno-tematskem pogledu. V zbirko so uvrščene knjige, ki so namenjene prednajstnikom in najstnikom, v njej so v glavnem objavljena dela, v katerih so glavni junaki večinoma najstniki. V njej najdemo žanrsko raznolike knjige – pustolovske in fantastične pripovedi, kriminalke, detektivke, v začetku so v zbirki izhajale številne živalske zgodbe, pa tudi znanstvenofantastične pripovedi, spominska proza, biografske pripovedi, mladinski potopisi in zgodovinski romani ... večina knjig pa je preplet različnih žanrov.

Ivan Minatti in Kristina Brenkova med sestankom na založbi konec 60. let prejšnjega stoletja. (Vir: Arhiv MKZ)

O zbirki je ob njeni 50-letnici Marjana Kobe napisala: »Danes je pogled na knjižno zbirko Sinji galeb kot celoto mogoče strniti v dve pomenljivi ugotovitvi: prva je

ta, da je v polstoletni dobi v tej zbirki prvič izšel dovršen del izvirnih slovenskih proznih besedil, ki so danes kanonski teksti; in, drugič, da je zbirka v petdesetih letih izhajanja s prevodno literaturo pokrila tako rekoč vse evropske dežele, širno Rusijo, ZDA, Kanado, reprezentativni zgledi zastopajo Azijo, Južno Ameriko, Afriko in Avstralijo.« (Kobe, 2003)

Ivan Minatti je v 32 letih uredil ogromno število knjig, saj ni urejal le Sinjega galeba. Pri tem je imel veliko strokovno oporo v svojem uredniškem odboru, v katerem sta bili vsaj od leta 1965 pa do konca njegovega urednikovanja stalni članici komparativistka Marjana Kobe in prevajalka Zdenka Škerlj Jerman.

Marjana Kobe je bila za Minattija kot strokovna sodelavka zanimiva in dragocena, ker je prihajala iz Pionirske knjižnice – po eni strani ga je namreč zanimala usoda njegovih knjig, po drugi pa je vedel, da je knjižnica na tekočem s svetovno produkcijo. V Pionirski so imeli v tistem času razstavni pano Moja najljubša knjiga in mladostniki so lahko v razdelek za svojo starostno skupino razvrstili eno ali več knjig, ki so jim bile najbolj všeč. Minattija je zelo zanimalo vse v zvezi z izposojajo knjig iz njegovega uredništva. Marjana Kobe mu je pripovedovala o potrebah bralcev in prinašala konkretne rezultate. Pionirska knjižnica pa je imela tudi vzpostavljeno dragoceno povezavo z Mednarodno mladinsko knjižnico (Internationale Jugendbibliothek) v Münchnu, kjer je naročala gradivo za medbibliotečno izposajo, saj je takrat v IJB že obstajal reprezentativen izbor Bele vrane. Poleg Marjane Kobe so se v IJB izobraževale tudi druge njene kolegice iz Pionirske. Mednarodna mladinska knjižnica je bila za moderno Pionirsko bistvena in nujna, bila je svetovni center, Pionirska pa verodostojen vir informacij, ki jih je pridobila v tem centru.

Običajni uredniški odbori zbirk so bili na založbi takrat formalnost, neke vrste korektiv za uredniško delo, da bi bil izbor knjig dovolj strokoven. V primeru Minattija in Sinjega galeba je po besedah Marjane Kobe (Veler, 2022) šlo za zelo resne in strokovne pomenke, ki so bili Minattiju nujni. Marjana Kobe je bila dobro informirana, tehtna sogovornica za prevode iz Zahoda (brala je lahko v nemščini, francoščini, angleščini), za prevode iz Vzhoda je bila vir informacij Zdenka Škerlj Jerman (spremljala je češko, poljsko in rusko književnost). Na sestankih uredniškega odbora so razpravljali o knjigah, ogromno prebrali, včasih so pogovori potekali tudi s pisatelji in pesniki.

Tovrstna strokovna pomoč je bila za urednika in zbirko gotovo zelo dobrodošla in v pomoč, sploh glede na količino knjig, ki so izšle v enem letu – Ivan Minatti je sicer obiskoval najpomembnejše knjižne sejme, bil je stiku s kolegi po vsej Jugoslaviji, ampak viri informacij so bili v tistih časih vseeno precej omejeni in relevantni podatki zelo dragoceni. O tem je v intervjuju povedal: »Ne smem pa pozabiti na svoje dragocene sodelavce: na prevajalko Zdenko Škerlj Jerman, profesorico Marjano Kobe, prevajalca Janeza Gradišnika, Janka Modra, ki so me dostikrat opozorili na kako tuje pomembno mladinsko delo, ki je sodilo v program Sinjega galeba.« (Stanonik, 2004)

Minatti se je tako kot Kristina Brenkova pri svojem delu srečeval z različnimi ovirami in se je moral za svoje uredniške odločitve tudi boriti – to je nekaj, kar se v kompleksnem podjetju, kot je Mladinska knjiga, še do danes ni spremenilo. Kdo bi mislil, da se je moral zelo boriti celo za izdajo *Malega princa*, ki je ena največjih svetovnih uspešnic in najbolje prodajanih knjig Mladinske knjige. »Ko sem *Malega princa* dobil v roke, me je vsega prevzel. Vedel sem, kakšno dragocenost držim v rokah, in sem se bal, da bi mi jo ugrabila kaka druga založba. A tu se je zataknilo

že pri glavnem uredniku. Zdelo se mu je preveč idealistična, poduhovljena, skratka nesocialistična. Trudil sem se dopovedati, koliko ponatisov je že doživela v svetu, celo v Sovjetski zvezi so jo do takrat ponatisnili že štirikrat. Po nekaj letih se mi je posrečilo, da sem ga spravil na program. Ko je izšel, ni 'šel'. Takrat je celo leto padalo po meni s strani knjigarnarjev. Potem se je nenadoma odprlo. Kamor si se obrnil, povsod *Mali princ*: v lutkovnih igrah, radijskih igrah, ponatisi ...» (Stanonik, 2004) Minattijev prevod je doživel kulturni status in je še danes čvrst in živ, založba pa je prodala 160.000 izvodov knjige in jo kljub številnim drugim izdajam, ki so se na trgu pojavile v zadnjem času, zaradi njene nesporne umetniške vrednosti še vedno ponatiskuje.

Minatti se je upokojil leta 1984, za njim je zbirko prevzel Marko Uršič, ki jo je urejal do leta 1992, ko jo je dobil v varstvo Vasja Cerar in jo urejal do leta 2006. Programski koncept zbirke se ni bistveno spreminjal, se pa število izdanih izvodov ni nikoli več dvignilo v take višave kot na njenem začetku. Naklade so se v osemdesetih letih prejšnjega stoletja gibale med 2.000 in 3.000, v izjemnih primerih 5.000 izvodi, v devetdesetih letih prejšnjega in v začetku novega stoletja pa so se ustalile na okoli 2.000 izvodih.¹ Zagotovo je eden od vzrokov za nižje naklade pojav številnih novih založb po letu 1991, pa tudi uvajanje novih zbirk za starostno skupino od 10. do 14. leta na založbi.

Po tem, ko je preminil Vasja Cerar, je za kratek čas urejanje Sinjega galeba prevzel Boštjan Gorenc (2008–2009), od leta 2010 je zbirka v mojih uredniških rokah. Naklade Sinjih galebov so se v zadnjih letih ustalile na številki okoli 1000 izvodov, nekoliko višje so pri delih izvirnih avtorjev.

Še vedno z razprtimi krili

Število izdanih izvodov pove, da je v zbirki Sinji galeb od časa, ko jo je urejal Ivan Minatti, izšlo precej manj novih knjig. Deloma zaradi nastanka novih zbirk, deloma zaradi sprememb na trgu. Še posebej v zadnjem desetletju je izšlo mnogo manj naslovov kot v prejšnjih letih, a so ti zato še bolj skrbno izbrani.

In kako je z zbirko danes? Držimo se smernic, ki jih je začrtal Ivan Minatti, z objavljanjem novih slovenskih avtorjev in avtoric ter z objavljanjem novosti že uveljavljenih sodobnih slovenskih pisateljev in pisateljic. Prav tako nadaljujemo s posredovanjem svetovnih mladinskih uspešnic in z mednarodnimi nagradami ovenčanih tujih, žanrsko raznolikih del iz različnih književnosti. Pri izboru knjig za zbirko se oziramo tudi nazaj in skrbimo za ponatise klasičnih del, ki niso več dostopna in ki trenutno nimajo mesta v kakšni drugi zbirki.

Ko izbiram novosti, iščem dobro napisane knjige o stvareh, ki se mi zdijo pomembne, take, ki spoštujejo otroka in svet, ki izražajo vrednote solidarnosti, skupnosti, sprejemanja različnosti, spoštovanja do vsega živega, če so ob tem še humorne, je to zadetek v polno. Pri tem sem zelo izbirčna in seveda upam, da bodo otroci ob branju uživali. Po ponatisih sodeč gre zbirki dobro.

¹ Za nekaj let, žal, ni dostopnih podatkov – v kolofonih in v Cobissu niso navedeni, Mladinska knjiga pa je nehala izdajati bibliografijo založbe, ki je bila pomemben vir informacij za tale članek.

Marsikdo od avtorjev in avtoric je v bogati zgodovini Sinjega galeba svojo profesionalno pot začel prav ob njem – tako je še zdaj. V dolgih letih obstoja zbirke so svoje delo prispevali številni prevajalci in prevajalke. Za zbirko so ustvarjali mnogi likovni umetniki in umetnice, od tistih uveljavljenih, do tistih, ki so na področje ilustracije šele vstopili. V tem prispevku avtorjev in avtoric ne omenjam, saj bi za vse, kar bi bilo treba povedati po tej plati, zmanjkalo prostora.

Besedila za zbirko Sinji galeb je doslej izbiralo pet urednikov, s prav vsemi pa je sodeloval likovni urednik Pavle Učakar. Več kot trideset let je skrbel za to, da je zbirka ohranjala vrhunsko likovno kondicijo, pred dvema letoma ga je nadomestila urednica in ilustratorica Tanja Komadina.

Miren let, Sinji galeb!

Negovanje bogate in žlahtne tradicije zbirke, kakršna je Sinji galeb, ki je eden od temeljnih kamnov razvoja slovenske mladinske književnosti, je velik privilegij in odgovornost. V zbirko je vloženega ogromno znanja in premišljenega dela množice njenih sodelavk in sodelavcev, pa tudi strasti in ljubezni. Vsi, ki jo sooblikujemo zdaj, se tega zavedamo in poskušamo delati čim bolj pošteno. Zakladnica zbirke za nas ni samopostrežna trgovina, iz katere vzamemo samo tisto, kar se sveti na prvo žogo, ampak je neizmeren vir izkušenj in navdiha, ki nam pomaga pri snovanju novih kakovostnih izdaj. Želimo si, da bi lahko imel ta galeb še dolgo na široko razprta krila.

Viri in literatura

Nada Prašelj, Bogomil Gerlanc et. al., 1967: *Bibliografija založbe Mladinska knjiga*. 1945–1965. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bogomil Gerlanc, 1971: *Bibliografija založbe Mladinska knjiga*. 1966–1970. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bogomil Gerlanc, 1978: *Bibliografija založbe Mladinska knjiga*. 1971–1977. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Marjana Kobe, 2003: Pol stoletja mladinskih knjižnih zbirk Sinji galeb in Čebelica. V: *Otrok in knjiga*, letnik 30, številka 57, str. 30–37.

Maruša Avguštin, 2003: Ob 50. obletnici knjižnih zbirk Sinji galeb in Čebelica. V: *Otrok in knjiga*, letnik 30, številka 57, str. 42–53.

Tončka Stanonik, 2004: Svoje delo sem imel rad. V: *Naglas*, št. 101, str. 2–4.

Mateja Mahnič, 2005: *Mladinska knjiga*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Helena Peternel Pečauer, 2012: Sinji galeb. V: *Delo*, 24. 4.

Alenka Veler et. al., 2021: *Draga Kristina. Zgodba urednice in pisateljice Kristine Brenkove*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Alenka Veler, 2022: Telefonski intervju z Marjano Kobe, 4. 4. 2022.

Špela Frlic

SINJI GALEB / BITI SKUPAJ DOMA V ZGODBAH

Razmišljati o knjigah iz zbirke Sinji galeb, ki sem jih prebiral kot otrok, kasneje pa kot mama in pripovedovalka, ter o načinih, na katere so me zaznamovale kot bralko, delavko na področju besedne umetnosti ter avtorico prvenca *Bleščivka*, ki je v okviru 70. obletnice izšel v zbirki Sinji galeb, je svetlo početje. A je, kot vsak poskus pripovedovanja zgodbe, ki po svojo snov sega v otroške spomine, tudi precej asociativno. Zbirka Sinji galeb v moji glavi obstaja kot niz spominskih slik in ljubih oseb, ki jih prej kot jasna misel povezuje občutek. V tem prispevku pa me ne zanima toliko nizanje osebnih spominov na branje, čeprav so ti nedvomno prijetni. Zanima me, kako se je ta zgodbeni material razlil čez knjižne platnice in segel globlje v moje zasebno in delovno življenje. Mislim si, in to je tudi razlog, da si sploh drznem o tej temi pisati na tako oseben način, da je tako vsaj malo z vsemi nami, ki smo imeli to srečo, da nas je tu pa tam ob pravem času našla prava knjiga. Pri svojem razmisleku o zbirki Sinji galeb in pisanju *Bleščivke* sem se odprla na referenčni okvir, ki mi je profesionalno najbližje – pravlјice in pripovedovanje. O zgodbah iz zbirke Sinji galeb v nadaljevanju razmišljam s pomočjo petih gesel, ki sem si jih izposodila s seznama svojih pripovedovalskih razmislekov. To so: tradicija, repertoar skupnosti, branje kot dialog, zgodba, v kateri odmeva, ter zgodba in glas.

Reflecting upon the Sinji galeb books I have been reading as a child and later on as a mum and a story teller, as well as upon the many ways in which they have impacted me as a reader, worker in the field of literary art and as the author of my literary debut *Bleščivka*, published in the Sinji galeb at its 70th anniversary, is a joyful activity. But like every attempt of storytelling seeking subject matter in children's memories, it is also highly associative. The Sinji galeb collection in my mind is like a string of memory pictures and dear characters, more related to a feeling than to a clear thought. Yet in the present article my primary interest is not focused on my personal reading memories, however pleasant. Instead, I'm rather exploring the ways this storytelling material spilled over the book covers and reached deeper into my personal and professional life. I am of the opinion – this being one of the reasons why I even dare write about this topic in such a personal manner – that at least to a degree this is the case with all of us that have been so lucky in life as to have been found by just the right book at the right time every now and then. My reflections upon the Sinji galeb collection and *Bleščivka* are drawing from the reference frame I find closest in terms of profession - fairy tales and story telling. My thoughts about the Sinji galeb stories are based on the five keywords, borrowed from the list of my storytelling reflections. These are: tradition, repertoire of community, reading as a dialogue, story in which it echoes, as well as story and voice.

1. Tradicija

Če se pri svojem delu kot ustvarjalec veliko srečuješ s tradicijskim materialom, je razmislek o lastnem odnosu do tradicije eden ključnih korakov pri ustvarjalnem razvoju. Blizu mi je razumevanje, da je tradicija dinamičen *proces*, v katerem se prepletata težnja po stabilnosti in težnja po spremembi, težnja po ohranjanju in težnja po pozabi. Je proces, v katerem ustvarjalni posamezniki stare vsebine preobrazijo tako, da delujejo sveže ter zanimivo za sodobnega človeka. Pri tem črpajo in se naslanjajo na zgoščeno znanje in izkušnje svojih predhodnikov, hkrati pa morajo, če želijo materialu vdihniti vitalnost, zelo dobro razumeti svoj čas in njegove potrebe. Tudi prelom s tradicijo je v bistvu del tradicije.

V primeru ljudskih pravljic me npr. zanima, zakaj je nekatere najti le še na starem papirju, nekatere pa so brane in pripovedovane in poslušane vedno znova in koliko ima pri tej trdoživosti opraviti odlična in za aktualni čas občutljiva ubeseditev. Ustvarjanje tradicije (ne glede na področje) je tudi počasen proces, terja potrpežljivost in vztrajanje. 350 izdanih knjig v 70 letih zbirke *Sinji galeb* je ogromno. Ravno zaradi občudovanja vrednega števila izdaj pa nam zbirka ponuja možnost vpogleda v dolžino življenja literarnih zgodb med mladimi bralci. Dovolj časa je preteklo, da lahko vidimo, katere so se obdržale na situ časa in katere so bile prepuščene pozabi. Ko sem šla s prstom čez plakadni seznam naslovnih *Sinjih galebov*, sem si morala priznati, da, čeprav se imam za kar dosledno bralko, več kot dve tretjini knjig s tega seznama nisem prebrala in jih najbrž tudi nikoli ne bom. In da za nekatere izmed naštetih naslovov sploh še nisem slišala. Nekatera pa sem prebrala večkrat in so me v procesu odraščanja zelo zaznamovale. Kot otroško bralko so me seveda pritegnile dobro izpisane zgodbe. Uredniškega, prevajalskega, oblikovalskega, lektorskega znanja ter založniške vizije, ki so te zgodbe podpirali, nisem zaznavala. Znam pa vse to toliko bolj ceniti kot odrasla bralka. Zaradi avtoric in avtorjev, katerih literarno delo zelo cenim, in zgoščenega znanja številnih ljudi, ki so in še soustvarjajo zbirko, mi je res lepo, da je tudi moj literarni prvenec izšel v tej zbirki. Umeščanje v tovrstno knjižno tradicijo tako vidim kot nekakšno zavezo k stremljenju k najvišji kvaliteti, ki jo v danem trenutku kot avtorica zmorem. Na srečo pa biti povabljen v takšno družbo pomeni tudi, da ti ni treba hoditi sam in osamljen po poti do prve knjige, ampak ti s svojim znanjem trdno stojijo ob strani urednice, lektorice, oblikovalke ...

2. Zgodbeni repertoar skupnosti

Beseda repertoar v pripovedovalskem svetu pomeni nabor zgodb, ki jih lahko pripovedovalka, ker jih tako dobro pozna, pove kadarkoli brez posebne priprave. Pripovedovalkin repertoar se gradi počasi in je ponavadi bistveno manjši od siceršnjega števila zgodb, ki jih pripovedovalka pripoveduje ob različnih priložnostih. Ponavadi je tudi zelo oseben. Najlepše pri samem mentalnem obstoju repertoarja je, da se zgodbe, ki so v njem, med sabo oplajajo in dopolnjujejo. Z vsako novo zgodbo, ki jo pripovedovalka doda v svoj repertoar, se tudi ostale zgodbe spremenijo in poglobijo. Ta alkimija, ki povezuje zgodbe v trdno in živo pomensko mrežo, je najbrž razlog, da se zgodbe, čeprav jih pripoveduješ znova in znova, le redko zares iztrošijo.

Danes seveda ne moremo več pripovedovati ljudskih zgodb na enak način, kot so si jih pripovedovali v trdnih, večinoma kmečkih skupnostih, o katerih beremo v zapisih folkloristov. Te skupnosti, ki so se zbirale in poslušale zgodbe ob skupnem delu in drugih priložnostih, je povezoval tudi skupnostni repertoar zgodb, ki so jih vsi poznali, tudi če jih niso vsi aktivno pripovedovali. Tako so se npr., kot piše Milko Matičetov, pripovedovale lisičje zgodbe v Reziji. Skupno poznavanje zgodb je svojevrsten privilegij in pripovedovalcu odpre povsem drugačne pogoje za pripovedovanje. Kadar je zgodba vsem znana, postane v pripovedovanju pomembnejša od njene vsebine njena vsakokratna varianta, torej kako živo, duhovito, ustvarjalno, po svoje jo nekdo zna povedati. Hkrati pa lahko te vsebine in njihovi junaki, ki se kdaj tudi ločijo od zgodbe in prevzamejo simbolno funkcijo, postanejo referenčni material, s katerim se lahko na način uporabnih metafor, primerjav, ironizacije učinkovito pogovarjamo. Kot pripovedovalko, sploh ko pripovedujem otrokom, me tako vedno zanima, katere zgodbe vsi v prostoru poznamo in katere vsebine in izkušnje nas kot občinstvo povezujejo.

Če predvidevamo, da nek splošni zgodbeni repertoar naše ohlapne in razpršene bralske skupnosti tudi danes še obstaja, potem ta ni sestavljen (samo) iz ljudskih zgodb (čeprav nekatere zagotovo najdemo tudi med njimi, npr. Petra Klepca, Kralja Matjaža ...), ampak ga zapolnjujejo predvsem literarne zgodbe. Zagotovo pa so v njem zaradi uredniške vizije tudi temeljne knjige iz zbirke Sinji galeb. V mislih imam seveda *Piko Nogavičko*, *Ronjo*, *Kekca*, *Bratovščino Sinjega galeba*, *Malega princa* ... To so zgodbe, ki jih vsi poznamo (čeprav različno natančno) in ki nas ravno zaradi tega na nek način povezujejo. In že nismo čisto tuji drug drugemu, če smo pa brali iste knjige. Skupaj smo doma v teh zgodbah.

3. Branje kot dialog

Danes so knjige iz zbirke Sinji galeb zame predvsem možnost za dragocen dialog z otrokom. Zdi se mi kar privilegij, da obstajajo knjige, ki sem jih sama brala kot otrok, zdaj pa jih z enakim navdušenjem bere ali posluša, kadar mu berem jaz, moj sin. Tako se najini otroštvi povezujeta s krhko nitko razumevanja. Brala sva *Momo* in *Čudežno kredo*, *Lukca in njegovega škorca* ter *Pestrno*, *Ronjo* in *Brata levjesrčna* ... In se med branjem veliko pogovarjala. Starejši kot je moj otrok, počasneje nama gre branje, ker pogovor prevzema več in več prostora. Morda prav skozi ta akt skupnega branja najbolj jasno vidim, kako moj otrok iz dečka postaja fant, kako se poglobljata njegovo razmišljanje in občutenje sveta. Če bi obstajala anketa o najljubših pristočasnih družinskih aktivnostih, bi med različnimi možnimi odgovori zagotovo izbrala skupno glasno branje knjig.

4. Zgodba, v kateri odmeva

Če že poskušam odgovoriti na vprašanje, kdo mi je bil svetel zgled pri pisanju *Bleščivke* (to vprašanje mi je bilo prijazno ponujeno kot izhodišče za pripravo tega prispevka), potem naj omenim dva, ki pa imata s Sinjim galebom bolj malo skupnega: angleško pisateljico Angelo Carter in italijanskega pisatelja Itala Calvina.

Oba avtorja sta imela obsežno znanje s področja teorije pravljice, tako folkloristično kot literarno teoretsko. Oba sta v svojem pisanju navdih črpala tudi iz pravljčnih motivov, pri pripravi vsak svoje zbirke ljudskih pravlji pa sta avtorske težnje in avtorski glas stišala in ga podredila zakonitostim ljudske pravljice kot specifične forme.

Angela Carter je tik pred smrtjo pripravila konceptualno zame eno najzanimivejših zbirk ljudskih pravlji *The Virago Book of Fairytales*. Avtorski je predvsem izbor pravlji, v sama besedila pa, čeprav so mestoma zelo skopa in grobo izpisana, pisateljica ni posegala, ker je želela, da se v zbirki sliši mnoštvo različnih glasov. Italo Calvino pa se je še kot mlad avtor za dve leti zakopal v obsežen arhivski material ter iz njega izluščil zbirko italijanskih pravlji. V stremljenju k izčrpani pravljčni obliki ter iskanju enotnega sloga za izredno raznorodni material je izbrane pravljice priredil, skombiniral, dopolnil in zgladil v enovito zbirko, ki jo je veselje brati.

Izraz »jama, polna odmevov« sicer pripada Angeli Carter. Zdi pa se mi, da povzame princip, ki bi ga lahko pripisali obema omenjenima avtorjema. Namreč, da je avtorjeva zgodba lahko kot jama, v kateri kot različni glasovi odmevajo tudi številne druge zgodbe.

Razplastiti besedilo na način, da zmore različno govoriti različno starim bralcem, da zgodba ni samo linearna, ampak se s pomočjo upovedovanega materiala, referenc in sugestij širi na vse strani, se mi zdi najtežje dosegljiv ideal. A vredno je k njemu vsaj stremeti. Zame predstavlja enega od načinov, na katerega lahko v pisateljski dialog pritegnem zgodbe, besede in ideje avtorjev, ki jih občudujem. Ne zato, da bi si jih prilastila, ampak da bi se z njimi pogovarjala. In da bi z njihovo pomočjo širila polje doživljanja za bralce. Tako sem poskušala pisati *Bleščivke*.

5. Zgodba in glas

Ko pripovedujem, sta poleg besed moje glavno orodje glas in pogled. Izgovorjene besede so lahko manj slikovite, manj pomensko polne, ker jim čustveno razsežnost in globino dajeta glas in človeški stik, vzpostavljen s pogledom. Če poskusim isto zgodbo, ki je delovala, ko je bila povedana, zapisati na papir, ji naenkrat nekaj manjka. Ustno ni isto kot pisno. Čeprav se kot pripovedovalka že več kot petnajst let urim v oblikovanju učinkovite zgodbene dramaturgije, ritma stavkov in besed, je napisati zgodbo zame pomenilo odkrivati nov jezikovni kod. In marsikateri odtonek tovrstnega početja, tak občutek imam, je pri *Bleščivki* ostal še neraziskan. Četudi sem pisala tako (in ni šlo vedno zlahka), da bi te besede lahko delovale prebrane potihlo ali pa s pomočjo glasov zelo raznolikih bralcev, je bilo glasno prebiranje v procesu pisanja eden glavnih principov, s katerim sem krotila in udomačevala jezik *Bleščivke*.

In prepričana sem, da se zapisani zgodbi pozna, če jo avtor v procesu pisanja jasno sliši. Za kar nekaj danes klasičnih avtorjev vemo, da so svoje zgodbe, preden so jih utrdili na papirju, prebirali na glas drugim. Hans Christian Andersen je npr. svoje zgodbe pogosto pripovedoval otrokom, tudi s pomočjo papirnatih silhuet, ki jih je sproti izrezoval iz papirja.

Michael Ende je *Neskončno zgodbo* (eno mojih najljubših knjig za otroke), na glas prebiral vsaj svoji ženi. Charles Dickens je svoje knjige v procesu nastajanja redno prebiral številni publiki v skoraj performansih in glede na odzive poslušalcev

dopolnjeval svoje pisanje. Zdi se mi (a to je bolj slutnja kot dejstvo, ki bi ga lahko podprla z dokazi), da je knjige, ki so nastajale tudi skozi sprotno prebiranje, prostočasnim bralcem lažje brati na glas. Da se v strukturi jezika nekako bolj naravno prilegajo tudi dihu nešolanega bralca.

Učinkovite dramaturgije zgodbe, ki temelji na napetem dogajanju, pa sem se učila tudi skozi prirejanje *Bratovščine Sinjega galeba*, ki smo jo z glasbenikom Metodom Bankom in animatorjem Juretom Lavrinom v okviru Vodnikove domačije pred štirimi leti pripravili za festival Fabula. Zadovoljna sem bila šele s šesto različico priredbe, ki se je dokončno ustalila skozi pripovedovanja pred testno otroško publiko. Dopolnjevala in pilila sem jo, dokler nisem bila prepričana, da zares deluje in je delo končano. Ko smo jo letos po dveletnem covidnem premoru spet pripovedovali otrokom v Cankarjevem domu v okviru festivala Bobri, je bila tišina v dvorani neverjetno živa, otroci pa vsi do zadnjega odlični poslušalci – sodelavci.

Ko sem za otroke izrekala misel, ki jo Ivov oče na smrtni postelji zapusti sinu – da bi vsi, ki živijo na otoku, skupaj delali, se skupaj veselili in skupaj žalovali – so besede kar obvisle v dvorani. Po obrazih otrok sem videla, da so slišali, kaj je hotel povedati Seliškar. Toliko let je preteklo, odkar je nastala ta pustolovska zgodba, pa je njeno temeljno sporočilo, kot bi ga pisal za današnji čas.

POGLED NA (SVOJE) DELO

Slavko Pregl

RAZKOŠNO GNEZDO POD SINJIM NEBOM

Najprej se spominjam, kako za mizo v kuhinji sedimo mama, oče in trije sinovi. Oče iz papirnate vrečke, takrat se je plače dobivalo v konkretnem denarju, vleče bankovce in jih premišljeno podaja mami. Mama ima pred seboj več kuvert: na eni piše najemnina, na drugi elektrika, na tretji voda. Na največji kuverti piše izdatki. Zdaj mama iz nje potegne na drobno popisani list; v dolgih stolpcih so z njeno pisavo nanizani izdatki vseh dni v minulem mesecu. Kot bivša poštna uslužbenka ima smisel za red in natančnost. Pod vsakim stolpcem je potegnjena črta in pod njo seštevek. Na posebnem listku je zabeležen seštevek seštevkov. Bankovci romajo v vse te kuverte. Trije sinovi napeto opazujemo, če bo v očetovi kuverti še kaj ostalo. Oče vidi naše poglede, nekaj časa z resnim obrazom potuje po naših očeh, potem pa se zasmeje in tudi vsakemu od nas odšteje nekaj bankovcev. Že pred časom smo se dogovorili, da doma ne bomo prosjačili za denar za svoje želje: dobivamo žepnino in sami odločamo, kaj z njo, kot vemo in znamo. Zdaj se razletimo vsak na svoj konec in iz svojih kuvert izvlečemo svoje spiske: kaj smo počeli z denarjem prejšnji mesec, kaj lahko izpeljemo do takrat, ko bomo z očetom spet sedli za mizo. Morda bomo takrat dobili kaj več? Okviri za želje in sanje so zaenkrat postavljeni.

Doma smo naročeni na revijo *Ciciban* in tednik *Pionirski list*. To gre iz skupnega proračuna. Pri knjigah je drugače.

Starejši brat je naročen na zbirko Kondor; to so težke knjige, ki jih jaz, srednji sin, še ne razumem. Brat mi pove, da sem še majhen in neumen.

Jaz sem naročen na knjige iz zbirke Sinji galeb. Mlajšemu bratu skušam dopovedati, da je še majhen in neumen, a jih vseeno kdaj vzame v roke. Najbrž nič ne razume, a s knjigo v roki se dela pametnega.

Strašno imenitno se mi zdi, da imam svoj denar in da si kupujem svoje knjige. Ves čas jih prelagam po knjižni polici v kabinetu, kjer spimo vsi trije bratje. V šoli sem priden in vsako leto ob koncu dobim knjižno nagrado: v eni je celo podpisan župan, ki nas je sprejel v svoji pisarni in nas obdaril. Po delu med počitnicami grem z zaslužkom v knjigarno. Četudi v predmestju, jo imamo. Majhna, debelušna gospa Možek me vedno prijazno spusti med knjižne police za prodajnim pultom, kamor sicer stranke nimajo dostopa. Prvi dve knjigi, ki ju kupim za svoj denar, sta Plutarhovo *Življenje velikih Grkov* in Tukididove *Peloponeške vojne*. Z debelima knjigama se opotekam proti domu in ju nesem tako, da sta vidna naslova; naj ljudje vidijo, do kam seže moja pamet. Khm, *Peloponeških vojn* še do danes nisem prebral do konca.

Poleti sem na počitnicah pri stari mami na Dolenjskem. Stari ata dobiva in prebira *Glas Amerike*, stric je naročen na Sužnje Karla Maya, ki prihajajo v paketih po tri knjige. Sreča mi je naklonjena; vsakič se tudi z zvijačami nekako pririnem, da jih berem prvi. V bližnjem mestu v lepi hiši stanuje upokojena upravnica pošte, bivša šefica moje mame. Naklonjeno odpre vrata v svoj s knjigami založeni salon, v katerem hvaležna ljubljanska srajca pohlepno sega po natisnjenih zakladih.

Ampak, kakorkoli se že odvijajo mamljive bralske pustolovščine, najsvetlejšje zvezde so knjige iz zbirke Sinji galeb. Tam je vse, kar si odraščajoči mulc lahko zamisli ali želi: domišljija, pustolovščina, strašne bitke, skrivnosti, ljubezen, jeza, žalost, krivice, razkošen humor.

* * *

Ko danes gledam nazaj, se ne morem povsem odločiti, kaj mi je najbolj leglo v srce in možgane. Branje mi je popolnoma razvezalo domišljijo. Videl sem knjižne junake, jih v glavi oblikoval, jim dodajal obraze in barval lase, hodil sem z njimi, jih srečeval na ulici, včasih sem bil eden od njih ... Pogosto me je zjelo, če je po kakšni zgodbi iz Sinjega galeba nastal film, saj so filmski liki služili režiserjevim in ne mojim videnjem. Filmska Marjana iz *Robina Hooda* ni prav nič spominjala na najstarejšo hčer profesorice slovenščine iz zgornjega nadstropja našega bloka, kot sem Marjano videl jaz. Pošast iz *20.000 milj pod morjem* je bila na filmu smešna igračka v primerjavi z grozljivo hobotnico, ki sem si jo po knjigi naslikal sam. Moj namišljeni Taras Bulba bi kar odpihnil kakšnih deset Tarasov – Yulov Brinnerjev iz filma. Vsakič sem se moral ustaviti, da ne bi moji ljubi, suhljati teti Angeli, ki je pekla najboljše maslene rogljičke na svetu, rekel gospa Iztepavka; kar videl sem našega plešastega, z debelimi očali opremljenega učitelja zgodovine, kako samega sebe ujame v stroj za lovljenje vlomilcev, kot si ga je zamislil profesor Modrinjak. In seveda, trenerju takrat jugoslovanske nogometne reprezentance bi, slovenskemu danes pa tudi, če bi ga srečal, predlagal v branje *Nepremagljivo enajsterico*. Kako sijajno je bilo prebrati: oče je rekel svojim enajstim sinovom, naj zmagajo, in sinovi so ga ubogali in zmagali. Ne vem, če sta to knjigo brala tudi moja mama in oče ter se navzela metod starega Ropotca, a malce osramočeno moram priznati, da sem ju – kajpak iz današnjega zornega kota – kar prevečkrat in precej pohlevno ubogal. No ja, saj če se danes pogledam, mi to niti ni preveč škodilo. Me pa, kajpak, to ni oviralo, da ne bi kaj nadvse koristnih življenjskih naukov povzel od Toma Sawyerja in Hucka Finna. Ko sem mnogo let kasneje nekoč postopal ob Mississippiju, je k meni ognjevit pristopil možak in mi ponudil sijajno enkratno poslovno priložnost, da zelo poceni kupim velik kompleks propadajoče tovarne na robu New Orleansa, če ne v celoti, pa vsaj kakšno delnico. Z zanimanjem sem ga poslušal, potlej pa povedal, da me je moj partner Samuel Langhorne Clemens malo prej obvestil, da je v mojem imenu kupil obsežno posest v New Yorku in da ta hip nimam več prostega denarja. Imel sem občutek, da je možak moje investicijske zadržke razumel, ni pa se mi zdelo, da bi mu bil moj partner znan.

Če se skratka spomnim svojih prvih branj, so knjige, in kajpak še posebej tiste iz Sinjega galeba, tudi spomin na toplo družinsko gnezdo, srečno vzdušje, na tisto premišljeno varčno razporejanje družinskega denarja, kjer se je vedno našlo tudi nekaj za knjige, in seveda tudi na rahlo, četudi ljubeče bratsko zbadanje. Če je bilo najmlajšemu bratu kdaj še posebej hudo, je – kot sem nekje že povedal – iz

varne razdalje zakričal, da je pri nas doma kot v slovenskih ljudskih pravljicah: oče ima tri sinove, prva dva sta bedaka, najmlajši je pa pameten. Starejši brat je opazko vzvišeno preslišal, jaz pa sem užaljeno jezikal, da samo majhni in neumni pravljicam res verjamejo.

* * *

Potem so leta po stari zvijači življenja začela teči drugače in polagoma sem se znašel sredi drugačnih knjig; ni jim manjkalo ne zelo posebnega humorja ne posebne žalosti in še najmanj je primanjkovalo krivic. Skratka, študiral sem ekonomijo. Domače žepnine ni bilo več in šel sem prodajat blago, ki se je ponujalo samo: besede.

Takrat je urednica revije *Pionir* Draga Tarman, ki je v Mladinsko knjigo uvedla poljudno znanost za mlade bralce, dobila zamisel, da bi osvetlila zgodovino mladinskega tiska, še posebej, kako se je to odvijalo v času narodno osvobodilne vojne pri nas. Dva honorarca, sodelavca *Mladine*, oba študenta ekonomije, sva zastrigla z ušesi ob obljubljenem honorarju. In če izpustim številna nenavadna odkritja in zabavne pustolovščine, naj se kar takoj ustavim pred vrati stanovanja v večji hiši na Ruski ulici v Ljubljani, blizu hale Tivoli in pivovarne Union, kamor me je prineslo raziskovanje. Na njih je pisalo: Tone Seliškar.

Ja, srečal sem Toneta Seliškarka v živo. Današnje brskanje po podatkih pove, da je bilo to nekaj let pred njegovo smrtjo. Pred tem je petnajst let služboval kot učitelj ročnega dela na osnovni šoli Prule. Leta 1985 je dobila ime po njem in ga kasneje, v zanimivih časih, izgubila.

Nekam nejasno se spominjam ne preveč velikega moža z visokim čelom, ki me je gledal nekako postrani, ne vem več, katero oko mu je povzročalo težave, in me posadil za kuhinjsko mizo. Bil je v karirasti srajci z zavihanimi rokavi, hlače so mu na pravi višini držale široke naramnice. Potem sva se pogovarjala, povedal je, da si je kot otrok želel postati strojevodja, kot je bil njegov oče. Hja, sem si rekel, jaz sem si želel postati kmet, tako kot moja babica. Očitno tisti ljudje, ki nam spodleti pri konkretnem delu, postanemo pisatelji.

Nisva kaj dosti govorila o *Bratovščini sinjega galeba*. Mene so bolj zanimala *Mule*, zbirka vsakršnih dogodivščin, ki so reševale ali oteževale življenje partizanom med bojem. Mladim bralcem so bile po moji takratni vednosti zelo všeč; lahko je imeti rad, če se vse godi na papirju in ne v resničnem mrazu, snegu in ledu.

Zadnjič sem poslušal nek referat, v katerem je tudi Seliškar za nazaj dobil nekaj očitkov, da so v izdajah *Bratovščine sinjega galeba* po vojni in v novem družbenem redu glede na prvo izdajo iz zgodbe izginili božič in nedeljske maše in se spremenili v novo leto in nedeljska druženja. Nadvse pohvalno je, če natančni teoretiki analizirajo črke in besede, ali pri Seliškarku ali pri *Piki Nogavički*, a jaz iskreno dvomim, da mlade bralce to zanima. Stavil bi, da jih bolj zanima zgodba, dogodivščine, prijateljstva, veselje in žalost, še več, po moje precej radi skupaj praznujejo oboje, božič in novo leto.

* * *

Potem me je nekega jutra, ko sem najbrž grizljal svinčnik in ob redakcijskem pisalnem stroju na *Mladini* premišljeval o vlogi inflacije v nadaljnjih zmagah samopopravnega socializma, zmotil Valter Samide, urednik *Pionirskega lista*. Prepričal

me je, naj svoj humor raje stresam tistim, ki ga imajo radi, namesto da ga vsiljujem tistim, ki zanj nimajo nobenega smisla. Od gospodarskega komentiranja v *Mladini* sem torej preskočil k potepuški *Odpravi zelenega zmaja* v *Pionirskem listu*. To je bilo moje prvo daljše besedilo za mlade bralce. Še več, z njim sem se nedvomno vpisal v zgodovino slovenske mladinske literature, saj sem odkril ilustratorja Marjana Mančka. Pravzaprav, odkril se je sicer sam, ampak jaz sem mu odprl vrata v knjižno ilustracijo, saj je bil Zmaj prva večja stvar, ki jo je ilustriral. Za knjigo so pripravili poseben prospekt in zaradi vrhunsko plačanih akviziterjev tudi prodajni uspeh ni izostal. Kasneje je sledilo še šest izdaj in še danes, po vseh desetletjih, gre Zmaj dobro v izposojajo.

In kovati me je bilo treba, dokler sem bil še vroč. Samide me je nagovoril za novo zgodbo, tokrat za malo starejše bralce. Kot sem že omenil, so me v mladih letih naučili ubogati, in sem skratka napisal, kar mi je bilo naročeno zdaj. Za zgodbo sem pripravil tri naslove. Samide je med njimi izbral *Genije v kratkih hlačah*. Priznam, da se mu je naslov iz zornega kota tekstilne industrije dobro posrečil. Po kratkih pridejo dolge hlače in še kasneje ti država ali ljubezen pomagata, da nekoč ostaneš brez hlač.

Po objavi v *Pionirskem listu* sem *Genije v kratkih hlačah* odnesel uredniku Ivu Minattiju; poznala sva se, saj sva oba skupaj dremala na sejah delavskega sveta Mladinske knjige. Ivo je brez besed vzel rokopis in rekel:

»Slavko, takoj čez tri mesece ti bom povedal, kaj mislim.«

S spoštljivo pohlevnostjo sem se soočil z mislijo, da je čas relativen in da za tehtne urednike teče drugače kot za neučakane avtorje. Ampak Ivo mi čez tri mesece ni rekel nič o tem, kaj misli, pač pa sem dobil pogodbo za vstop v zbirko Sinjega galeba. To mi je bilo kajpak všeč in enkrat kasneje, morda je bilo na kakšen hladen dan, sem mu prinesel še *Genije v dolgih hlačah* in verjetno zaradi kompletiranja garderobe jih je Minatti dodal v zbirko. *Geniji v kratkih hlačah* so doživeli devet izdaj in štiri prevode.

Še najbolj zabavna doživetja so spremljala mojo knjigo *Srebro iz modre špilje*. Že ko je v nadaljevanjih izhajala v *Pionirskem listu*, mi je Niko Grafenauer namignil, da ni kakšne posebne potrebe, da vanjo, četudi zelo bežno, vpletam davno zgodbo o partizanski pustolovščini. V pripravi za knjigo sem to malce oklestil in vse skupaj odložil v predal. Čez čas sem besedilo odnesel drugemu uredniku v drugo založbo, ki ga je prebral in zavrnil rekoč, da mladim bralcem ne more ponuditi knjige, ki je tako polna erotike. Nadvse presenečen sem šel pohotno znova brat svoje besedilo in zelo razočaran ugotovil, da kljub primernim letom očitno na dan prihajajo katastrofalne posledice pomanjkanja ur spolne vzgoje v mojih občutljivih šolskih letih. Zgodbo sem spet za nekaj časa odložil v predal in jo potem odnesel uredniku Vasji Cerarju. Vasja je tako namig na partizansčino kot obilico erotike dobro prenesel, a počakal me je za drugim vogalom.

»Kdo pa je sploh glavni junak v tej zgodbi? Jaz ga ne vidim.«

Sreča je na strani pogumnih. Samozavestno sem odvrnil:

»Gre za kolektivnega junaka. Marjana Kobe je že pri *Odpravi zelenega zmaja* znanstveno ugotovila, da v mojih zgodbah nastopa kolektivni junak.«

Vasja je molče in herojsko prenesel moj nizki udarec in *Srebro iz modre špilje* uvrstil v Sinjega galeba. Knjiga je kasneje dobila nagrado večernica in bila prevedena v štiri jezike.

O tem, kako se je v zbirko Sinjega galeba skozi roke urednika Boštjana Gorenca Pižame uvrstila moja knjiga *Spričevalo*, ne vem povedati nič posebnega. V pripravi se nista soočila ne skupna masa Pižaminih uredniških argumentov ne moja pisateljska višina in besedilo je izšlo v svoji izvirni podobi. Kasneje sem na cesti srečal Petra Svetino, ki mi je zaradi nesramnega centimetra več odvzel naziv največjega živečega mladinskega pisatelja. Prijateljsko mi je rekel:

»Če kje obstaja kakšna nagrada za mladinski roman, jo mora dobiti *Spričevalo*.«

V tistem hipu sem kajpak takoj zrasel več kot za centimeter in si na prsa pripel Petrovo priznanje. Potem sva se razšla in vse je bilo tako kot prej.

Prav je, da omenim še *Genije brez hlač*, ki niso izšli v zbirki Sinji galeb. Ko sem rokopis ponudil svoji ljubi založbi, so mi povedali, da lahko izide takoj čez tri leta, morda celo čez dve. Meni se je to kajpak kljub relativnosti časa zdelo preveč in sem rokopis odnesel drugam. Knjiga je izšla čez tri mesece, doslej doživela dve izdaji ter prevode v pet jezikov. Na šolah je bila precej popularna, dekleta in fantje pa so me z vprašanji vseh vrst veselo skušali spravljati v zadrego. Neka deklica me je vprašala, če sem že videl kakšnega genija brez hlač. Brez najmanjšega zardevanja sem ji zaupal, da ga vidim vsako jutro v lastni kopalnici.

Jubilejni ponatis *Srebra iz modre špilje*, moje četrte knjige v zbirki Sinji galeb, je izšel pod skrbnimi rokami moje četrte urednice Alenke Veler. Kajpak sem jih bil nadvse vesel. Verjamem, da se jim bom z veseljem prepustil še kdaj.

* * *

Zbirka Sinji galeb je najstarejša, in naj dodam, najboljša zbirka mladinske literature pri nas. Mnogi mladi bralci so pred mnogimi leti izdatno zajemali iz nje, mnogi se vanjo potapljajo danes. Iz teh knjig je mogoče pohlepno črpati in se navdihovati ob širnih daljavah človeškega duha, v teh knjigah je na voljo obilica materiala, iz katerega se kujejo dobri ljudje. Te knjige so skupaj neke vrste razkošno gnezdo, topel dom, iz katerega pod sinje nebo na miselnih galebih vzletajo mladi ljudje. Danes se žal v preveliki meri srečujemo tudi z ljudmi, ki razdirajo to, pa seveda še vsa druga topla gnezda, ljudi, ki so zamudili ponujeno bogastvo v izbranih knjigah, saj naduto mislijo, da vse vedo. Tem bodo galebi iz sinjih višin na hudobne glave spustili kakšno sporočilo; pa si bodo morda ocedili glave in tisto, kar je v njih. Pravice do toplih gnezd in sinjega neba si ljudje ne smemo pustiti vzeti. Skratka, Sinjemu galebu zdajle želim sto let. Obljubim, da takrat na proslavi ne bom imel govora.

PRIMERI DOBRE PRAKSE

Tilka Jamnik

PROJEKT MEDGENERACIJSKO BRANJE

Medgeneracijske zgodbe »so krila, ki te vsak dan
ponesejo kvišku«

Prvi del prispevka – splošno o projektu – je priredba referata na IBBY kongresu¹, drugi – aktualnejši del – pa je izvleček iz končnega poročila o projektu v šolskem letu 2021/2022.²

I. Splošno o projektu

Projekt MEDGENERACIJSKO BRANJE MLADINSKIH KNJIG (kratko: MG branje) smo pri Društvu Bralna značka Slovenije – ZPMS v sodelovanju z Javno agencijo za knjigo RS osnovali v šolskem letu 2014/2015. Z njim želimo ob branju mladinskih knjig povezati skupine mladih bralcev 3. triletja OŠ in dijake srednjih šol ter odrasle bralce na isti šoli, v bližnji splošni knjižnici, v domačem kraju ipd. V dveh letih pandemije covid – 19, ko so bralna srečanja potekala na daljavo (zoom idr.), pa so se v projekt vključili tudi mlajši bralci, projekt se je delno razširil z družinskim branjem idr. Osrednji cilji projekta ostajajo ves čas isti: več branja oz. več bralcev; več medgeneracijskega povezovanja in medsebojnega razumevanja; tudi več branja slovenske kakovostne literature; po novem pa tudi usposabljanje starejših bralcev za našo komunikacijo na daljavo (in to ne samo v primeru, če se bo nadaljevala situacija s covid-19).

Projekt poteka predvsem ob knjigah iz zbirke »Zlata bralka, zlati bralec« Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS in iz projekta »Rastem s knjigo« Javne agencije za knjigo RS, v zadnjih letih pa nam mladinske knjige darujejo tudi nekatere slovenske založbe: Beletrina, Družina, Grlica, Hart, Knjižna zadruga, Malinc, Mladinska knjiga, Morfemplus, KUD Sodobnost International in Zala.

¹ Referat *Intergenerational stories are also »wings that help you soar every day«* (Medgeneracijske zgodbe »so krila, ki te vsak dan ponesejo kvišku«) sem predstavila na 38. kongresu IBBY (Mednarodne zveze za mladinsko književnost) z naslovom *The Power of Stories* (Moč zgodb), Putrajaya, Malezija, 5. – 8. september 2022.

² Poročilo v celoti je dostopno na domači strani Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS: <https://www.bralnaznacka.si/assets/Uploads/MG-koncno-porocilo-2021-2022.pdf>

Za posamezno skupino število bralcev in število prebranih knjig oz. bralnih srečanj ni določeno. Vsako skupino vodi koordinator/-ica, ki bralce spodbuja k branju in organizira srečanja skupine. Pri tem dela po svojih zamislih, seveda glede na želje in interese skupine. Po vsakem srečanju obvezno pošlje kratko poročilo na obrazcu vodji projekta. Na podlagi teh poročil ob koncu vsakega šolskega leta izdelamo poročilo, ki obsega: število mlajših in odraslih bralcev; število prebranih knjig, oblike bralnih srečanj, mnenja o prebranih knjigah tako mlajših kot odraslih, mnenja koordinatorjev o poteku projekta idr.

Končna poročila prinašajo zelo bogat nabor izkušenj udeležencev v projektu, njihovih mnenj o številnih knjigah in tudi o oblikah bralnih srečanj. Objavljena so na domači strani Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS: <https://www.bralna-znacka.si/sl/medgeneracijsko-branje/>

Nekaj izkušenj iz projekta

Pokazalo se je, da branje iste knjige različno starih bralcev prispeva k poglobljenemu razumevanju literarnega dela in k njegovi osvetlitvi s strani dveh generacij: bralci delo namreč razumejo glede na svojo starost in življenjske izkušnje, tudi glede na različne bralne izkušnje in zanimanja. S skupnimi občutenji in razumevanji literarnih del kot da nastaja novo delo. Doživljanje in razumevanje je interakcija med besedilom in bralčevim odzivom; več je teh bralcev, bolj je odziv kompleksen.

V pogovorih o knjigah se bralci tudi spoznavajo in zbližujejo: odrasli in starejši bolje razumejo mlade bralce in mladi starejše; poglobljajo medsebojne odnose.

Ker so bralna srečanja sproščena, neformalna, učenci in učitelji – brez pričakovanj določenih znanj, ki bi naj bila ocenjena (kot je to pri šolskem pouku) – spoznavajo drug drugega kot bralci, in sicer brez zadreg, a tudi s spoštovanjem in občudovanjem. Otroci in starši se ob problemskih romanih in težavah njihovih junakov pogosto pogovarjajo bolj iskreno kot pa doma neposredno o določenih težavah.

Na teh bralnih srečanjih se različno stari bralci tudi prijetno družijo: pogosto ob čaju in piškotih, koordinatorice popestrijo srečanja z različnimi oblikami, uporabljajo socialne igre idr. Včasih jih popestrijo z glasbo, predvajanjem krajših video posnetkov, posamezni mladi ali odrasli bralci pripravijo posebna presenečenja itd. Tako mladi kot odrasli bralci se bralnih srečanj veselijo. Prijetne izkušnje na srečanjih vplivajo na njihove odnose v razredu, v družini in celo v širši skupnosti (ko se mlajši in odrasli bralci MG skupin srečujejo na cesti, v trgovini idr. se pozdravijo in celo poklepetajo).

Letošnja poslanica ob 2. aprilu, mednarodnem dnevu knjig za otroke, z naslovom *Zgodbe so krila, ki te vsak dan ponesejo kvišku*³ mdr. pravi, da ti branje odpre nov pogled na naš svet. Potrjuje se, da je ta pogled še mnogo bolj razvejan, če gre za medgeneracijsko branje in da medgeneracijska izmenjava mnenj o prebranem na nek način ustvarja prav posebne *zgodbe, ki te ponesejo kvišku*.

³ Letošnja poslanico je pripravila Kanadska sekcija IBBY, napisal jo je Richard Van Kamp, v slovenščino prevedla Katja Zakrajšek, dostopna je na domači strani Slovenske sekcije IBBY: <https://ibby.si/mz-2-april>

MG doživljanje in razumevanje različnih besedil na nekaj primerih⁴:

1. Primer: problemski mladinski roman: Janja Vidmar, *Elvis Škorc, genialni štor* (Miš, 2018).

Ta mladinski roman je bil v šolskem letu 2019/20 v projektu Rastem s knjigo za 7. razred in je tedaj med nekaterimi starši in vzgojitelji (učitelji in knjižničarji) doživel kar nekaj mnenj o njegovi neprimernosti. Najbolj spotakljive so se zdele Elvisove spolne izkušnje in njegove kritične opazke o ločenih starših in drugih družinskih članih. Toda v vseh MG skupinah se je pokazalo, kako iskren pogovor, v katerem so vsi bralci ne glede na starost enakopravni, prispeva k razumevanju problemov glavnega junaka in obenem k medosebnemu razumevanju (starejši so bolj razumeli občutenja in stiske mlajših bralcev, mlajši so pozorneje prisluhnili izkušnjam in nasvetom odraslih bralcev).

2. Primer: poučna (mladinska) knjiga: Lučka Kajfež Bogataj, *Planet, ki ne raste*. Ilustr. Izar T. Lunaček. (Cankarjeva založba, 2016).

V MG skupinah se redkeje odločajo za branje poučnih knjig. Toda npr. ob tej knjigi si mladi in odrasli bralci izmenjajo informacije tudi iz drugih virov, zaupajo si stisko ob zavedanju stanja Zemlje in razmišljajo, kaj lahko prispevajo k izboljšanju okolja (razmišljajo globalno, delujejo lokalno). Pogosto povabijo medse strokovnjaka s tega področja in potrebujejo za obravnavo dve srečanju. Navdušujoč je angažma predvsem mladih bralcev.

3. Primer: pesniška zbirka: Andrej Rozman Roza: *Izbrane Rozine v akciji: pesmi za odrasle od 13. leta naprej*. Ilustr. Svjetlan Junaković. (Mladinska knjiga, 2010).

Mladi in odrasli bralci izbirajo pesmi in si povedo, zakaj so jih izbrali in kako jih razumejo. MG srečanja ob pesniških zbirkah se praviloma spremenijo v »pesniške matinee«, kjer bralci vseh starosti uživajo v zvočnosti in sporočilnosti poezije. Pogosto pogovor poveže s predvajanjem uglasbenih pesmi in glasbenimi točkami, ki jih prispevajo bralci, ki igrajo na kakšen instrument. Občasno tako mladi kot odrasli bralci prispevajo svoje pesniške poskuse.

4. Primer: knjiga po izbiri MG skupin izven ponudbe Bralna značka

- **Slovenske pripovedke, basni** in druge oblike slovenskega ljudskega slovstva so pogosta izbira MG skupin. Praviloma so navdušeni tako mladi kot odrasli bralci, ker gre za našo kulturno dediščino.
- **Moja najljubša knjiga:** MG skupine se občasno odločijo in drug drugemu priporočajo svoje priljubljene knjige. Na ta način dobijo nabor bralnih nasvetov in na podlagi teh se koordinatorji/-ce tudi lažje odločajo med knjižno ponudbo Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS.

⁴ V predstavitvi referata na IBBY kongresu sem te knjige predstavila z naslovnici in z utemeljitvami strokovne komisije za literarne prireditve in razvijanje bralne kulture JAK, kar slovenskim bralcem seveda ni potrebno.

II. Iz končnega poročila MG projekta za šolsko leto 2021/2022

V šolskem letu 2021/2022 je potekala že osma sezona MG projekta. Sodelovalo je 37 skupin, ki so izvedle 106 srečanj. Rezultate v tem šolskem letu lahko primerjamo kvečjemu s tistimi iz šolskega leta 2019/2020, ko se je začela pandemija: letos so sicer tri bralne skupine manj, toda izvedenih je bilo enako število srečanj. Izrazito se je povečalo število mladih bralcev; teh je v vseh letih MG projekta največ (pregled podatkov je pokazal, da gre za prirast mlajših učencev OŠ in celo vrtčevskih otrok); število odraslih bralcev je spet približno enako kot v šolskem letu 2019/2020 (po močnem upadu v prvem letu covida so se torej vrnil); skupno število vseh sodelujočih bralcev pa se je zelo približalo številu sodelujočih v dveh najuspešnejših šolskih letih (2021/2022: 1967 bralcev; 2018/2019: 2155 bralcev; 2017/2018: 2051 bralcev).

Preglednica: Primerjava števila skupin, njihovih srečanj ter števila prebranih knjig v šol. letih 2014/2015, 2015/2016, 2016/2017, 2017/2018, 2018/2019, 2019/2020, 2020/2021 in 2021/2022.

Šolsko leto	Število skupin	Število srečanj	Število knjig mladi bralci	Število knjig odrasli bralci	Število knjig skupaj
2014/2015	11	50	341	437	778
2015/2016	21 (91 % porast)	72 (44 % porast)	604 (77 % porast)	652 (49 % porast)	1256 (62 % porast)
2016/2017	30 (43 % porast)	104 (44 % porast)	825 (37 % porast)	850 (30 % porast)	1675 (33 % porast)
2017/2018	45 (50 % porast)	136 (31 % porast)	1028 (25 % porast)	1023 (20 % porast)	2051 (22 % porast)
2018/2019	44	143 (5 % porast)	1078 (5 % porast)	1077 (5 % porast)	2155 (5 % porast)
2019/2020	40 (9 % upad)	105 (27 % upad)	948 (13 % upad)	734 (32 % upad)	1682 (22 % upad)
2020/2021	39 (3 % upad)	84 (20 % upad)	689 (27 % upad)	537 (27 % upad)	1226 (27 % upad)
2018/2019	(11 % upad)	(41 % upad)	(36 % upad)	(50 % upad)	(43 % upad)
2021/2022	37⁵	106	1239	728	1967

Vsaka bralna skupina je povprečno izvedla manj kot tri srečanja (2,86). V večini primerov gre res za (več ali manj) stalne skupine, ki se srečuje ob posameznih literarnih delih. Toda med njimi je tudi nekaj šol, ki spodbujajo branje v različnih skupinah bralcev, predvsem različno starih mladih bralcev (npr. OŠ Polje), nadalje so primeri, ko učenke berejo mlajšim otrokom v vrtcu (npr. OŠ Juršinci, OŠ Starše), učenci pripravijo literarno srečanje v domu starejših (npr. OŠ Prevalje); v šolah s prilagojenim učnim programom pa berejo vsi učenci s podporo svojih vzgojiteljic in delno tudi staršev (DOŠ II Lendava, CVIU Velenje) in ponekod tudi skoraj skozi

⁵ V tem šolskem letu se je v MG projekt javilo le 32 skupin in tem smo poslali vsega skupaj 830 izvodov knjig. Toda – po dvoletnem odmoru zaradi pandemije – se je vrnilo nekaj starejših skupin. Videti je tudi, da so skupine imele v zalogi nekaj »naših« knjig iz prejšnjih let, poleg tega so si nekatere skupine začele izposojati knjige tudi v knjižnici idr.

vse šolsko leto (in branje intenzivno povezujejo z drugimi dejavnostmi, npr. POŠ Cvetka Golarja Ljutomer).

Ker so bralne skupine v projektu različne in delajo na različne načine, je vse podatke pravzaprav težko primerjati. Nakazujejo pa trende: v tem šolskem letu gre gotovo za porast števila bralcev, česar smo zelo veseli. Med njimi so tudi le poslušalci (otroci v vrtcih in večina varovancev v domovih za starejše). Naše štetje ne obsega »skritih« bralcev in poslušalcev, ki so le prisostvovali bralnim srečanjem prek zooma, v katerih so aktivno sodelovali otroci in starši.

Povečanje števila udeležencev v MG projektu je razveseljivo, prav tako dejstvo, da se je povečalo število mlajših bralcev in celo poslušalcev. Tako se del projekta spreminja v spodbujanje družinskega branja. K temu pa niso prispevala le bralna srečanja na daljavo, ampak tudi prizadevanja nekaterih mentoric, ki so spodbude iz MG projekta razširile na mlajše učence OŠ oz. na vse učence v POŠ, in ne nazadnje tudi ponudba knjig Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS, ki nudi tudi knjige za mlajše bralce, to je slikanice iz zbirke za prvošolce in tiste, ki so jih za projekt darovale nekatere slovenske založbe.

Medtem ko osrednja cilja ostajata, se je pa praksa MG projekta – kot rečeno, predvsem zaradi ponudbe knjig za mlajše bralce in izvedbe bralnih srečanj na daljavo – tako razširila, da so zdaj v projektu mladi bralci iz vseh razredov OŠ, pa vendar še vedno največ iz 3. triletja oz. iz 6. do 8. razreda, zelo malo je srednješolcev, zato pa precej otrok iz vrtcev (berejo jim učenke OŠ), odrasli bralci pa so učitelji in profesorji, knjižničarji, starši, člani bralnih klubov v kraju (v večini gre za starejše bralke in bralce), varovanci domov za starejše, med katerimi so nekateri bralci, večina pa poslušalci (berejo jim učenke in učenci OŠ).

Med mladimi je predvsem več mlajših bralcev, ker je šlo pri nekaterih srečanjih na daljavo v resnici za družinsko branje. Več je bilo tudi povezovanja med različno starimi učenci na OŠ, na šolah s prilagojenim programom (3 x) s pomočjo odraslih berejo vsi učenci idr. Opaziti je tudi nekaj več povezovanja z drugimi bralnimi projekti, npr. z Rastem s knjigo, Branje ne pozna meja, z domačim branjem, bralno značko idr. V tem šolskem letu je bilo zaznati tudi praznovanje 100. obletnice rojstva Ele Peroci, saj je več skupin bralo njene pravljice in prav zato se nam je pridružilo tudi izobraževalno podjetje Realka iz Rogaške Slatine.

Knjige, ki so jih brali v 37 MG bralnih skupinah

Nekaj skupin je v 47 bralnih srečanjih bralo ista dela oz. 16 literarnih del je takšnih, da so jih brali v dveh, treh, štirih ali petih skupinah; gre za novejše knjige iz ponudbe Bralne značke in Javne agencije za knjigo ter novejše darove slovenskih založb. 59 bralnih srečanj pa je bilo izvedenih ob 59 različnih literarnih delih (ali celo skupini več del): to so dela iz naše starejše ponudbe knjig Bralne značke, JAK in slovenskih založb ali pa skupine posegajo po naslovih izven naše ponudbe, bodisi ker je ta že izčrpana (velja predvsem za skupine oz. njihove koordinatorice, ki že vsa leta sodelujejo v projektu) bodisi prisluhnejo željam svojih bralcev. Dovoljšnje število izvodov istega naslova ponavadi pridobijo neodvisno od Bralne značke v samostojnem sodelovanju s splošnimi knjižnicami ali celo založbami.

V prvih letih so vsi udeleženci MG projekta lahko obdržali izvod knjige vsakega dela, ki so ga brali v skupini. Zdaj običajno dobijo v dar le po en naslov.

Razveseljivo je, da število bralcev zaradi manjše ponudbe knjig ni upadlo. Vprašanje pa je, če to ni morda eden od razlogov, da je nekoliko upadlo število bralnih skupin.

Tretjina bralnih srečanj je potekala ob branju in pogovoru o slikanicah, knjigah za bralce v 1. triletju OŠ. Dve tretjini pa ob knjigah predvsem za bralce v 3. triletju in srednješolce; med njimi je sedem (7) srečanj potekalo ob knjigah za odrasle, osem (8) srečanj ob pesniških zbirkah, tri (3) srečanja ob stripu in le eno (1) srečanje s poučno knjigo. Dobrih 80 % naslovov je izvirno slovenskih, slabih 20 % pa je prevodov. Občasno v kakšni bralni skupini berejo več del istega avtorja (še posebej, če ga povabijo na obisk), več različnih pesniških zbirk, več basni idr., ali pa več knjig na isto temo (npr. o Almi Karlin, grški mitologiji idr.). Tri srečanja so bila uvodna, splošna o branju in MG projektu, na dveh srečanjih pa so bralci predstavljali svoje najljubše knjige.

* * *

Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS se iskreno zahvaljuje vsem, ki karkoli sodelujete v projektu: koordinatoricam in koordinatorjem, ki vodite bralne skupine; drugim mentoricam in mentorju branja; vsem mladim in odraslim bralcem (in poslušalcem!), vodstvom OŠ, vrtcev, splošnih knjižnic, domov starejših idr.; tudi gostujočim avtorjem in drugim gostom.

Metka Kostanjevec

KNJIŽNA ZBIRKA SINJI GALEB – MEDGENERACIJSKI BRALNI UŽITEK

Slovenski šolski knjižničarji in skoraj vsi slovenski (mladi) bralci letos praznujejo poseben jubilej: 70. obletnico izida najstarejše slovenske knjižne zbirke za mladino Sinji galeb. Zbirko je leta 1952 ustanovila založba Mladinska knjiga in v njej je do danes izšlo več kot 350 knjig.

Na Prvi gimnaziji Maribor se zavedamo pomena knjig in branja, zato si že vrsto let prizadevamo na najrazličnejše načine spodbujati tako dijake kot vse zaposlene k obisku šolske knjižnice, ustvarjamo priložnosti za branje in jih s pomočjo najrazličnejših dogodkov, projektov ter predvsem z lastnim zgledom prepričujemo, da je vredno (p)ostati vseživljenjski 'užitkarski bralec'. Prav slednje – spodbujanje prostočasnega vseživljenjskega branja leposlovja – je ena naših najtežjih nalog. Mnogi mladi namreč berejo, ker morajo, in ne razumejo prave vrednosti literature. Tudi zato posebno pozornost namenjamo t. i. medgeneracijskemu branju. Menimo namreč, da smo odrasli tisti, ki s svojim zgledom lahko pomembno vplivamo na bralne navade mladih. Če del svojega časa – bodisi pri pouku, v razredu ali v prostem času – namenimo branju in o tem govorimo tudi z dijaki, lahko zelo uspešno sooblikujemo prioriteto branja, ki jo odraščajoča generacija mladih ponotranji in v nadaljnjem življenju razvija ter prenaša na svoje naslednike.

Kot namreč ugotavlja že Amy Rea, »/.../ je pri branju za užitek veliko podobnosti med vsemi starostnimi skupinami. Vendar pa je tudi med bralci, njihovimi bralnimi navadami, načinom branja in kraji, kjer knjige pridobivajo, dovolj razlik za ugotavljanje medgeneracijskih značilnosti branja.« (Rea 2000)

Prav to je tisto izhodišče, na katerem gradimo, ko načrtujemo raznolike bralske dogodke ne le v okviru naše gimnazije, temveč tudi širše v lokalni skupnosti in s pomočjo literature povezujemo pripadnike različnih generacij. Medgeneracijsko branje je namreč pomembno za prav vse udeležence – za mlajše in starejše bralce, ki berejo iste knjige, se o njih pogovarjajo in jih tudi poustvarjajo. Pri tem pa seveda ne smemo pozabiti na moč prenašanja ljubezni do branja in knjig med generacijami, ki pomembno prispeva k razvoju bralne pismenosti, predvsem pa pogloblja medgeneracijske medosebne odnose.

Zbirka Sinji galeb ima v slovenski literaturi posebno mesto. Je namreč zbirka, ki s knjigami povezuje različne generacije bralcev. Zgodbe iz Sinjega galeba so brali že naši stari starši in starši, brali smo jih mi, zdaj jih berejo naši otroci in vnuki. Da je zbirka Sinji galeb resnično nekaj posebnega in več kot primerna za medgeneracijsko

branje, nam potrjujejo tudi misli nekaterih posameznikov, pripadnikov različnih generacij, ki jih navajam v nadaljevanju.

Začetek izdajanja Knjižnice Sinjega galeba sovpada z mojim vstopom v osnovno šolo. To pa je pomenilo, da me v naši razširjeni družini niso šteli kot kandidata za naročnika te imenitne zbirke, pač pa starejšo sestro in sestrično. Tolažilna nagrada zame je bila Čebelica, statusni simbol zgodnjega otroštva. Kmalu pa sem si začel ogledovati, zatem pa tudi sposojati knjige iz sestrine sobe. Prva je bila bogato ilustrirani *Kon Tiki*, za njo pa *Leteča učilnica* Ericha Kästnerja. Začelo se je dvojno samostojno potovanje: z malimi koraki po okolici domačega kraja, z velikimi pa v širni svet, kot nam to omogočajo knjige.

Trideset let kasneje sva s sinom, ki je sijajen poslušalec, pri branju pa ima ovire, ponovila branje zgodnjega izbora knjig Sinjega galeba. Vse kaže, da pri kakovostni mladinski književnosti generacijski prepad ne obstaja. Dobra knjiga je dobra za vse čase. In tako še tudi sedaj potovanje nadaljujeva v vseh sedmih straneh literarnega neba – proti vzhodu, zahodu, severu in jugu, navzgor, navzdol in vase. (mag. Aco Prosnik, klinični psiholog)

Zgodbe iz zbirke Sinji galeb nosijo posebno mesto v mojem srcu, saj predstavljajo velik del mojega otroštva pa tudi najstništva. Zgodbe, kot so *Pika Nogavička*, *Mali princ* in *Kekec*, sem s pomočjo staršev spoznala že zelo zgodaj in verjetno so prav te bile tiste tri, ki so mi odprle vrata v pisani svet književnosti. Tako sem spoznala čudovite in močne karakterje, ki so mi vsakodnevno vlivali samozavest in poskrbeli, da me ni bilo strah, tudi ko sem odkrivala nova ozemlja. Med njimi se znajdejo Vadžda iz *Zelenega kolesa*, Robin Hood iz istoimenske knjige in deklica Momo, ki se je pogumno bojevala s časom. Momo me je naučila, da so otroški spomini vredni veliko več, kot sem si pripravljena priznati, in da se ljudje ne smemo pozabiti ustaviti v trenutku, saj trenutki hitro postanejo spomini, spomini pa še hitreje zbledijo v pozabo. Da bi nabrala čim več spominov, se zatekam v knjige, ki me vsak dan brez izjeme sprejmejo v svoj topel objem in znova in znova dokazujejo, da tisti, ki bere, živi veliko več kot le eno samo življenje. (Meta Pohar, dijakinja)

Zbirka Sinji galeb odraža pojem 'mladost', ga definira in razlaga. Zajema zgodbe, katerih protagonisti in protagoniste bralcu orišejo, kaj je mladost in kakšne so njene razsežnosti. Že zgodaj nam pokažejo, kako se orientiramo na poti življenja, njihov starostni razpon pa omogoča, da rastejo z nami. Sprva spoznavamo svet preko mlajših knjižnih junakov, ti pa nas ob pravem času predajo v ustrezno vzgojo starejšim in bolj izkušenim. Tak način vzgoje poteka že od nekdaj, največkrat nevede, vendar ima vsak bralec skrbno izbranega "spremljevalca". Tudi mene je tako odprtih rok sprejela Pika Nogavička s svojim konjem in z opico Ficko, z Drejkom sem se čudila pripovedim treh Marsovčkov, nato plula skupaj z bratovščino Sinjega galeba, bila priča umoru zdravnika s Huckom Finnom ter Tomom Sawyerjem, z Vadžo iskala načine, kako zbrati dovolj denarja za zeleno kolo ... Toliko nepozabnih potovanj sem že opravila! (Maša Pohar, dijakinja)

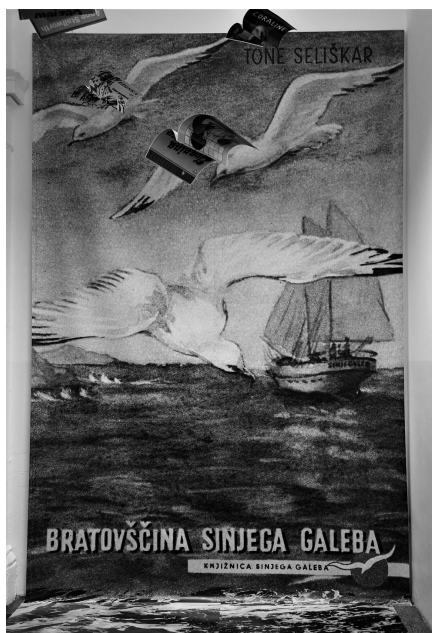
Bratovščina Sinjega galeba mi je dala krila. Ko mi je bilo najbolj hudo, ko sem bil najbolj sam in osamljen, sem se pridružil sovrstnikom na valovih – Ivo in njegovi prijatelji so mi vlivali pogum in vero, da z voljo in s trdim delom, predvsem pa, če si pomagamo, lahko v življenju marsikaj dosežemo. Potem mi je bilo lažje ... (Zdravko Kobalej, upokojenec)

»Mami, veš zakaj je meni Trpinova mamka tako všeč? Ker ve, da je kdaj treba biti tiho in zna poslušati!« (Zala Kostanjevec, osnovnošolka)

Ob 70. rojstnem dnevu Sinjega galeba smo na Prvi gimnaziji Maribor pripravili vrsto dogodkov, s čimer se poklanjamo temu zares izjemnemu dosežku. V praznovanje pa nismo vključili le naših dijakov in zaposlenih, ampak smo k praznovanju povabili tudi širše občinstvo.

Prva v nizu je bila prav posebna razstava: edini v Sloveniji smo zbrali in razstavili vseh 352 knjig, ki so doslej izšle v zbirki. Na »nebu« šolske knjižnice, čitalnice in hodnikov letijo galebi, izdelani iz naslovnice vseh izdanih knjig. Razstavo smo pospremili tudi z razstavnim katalogom.

Utrinki z razstave¹

¹ Več fotografij si lahko ogledate na spletni povezavi <https://www.prva-gimnazija.si/album/na-krilih-sinjega-galeba-razstava-ob-70-letnici-najstarejse-slovenske-knjizne-zbirke-za-mladino?zbirka=2021/2022>

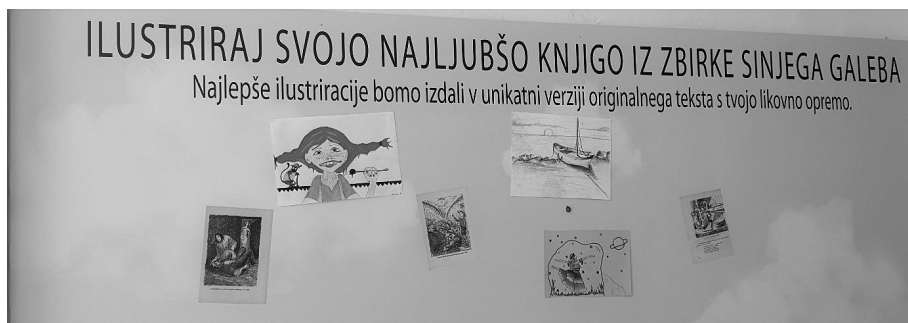
Praznovanje so zaznamovali tudi številni drugi dogodki. Tako sta se profesorski bralni klub in dijaški bralni klub v februarju in marcu posvetila branju zgodb iz zbirke Sinji galeb.

Profesorji in dijaki smo marca obiskali starejše v Domu za ostarele SeneCura Hoče-Slivnica in skupaj preživeli čudovit medgeneracijski literarni večer. Zgodbe iz zbirke Sinji galeb so na ta način povezale kar tri generacije. Vsak od nas je izbral svojo najljubšo knjigo, prebral odlomek iz nje ter pojasnil, zakaj ga je nagovorila prav ta knjiga. Skupaj smo ugotovili, da knjige – ne glede na to, kateri generaciji pripadamo – spreminjajo naša življenja na bolje, da nam literatura nemalokrat nudi »zasilne izhode« iz krute resničnosti, v kateri odraščamo in živimo. Ob tem smo vsekakor potrdili misel, da »Če smo ponosni na preteklost, beremo in se izobražujemo za danes, pišemo in izgrajujemo prihodnost /.../« (Jamnik, <http://www.ds-rs.si/?q=en/node/84>). Za knjige iz zbirke Sinji galeb to še posebej velja. Zgodbe, ki jih že sedem desetletij zelo premišljeno in z največjo mero odgovornosti do (mladih) bralcev izbirajo in med nas širijo uredniki zbirke, nas znova in znova nagovarjajo, ob njih rastemo in predvsem neizmerno uživamo.

Utrinki z obiska Doma za ostarele SeneCura Hoče-Slivnica

Ker pa branje in pogovor o prebranem še zdaleč nista vse, kar omogočajo knjige in kar prispeva k uspešni vzgoji vseživljenjskega bralca, smo na Prvi gimnaziji razpisali tudi likovni natečaj za najboljšo ilustracijo katere koli zgodbe v zbirki. Ob koncu natečaja bo najboljša izbrana ilustracija objavljena v posebni knjižici skupaj z ilustriranim odlomkom.

V okviru Nacionalnega meseca skupnega branja 2022 smo dijaki in zaposleni brali odlomke iz knjig zbirke Sinji galeb, k branju pa smo povabili tudi družine in prijatelje. V okviru projekta Športajmo in berimo smo vključili tudi naše dijake športnike.

V počastitev Sinjega galeba bo v 4. sezoni bralne značke za dijake in zaposlene Prve gimnazije Maribor morala biti vsaj ena od prebranih knjig za osvojitev priznanja v letu 2023 ena od knjig iz zbirke Sinji galeb.

Ob koncu praznovanja bodo naši papirnati galebi simbolično poleteli v domove vseh bralcev in jih spomnili na izjemno bogastvo in večno aktualnost literarnega izročila knjižne zbirke Sinji galeb.

Verjamem, da bomo z našimi prizadevanji pomembno prispevali k nadaljevanju tradicije zbirke Sinji galeb in na poseben način prav vse sodelujoče povezali do konca življenja. Če sta namreč najprej otroštvo in potem mladost s svojo zmožnostjo nenehnega čudenja, z neobremenjenostjo in nagnjenostjo k odkrivanju novega odličnega časa za prepoznavanje naših lastnih bralnih užitkov, sta odraslost in pozneje starost most, ki z močjo izkušenj in zavedanja bogastva vsakodnevnega branja povezuje in sklepa krog medgeneracijskega vseživljenjskega branja.

Viri

Amy Rea 2020: Reading Through the Ages: Generational Reading Survey. *Library Journal* (Jan. 06, 2020). <https://www.libraryjournal.com/story/Reading-Through-the-Ages-Generational-Reading-Survey>

Tilka Jamnik: *Ob rastoči knjigi rastejo tudi (mladi) bralci: Skupne točke Rastoče knjige in Bralne značke: rastočnost in živost*. <http://www.ds-rs.si/?q=en/node/84>

ODMEVI NA DOGODKE

Tatjana Pregl Kobe

28. BIENALE ILUSTRACIJE BRATISLAVA

Glavni organizator 28. bienala ilustracije Bratislava (BIB) je Bibiana, mednarodna umetniška hiša za otroke. Bienale poteka pod pokroviteljstvom Unesca in Mednarodne zveze za otroške knjige (IBBY) ob podpori Ministrstva za kulturo Slovaške Republike. Pokroviteljstvo BIB 2021 je prevzela predsednica Slovaške republike Zuzana Čaputová. Bratislavski bienale ilustracije že več kot petdeset let predstavlja najboljše, kar je bilo ustvarjenega v svetu ilustracij za otroke v obdobju zadnjih dveh let. Njegova zgodovina sega v leto 1967, ko so bili njegovi pobudniki dr. Dušan Roll (1928–2021) in akademska slikarja Miroslav Cipár (1935–2021) in Albín Brunovský (1935–1997) ter še nekateri drugi navdušenci nad knjižno ilustracijo za otroke. Do danes je to največji nekomercialni dogodek te vrste na svetu. Zanimivo je, da je Dušan Kállay (1948) edini umetnik iz Slovaške (organizatorke prireditve), ki je v dosedanjih 28. bienalnih prireditvah osvojil Grand Prix BIB. Si je pa bienalna prireditev močno mednarodno veljavo pridobila, ker predstavlja najboljša dela iz držav z bogato knjižno kulturo, ker omogoča, da so postala dela ilustratorjev iz različnih držav dostopna strokovnjakom in založnikom z vsega sveta ter nenazadnje zato, ker je ustvarila pogoje, da množično privablja otroško publiko od blizu in daleč. Saj je, kot je poudarila Wanda Adamik Hrycová, tokratna ambasadorica BIB, knjiga pogosto otrokov prvi stik s kulturo.

Na BIB 2021 se je predstavilo 380 ilustratorjev iz 42 držav, ki so poslali 2768 ilustracij iz knjig za otroke v izvirniku in skoraj 487 ilustriranih knjig. Razstava vseh natečajnih izvirnih knjižnih ilustracij za otroke in mladino je bila postavljena v drugem nadstropju Bratislavskega gradu. Dokončno je bila postavljena in na ogled za člane žirije kot običajno že nekaj dni pred svečano podelitvijo, prav tako tudi bogat barvni katalog (na 220 straneh) z izbranimi ilustracijami uvrščenih ilustratorjev. Prvega od petih predgovorov v razstavnem katalogu je napisala slovaška ministrica za kulturo Nataľia Milanová.

»Preselitev na Bratislavski grad je bila fantastična poteza, čarobnost prostora je neprekosljiva«, je Zuzana Jarošová, generalna komisarka in predsednica mednarodnega odbora BIB, ponovila misel, ki mi jo je vžhičena prvič zaupala že na ogledu prejšnje bienalne razstave. Največjo razstavo ilustracij na svetu in prireditve ob njej so si obiskovalci lahko ogledali v živo, če so bili cepljeni, testirani ali so preboleli covid-19. Na razstavi so zlahka našli vse nagrajene ilustracije in čeprav so bili vsi panoji razvrščeni po državah, so se pri nagrajenih ilustracijah izpisana priznanja precej vidno svetila. In tak poudarek je bil nedvomno hvalevredno dopolnilo, saj

so organizatorji bienala ilustracij želeli tudi tako usmeriti gledalce v vrednotenje kakovosti ter poudariti, da je mednarodna strokovna žirija izbrala najboljše med najboljšimi. Škoda le, da najlepših ilustriranih knjig, iz katerih prihajajo nagrajene ilustracije, še marsikje ni na policah. Ali pa bodo nanje prišla šele čez leto ali dve. Kot je, recimo, izjemna in še kako aktualna portugalska slikanica *A guerra* (ilustrator André Letria, besedilo Jose Jorge Letria), ki je bila med nagrajenci BIB leta 2019, v prevodu Katje Zakrajšek šele zdaj izšla v Sloveniji (*Vojna*, Modrijan, 2022). Kot je povedal podpredsednik mednarodne žirije BIB 2021 slovaški ilustrator Ľuboslav Paľo, »otroške ilustracije delajo odrasli za otroke različnih starosti, od najmlajših do mladostnikov, in nikakor niso le pravljice, temveč se pogosto ukvarjajo z zelo resnimi temami.«

Desetčlanska mednarodna žirija, sestavljena iz poznavalcev knjižne kulture, je bila vrhunška in kot vedno sestavljena geopolitično, da zajame vse regije in države. Člani žirije so bili: dr. Brenda Dalas iz Združenih držav Amerike, Victoria Fomina iz Rusije, Renáta Fučíková iz Češke, Orna Granot iz Izraela, Manuela Vlatić Maštruko iz Hrvaške, Michiko Matsukata iz Japonske, Ľuboslav Paľo iz Slovaške, Emese Révész iz Madžarske, Javier Zabala iz Španije in predsednik IBBY Mingzhou Zhang iz Kitajske, ki je tokrat predsedoval tudi žiriji. Člani žirije so zaradi pandemije prvič v zgodovini prispela dela ocenjevali in se o zmagovalcih odločali prek spleta. V takih pogojih je mednarodna žirija najboljšim ilustratorjem podelila nagrade: Grand Prix, pet zlatih jabolk, pet plaket in častna priznanja založnikom. Vse nagrajene ilustracije so predstavljene v posebni knjižici *Ceny/Awards* (BIBIANA, 2021) o nagradah.

Zmagovalka Grand Prix BIB 2021 je postala Španka Elena Odriozola za ilustracije v knjigi *Sentimientos encontrados/Mešani občutki*. Njene ilustracije za sodobno oblikovano slikanico prikazujejo vsakodnevne čudeže običajnega življenja. Posamezne podobe oblikovno predstavljajo črno-bele risbe s svinčnikom, ki so v obliki šestnajstih kvadratov razporejene po vsaki strani. V deželi, kjer rastejo zlata jabolka, so na tem prestižnem tekmovanju poleg glavne nagrade priznanja *Zlato jabolko* BIB 2021 osvojili: ilustratorica Myung Ae Lee iz Južne Koreje (za knjigo *Tomorrow Will Be a Sunny Day/Jutri bo sončen dan*), ilustratorji Amanda Mijangos, Armando Fonseca in Juan Palomino iz Mehike (za knjigo *El mar/Morje*), ilustratorica Sylvie Bello iz Francije (za knjigo *La prima neve/Prvi sneg*), ilustratoriki Anna & Varvara Kendelové iz Rusije (za knjigi *Na sever in Nasha Zemlya – dyshit/Na sever in Naša dežela -- diha*) in ilustrator Chao Zhang iz Kitajske (za knjižno zbirko poezije in slik *The Story of Grandma Sunflower/Zgodba o babičini sončnici*). Plakete BIB 2021 so prejeli: Ghazal Fatollahi iz Irana (za knjigo *To yek Jahangardi/Si raziskovalec*), ilustratorica Mamiko Shiotani iz Japonske (za knjigo *Tamago no hanashi/Zgodba o jajcu*), Mohammad Barangi Fashtami iz Irana (za knjigo *Simorgh/Feniks*), Dale Blankenaar iz Južne Afrike (za knjigo *Quill Soup/Juha iz peres*) in Armando Fonseca García iz Mehike (za knjigo *Aullido/Zavijanje*).

Poleg strokovne žirije od leta 1993 posebno nagrado podeljuje tudi otroška žirija, ki se pri svojem izboru nikoli ni strinjala s strokovno žirijo ali izbrala katerikoli izmed uradno podeljenih nagrad žirij, sestavljenih iz uglednih svetovnih ilustratorjev, likovnih teoretikov in predstavnikov založb. Tokrat je bila otrokom najbolj všeč francoska slikarka Fabienne Delacroix, ki v svojih ilustracijah slikanice *Les Malheurs de Sophie/Sofijina nesreča* ne predstavlja le siceršnje čudovito spokojne francoske pokrajine ali idealiziranega obrobja sanj, temveč v podobe prevedeno resničnost, ki se je očitno dotaknila otrok. Tradicionalno županovo nagrado je prejela

umetnica Zuzana Bočková Bruncková, ki večinoma uporablja mehke, tople barve, tako da tudi grozljivi prizori dobijo mehkejši izraz. Najljubša avtorica, ki jo je izbrala slovaška Poštová banka, pa je Jana Kiselová – Siteková, katere ilustracije izstopajo po umirjenem vzdušju. In – po utečenem redu – je žirija podelila častno priznanje za pomemben založniški podvig trem založbam: češki različici za biografsko knjigo *Ludwig van Beethoven* (2020), italijanski založbi Topipittori za knjigo *La prima neve/Prvi sneg* (2012) in španski založbi Zahori books za knjigo *Lost Landscapes/Izgubljene pokrajine* (2019).

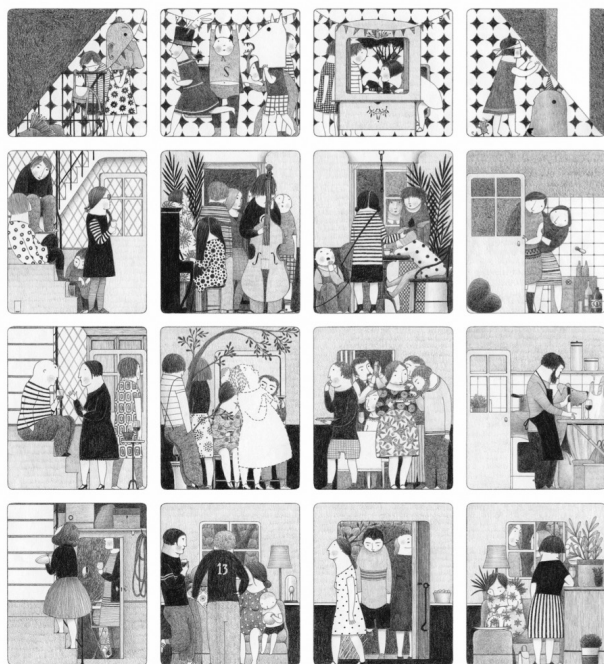
Ob odprtju osrednje razstave ilustracij na Bratislavskem gradu je dogajanje spremljalo več drugih, z BIB povezanih spremljevalnih dogodkov in razstav. Dejstvo je, da osrednji prikaz najkvalitetnejših ilustracij sveta ni le ilustracijski natečaj in razstava, temveč prek kulturnih institucij in knjižnih sejmov promovira visoko kakovostno ilustracijo za otroke in mladino na Slovaškem in v tujini. Na zahodni terasi Bratislavskega gradu so se s samostojnimi razstavami predstavili trije umetniki, Svetozár Košícký, Miroslav Cipár in Boris Šima, ki so jih na zadnjem bienalu nagradili otroška žirija, bratislavski župan in poštna banka, ki vedno podeljuje živemu slovaškemu ilustratorju posebno priznanje za izviren in izjemen prispevek k umetniški ilustraciji na Slovaškem.

Del široko razvejane bienalne prireditve je bila tudi razstava zmagovalca BIB Grand Prix iz prejšnjega bienala (BIB 2019): to je bil iranski avtor Sayed Hassan Moosavi, ki je za pet ilustracij z akrilom na lesu iz knjige *Mosht Zan/Boksar* (Touti Books, Teheran, Iran, 2018) prejel najvišjo nagrado za žive, a barvno ubrane podobe značilnega iranskega mesta in duhovito deformacijo figure glavnega junaka z majhno glavo in predimenzioniranimi rokami. Pričakovano so bile razstavljene tudi ilustracije dobitnice tako imenovane »ilustratorske Nobelove nagrade« – nagrade Hansa Christiana Andersena za ilustracijo v knjigah za otroke 2020 – švicarske umetnica Albertine. Na ogled pa so bile tudi knjige pisateljice Jacqueline Woodson, ki je isto leto prejela Andersenovo nagrado za književnost. Na tradicijo te vizualne umetniške smeri, ki je tudi zaradi bratislavskega bienala postala bolj cenjena, so obiskovalce spomnile tudi ilustracije ene od umrlih slovaških umetnic, pravzaprav zelo vesele podobe ilustratorke Božene Plocháňove (1929–2020), ene prvih žensk, ki se je že pred sedmimi desetletji posvetila poklicnemu risanemu humorju. Na tokratni BIB je svoja dela prijavilo 34 slovaških avtorjev in vsa dela nominiranih avtoric in avtorjev so bila tudi na razstavi v Galeriji Dušana Rolla na dan odprtja Bibiane. »Prijavilo se je veliko novih imen, a po statutu BIB največ petnajst ilustratorjev lahko zastopa eno državo. Dejstvo, da vsi ilustratorji niso bili izbrani, ne pomeni, da je njihovo delo manj vredno,« je pred odprtjem te razstave povedala Viera Anoškinová, vodja sekretariata BIB.

Tudi sekcija ilustratorjev Zveze društev likovnih umetnikov Slovenije (ZDSLU) pri vsakokratnem pošiljanju del svojih članov upošteva bratislavsko mednarodno ustaljeno pravilo, da lahko zastopa eno državo največ petnajst ilustratorjev. Tokrat so na 28. BIB 2021 sodelovali: Marta Bartolj z ilustracijami za avtorsko slikanico *Kje si?* (Miš, 2018); Suzi Bricelj z ilustracijami za knjigo *Arčibald* po besedilu Barbare Simoniti (Pivec, 2019); Tina Dobrajc, ki se je predstavila kar z ilustracijami za dve slikanici Helene Kraljič: *Strašni Karlo* in *Predilnica nitk* (Morfemplus, 2020); Andreja Gregorič z ilustracijami besedila Maje Furman *Srce soseske* (Ajda, 2020); Irena Majcen s slikarsko zastavljeno pripovedjo *Modrobradi* Charlesa Perreaulta (ModArt, 2021); Ana Maraž z duhovito minimalističnimi črno-belimi ilustracijami

kot spremljevalkami pripovedi *Kako dolg je čas* Mateta Dolenca (Beletrina, 2019); Manca K. Musil s svojo klasično maniro tekstilnih ilustracij, še posebej zanimivih za tujino (tokrat za švicarsko založbo), za avtorsko slikanico *Lev Izidor* (Baeschling Verlag, 2020); Radko Oketič s svojo značilno satiro in karikaturjo brez besed (samozaložba, 2020); Andreja Peklar prav tako z avtorsko slikanico *Buba* (KUD Sodobnost International, 2020); Lidija Plestenjak z ilustracijami dvojezičnega projekta Lutza Kucherja *Auf Fliegender Mission – Ein Stürmischer Anfang, Auf Fliegender Mission – Der Verschwundene Papyrus/Na leteči misiji – Viharni začetek, Na leteči misiji – Izginuli papirus* (Lighthouse 01, Ljubljana, 2021); Daša Simčič z ilustracijami za slikanico *Iza in ljubezenski urok* (Epistola, 2020), za katero je besedilo napisala Iva Berger; Alenka Spacal z ilustracijami za avtorsko slikanico *Fižolčica beži pred fižolovo juho* (Bajalka, 2019); Urška Stropnik Šonc s prisrčnimi ilustracijami za najmanjše bralce iz dveh slikanic – Igor Plohl je avtor prve *Rogi in Edi na paraolimpijskih igrah* (Pivec, 2018), Urša Kremlj pa druge slikanice *Mehurčki prijateljstva* (Studio Hieroglif, 2020); Tina Volarič z avtorsko slikanico *Črta* (Miš, 2021) in Ana Zavatlav z ilustracijami besedila Gaje Kos v slikanici *Obisk* (Mladinska knjiga, 2019).

Tradicionalni del bienala je vključeval mednarodni simpozij z osrednjo temo *Strip v sodobnih slikanicah za otroke in mladino v svetu*. Neločljivi del BIB je bil takoj po končanem simpoziju tudi mednarodni seminar BIB – *Albín Brunovský Workshop/Delavnica Albina Brunovskega*, ki je bila – namenjena mladim umetnikom do 35 let – tokrat v graščini v Mojmirovcah pri Nitri in je trajala teden dni. Vodil jo je pomemben slovaški ilustrator Miroslav Regitka, tema delavnice

Grand Prix BIB 2021 je prejela Španka Elena Odriozola za ilustracije v knjigi *Sentimientos encontrados / Mešani občutki*.

pa je bila *Hrošč v glavi*. Izvirniki, ustvarjeni na tej delavnici, so bili objavljeni v promocijskem katalogu in predstavljeni na Slovaškem in v tujini. Poleg tega je bilo organiziranih več ustvarjalnih delavnic, pogovorov z ustvarjalci, ilustratorji in pisatelji ter različnih aktivnosti za najmlajše. V priročni knjižnici pa so obiskovalci kljub še vedno prežeči pandemiji lahko brskali tudi po zanimivih knjižnih naslovih. »Covid nas je samo spomnil, kako krhka je naša civilizacija. Kot papirnata ladjica«, je bila kljub tej nedobrodošli oviri s potekom tako obsežnega in zahtevnega projekta zadovoljna Zuzana Jarošová, generalna komisarka 2021.

Darja Lavrenčič Vrabec

70. OBLETNICA KNJIŽNE ZBIRKE KNJIŽNICA SINJEGA GALEBA

Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska – Center za mladinsko književnost, se je že v letošnji pomladi pridružila vseslovenskemu praznovanju visoke obletnice najstarejše knjižne zbirke za mladino pri nas, ki ga je kreativno pripravila založba Mladinska knjiga, zlasti njeno uredništvo mladinskega leposlovja z urednico Alenka Veler in njeno ekipo sodelavcev.

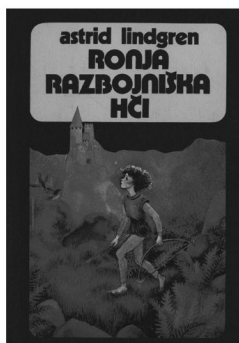
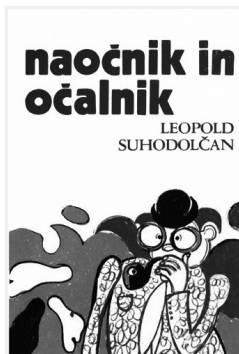
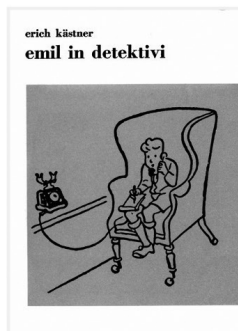
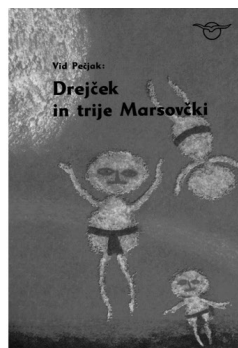
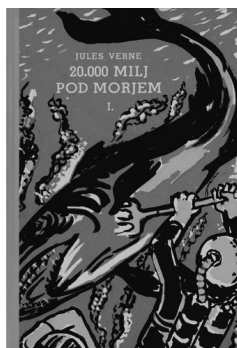
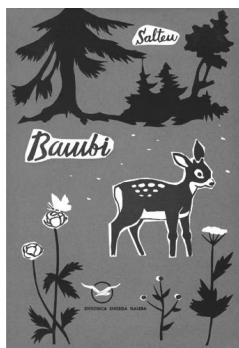
Pri tem se je založba povezala z najrazličnejšimi sodelavci in inštitucijami širom po državi, od MKL, Pionirske – Centra za mladinsko književnost, Pionirskega doma v Ljubljani, galerije Vodnikova domačija, ljubljanskega Kinodvora, Kinoteke idr., pa vse do preko 100 šolskih in splošnih knjižnic. Spomladi so v svojih bralnih okoljih pripravili razstave knjig iz te legendarne knjižne zbirke, ki ji je koordinate tako preroško začrtal prvi urednik in pesnik Ivan Minatti, nadaljevali naslednji uredniki vse do sedanje urednice Alenke Veler, ki pogumno in premišljeno krmari ladjo knjižne zbirke v novih časih k novim generacijam mladih bralcev in v prihodnost.

V založbi Mladinska knjiga so obletnico obeležili tudi z izdajo ponatisov osmih knjig iz slovenske in svetovne mladinske književnosti, ki so aktualne tudi za sodobne bralce, ter z izdajo ene izvirne in ene prevodne novosti. Pri izboru ponatisov prevedenih del smo sodelovali knjižničarji in knjižničarke ter učitelji in učiteljice iz vse Slovenije.

Praznovanje bo trajalo še do konca leta, prepleteno z najrazličnejšimi aktivnostmi, od vseslovenskega literarnega natečaja (Pionirski dom), ogledov filmov, ki so bili posneti po literarnih predlogah iz omenjene zbirke, in promocije branja (Kinodvor, Kinoteka) pa vse do obsežne virtualne razstave naslovnice in likovne podobe zbirke (galerija Vodnikove domačije).

Pionirska – center za mladinsko knjižničarstvo je strokovno sredo 6. aprila 2022 posvetila 70. obletnici knjižne zbirke Knjižnica Sinjega galeba. Na simpoziju, ki je potekal v dvorani Knjižnice Otona Župančiča, sta bili poleg osrednje teme, zbirke Knjižnica Sinjega galeba, predstavljeni tudi poslanica ob 2. aprilu ter Bralnosodobnevalna akcija ob 2. aprilu in Letu Ele Peroci.

O zbirki Sinji galeb so imeli prispevke: sedanja urednica Alenka Veler, upokojeni likovni urednik Pavle Učakar, dva slovenska pisatelja, in sicer Slavko Pregl z dolgo pisateljsko kilometrino, ki je tudi avtor knjige v jubilejni izdaji Sinjega galeba, in Špela Frlic, avtorica prvenca *Bleščivka* v jubilejni zbirki, ter profesorica, knjižničarka in promotorka branja Metka Kostanjevec s Prve gimnazije Maribor,

ki je na svoji šoli razstavila vse knjige iz zbirke Sinji galeb in pripravila različne medgeneracijske aktivnosti.

Simpozij smo v Mestni knjižnici Ljubljana tudi posneli in si je posnetek možno ogledati na YouTube kanalu.

Veseli smo, da je nekaj izbranih referatov tudi objavljenih v tej številki revije *Otrok in knjiga* ter na voljo vsem tistim, ki niste mogli biti prisotni na simpoziju, pa tudi študentom, raziskovalcem in prihodnjim generacijam.

Ponovno smo v Mestni knjižnici Ljubljana jubilej Sinjega galeba obeležili v času poletnih počitnic, in sicer v sodelovanju z ljubljanskim Kinodvorom v poletnem programu Kinobalona s ciklom filmov *Od knjige k filmu: Poletni počitniški program. Ob 70-letnici knjižne zbirke Sinji galeb predstavljamo filme, ustvarjene po literarnih predlogah*. Vsako nedeljo med poletnimi počitnicami je bil na programu en film, ki ima za osnovo knjižno predlogo. Program filmov je dostopen na spletni strani Kinodvora.

Sinjemu galebu želimo še veliko odličnih izvirno slovenskih in prevodnih knjig, ki bodo navduševale generacije mladih bralcev.

Elektronsko programsko knjižico *Oko besede: 27. srečanje slovenskih mladinskih pisateljev* je uredila Dragica Haramija, dostopna je na spletni strani festivala: <https://www.okobesede.org/oko-besede-2022>.

Naj posebej izpostavimo naslednje dogodke:

Slavnostna podelitev jubilejne večernice je potekala v petek, 23. novembra, zvečer v Gledališču Park. Tradicionalno jo je vodila Norma Bale, uvod vanjo pa je bila uglasbena rap poezija v izvedbi Roka Trkaja in dr. Igorja Saksida.

Rok Trkaj in Igor Saksida (Vir: <https://www.okobesede.org/fotografije-2022> in <https://www.okobesede.org/fotografije-2022?lightbox=dataItem-1916qxye>)

Žirija v sestavi: Melita Forstnerič-Hajnšek, dr. Dragica Haramija (predsednica), Darka Tancer-Kajnih, Alenka Urh, in dr. Barbara Zorman je najprej izbrala pet finalistov. To so bili: Irena Androjna *Modri otok*, Jana Bauer *Kako objeti ježa*, Nataša Konc Lorenzutti *Tronci*, Vinko Möderndorfer *Sončnica* in Maša Ogrizek *Lisičja luna*. Nagrado je prejela **Maša Ogrizek**.

Maša Ogrizek in Matija Stepišnik, odgovorni ureniki *Večera*
(Vir: <https://www.okobesede.org/fotografije-2022?lightbox=dataItem-1916qxym>)

Člani programskega odbora festivala Oko besede z nagrajenko Mašo Kozjek
(Vir: <https://www.okobesede.org/fotografije-2022?lightbox=dataItem-1916qxy3>)

Petkova okrogla miza je bila vsebinsko navezana na projekta Slovenija, častna gostja mednarodnih knjižnih sejmov v Bologni in Frankfurtu; priprave na oba sejma je predstavil kurator frankfurtskega sejma prof. dr. Miha Kovač. Okrogla miza je bila namenjena tudi predstavitvi dela Sekcije za otroško in mladinsko književnost pri Društvu slovenskih pisateljev (predstavitev Nataša Konc Lorenzutti) in Slovenski sekciji IBBY (predstavitev dr. Tina Bilban).

Četrtekova literarno-kritiška delavnica Mlade oči je bila izvajana v dveh sklopih. Sklop o kritiki je vodil Nino Flisar, literarne delavnice pa Cvetka Bevc. Obe delavnici sta bili tokrat posvečeni poeziji, ki je bila letošnja rdeča nit festivala. Delavnic so se udeležili izbrani dijaki in študentje.

V okviru spremljevalnega programa Literarna mesta sta bila dva literarna dogodka. V Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota se je z Anjo Štefan, letošnjo dobitnico nagrade Prešernovega sklada, pogovarjala Darka Tancer Kajnih, v Mladinskem informativnem in kulturnem klubu pa je pogovor z Andrejem Rozmanom Rozo vodila dr. Dragica Haramija.

Vir: <https://www.okobesede.org/fotografije-2022?lightbox=dataItem-1916qxyv>

Na sobotni dopoldanski literarni matineji v Dobrovnik je prireditve moderirala Norma Bale; na njej je sodelovalo šest pesnic in pesnikov (Barbara Gregorič Gorenc, Ambrož Kvartič, Feri Lainšček, Lila Prap, Andrej Rozman Roza in Anja Štefan), dvorana kulturnega doma pa je bila polna učencev iz bližnjih šol.

Vir: <https://www.okobesede.org/fotografije-2022?lightbox=dataItem-I916qxyr>

V Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota sta bili na ogled dve razstavi: Večerničina literarna bera (obsegala je 34 knjig, ki jih je žirija za izbor večernice priporočila v branje), posebej so bila izpostavljena nominirana dela in nagrajenka z večernico 2022.

Letos je bila zelo uspešna tudi Knjižna tržnica, ki je v četrtek potekala na Trgu kulture.

Posebej smo lahko ponosni na petkove dopoldanske obiske pisateljev na 26 izobraževalnih ustanovah, in sicer na osnovnih šolah in njihovih podružnicah, na srednjih šolah in v vrtcih. Letos je nastope spremljalo okrog 1600 otrok in mladostnikov.

Simpozij, ki ga tradicionalno pripravlja revija *Otrok in knjiga*, je bil posvečen poeziji. Vodila ga je urednica revije Darka Tancer-Kajnih, literarno-teoretični prispevek je pripravil dr. Igor Saksida, svoje pesniške (avto)poetike in razmišljanja o ustvarjanju za mlade bralce pa so predstavili: Boris A. Novak, Borut Gombač, Anja Štefan in Andrej Rozman Roza. Njihovi prijevki bodo objavljeni v reviji *Otrok in knjiga* številka 115, ki bo izšla konec decembra.

Panonska pisateljska pot je udeležence vodila v Bogojino, kjer jim je umetnostni zgodovinar doc. dr. Janez Balažic predstavil cerkev Gospodovega vnebohoda, za katero je pripravil načrte arhitekt Jože Plečnik. Tako smo Oko besede povezali s 150-letnico arhitektovega rojstva. Franci Just je na popotovanju predstavil literarne ustvarjalce iz Bogojine in Dobrovnika. Obiskali smo še Park orhidej in (žal prazno) Bukovniško jezero.

V živo je prireditve obiskalo skoraj 600 ljudi (brez izobraževalnih ustanov); doslej smo zabeležili tudi skoraj 900 ogledov na fb in youtuubu, k temu moramo prišteti še najmanj 1000 ogledov obeh razstav v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota, ki sta bili odprti za javnost do 3. novembra 2022.

VEČERNICA 2022

Večernica je slovenska literarna nagrada za najboljše otroško ali mladinsko literarno delo minulega leta, ki zajema celotno izvirno knjižno produkcijo za mlade. Podeljuje se na vsakoletnem srečanju slovenskih mladinskih pisateljev Oko besede, ki poteka v Murski Soboti.

Nagrado sta na prvem srečanju slovenskih mladinskih pisateljev Oko besede (1996) ustanovila založba Franc-Franc (zdaj Argo, društvo za humanistična vprašanja) in *Otrok in knjiga*, revija za vprašanja mladinske književnosti, književne vzgoje in s knjigo povezanih medijev, pokroviteljstvo pa je prevzelo Časopisno-založniško podjetje Večer. Ustanovitelji so kasneje postali tudi solastniki blagovne znamke večernica. Žirijo, ki presoja kakovost besedil, sestavlja pet članov, in sicer po en predstavnik ustanoviteljev ter predstavnika Društva slovenskih pisateljev in Zveze bibliotekarskih društev Slovenije ali/in Slovenske sekcije IBBY.

Nagrado so doslej prejeli:

- 1997 Tone Pavček za pesniško zbirko *Majnice: fulaste pesmi*
- 1998 Desa Muck za roman *Lažniva Suzi*
- 1999 Janja Vidmar za roman *Princeska z napako*
- 2000 Polonca Kovač za pripoved *Kaja in njena družina*
- 2001 Feri Lainšček za zbirko pravljic *Mislíce*
- 2002 Matjaž Pikalo za zbirko kratke proze *Luža*
- 2003 Marjana Moškrič za roman *Ledene magnolije*
- 2004 Slavko Pregl za roman *Srebro iz modre špilje*
- 2005 Igor Karlovšek za roman *Gimnazijec*
- 2006 Dušan Dim za roman *Distorzija*
- 2007 Irena Velikonja za roman *Poletje na okenski polici* in Majda Koren za fantastično pripoved *Eva in kozel*
- 2008 Ervin Fritz za pesniško zbirko *Vrane*
- 2009 Janja Vidmar za roman *Pink*
- 2010 Bina Štampe Žmavc za zbirko pravljic *Cesar in roža*
- 2011 Mate Dolenc za zbirko kratke proze *Maščevanje male ostrige*
- 2012 Dim Zupan za pripoved *Hektor in zlata hruška*
- 2013 Peter Svetina za zbirko proze in poezije *Ropotarna*
- 2014 Vinko Möderndorfer za roman *Kot v filmu*

- 2015 Vladimir P. Štefanec za roman *Sem punk čarovnica, debela lezbijka in ne maram vampov*
- 2016 Peter Svetina za zbirko fantastičnih zgodb *Kako zorijo ježevci*
- 2017 Peter Svetina za pesniško zbirko *Molitvice s stopnic*
- 2018 Anja Štefan za pesniško zbirko *Drobtine iz mišje doline*
- 2019 Andrej E. Skubic za pripoved *Babi nima več telefona*
- 2020 Andrej Rozman - Roza za zbirko pesmi in kratkih zgodb *Rimuzine in črko-lazen*
- 2021 Sebastijan Pregelj za povest *Vrnitev* (Zgodbe s konca kamene dobe, 6. del)

Žirija v sestavi: Melita Forstnerič-Hajnšek, dr. Dragica Haramija (predsednica), Darka Tancer-Kajnih, Alenka Urh in dr. Barbara Zorman je najprej izbrala pet finalistov.

Tudi letos ponatiskujemo intervjuje z vsemi letošnjimi finalisti in utemeljitev za večernico, ki so bili objavljeni v posebni prilogi časopisa *Večer* (ponedeljek, 19. septembra 2022).

UTEMELJITEV NAGRADE

Temno, toplo, globoko in zdravilno

Skozi pripoved nas vodi dvanajstletna Zoja, ki jo je usodna nesreča ponesla v čarobni zimzeleni gozd. Tam spozna štiri prijatelje: osemletnega Benjamina, enajstletno Sofijo, trinajstletno Medejo in Arturja. Vsi otroci so se že začeli spreminjati v živali. Če v času dveh polnih lun ne najdejo poti iz čarobnega gozda, se bo njihova preobrazba dovršila in postali bodo svete živali.

Gre torej za fantastično pripoved v izmišljenem svetu. Ta pa bralca ne poskuša pritegniti z literarnimi posnetki posebnih učinkov ali z eksotiko. Prav tako ne gre prvenstveno za poskus, da bi fantastični svet (z umetniškim potujevanjem) držal ogledalo dejanskemu, čeprav je v čarobnem zimzelenem gozdu *Lisičje lune* mogoče prepoznati številne znane pojave. Že njegov mejni, liminalni značaj spominja na ujetost med življenjem in smrtjo, med otroštvom in odraslostjo, pa tudi na ljudi na begu, brez domovine, doma. Večina nesreč, ki otroke popelje vanj, izvira iz nepravčnosti in neumnosti našega sveta, denimo iz predsodkov o tem, kakšna morata biti deklica ali deček, iz želje po odsotnem očetu, strahu pred zavrnitvijo.

A čarobni zimzeleni gozd je več kot alegorija; je mitski kraj. Bralce, ki stopijo vanj, vabi k razmišljanju o naravi časa, odnosu do smrti, usode, svobode, skupnosti, narave. Mitsko – pravljичni kronotop čarobnega gozda je zamejen z magičnim risom, reko časa in štirimi živalskimi varuhi, ki so hkrati ugrabitelji, saj so otroke iztrgali iz njihovih dotedanjih življenj. V čarobnem gozdu so otroci zunaj nevarnosti, ki jih je pripeljala tja, a obenem ujetniki, čeprav jim nihče ne prepoveduje, da bi odšli. Vprašanja in odgovori se, skratka, prepletajo v krogu kot uroboros. Otroci, vzgojeni v pozitivistični doktrini, se težko privajajo ambivalentnemu in fluidnemu mitskemu

svetu. Ko se Sofija, najbolj racionalna od otrok, upre navideznemu neskladju v poteku dogodkov, ji deklica, ki se spreminja v medvedko, odvrne: »Kdaj se boš že sprijaznila, da ni vse na svetu logično? Spreminjamo se v živali! Si kdaj mislila, da bo kaj takega mogoče?«

Preobražanje otrok v živali kulminira v opisih njihovega sanjskega vživljanja v nečloveško perspektivo. Gre za enega najradikalnejših in hkrati najlepših umetniških prebojev knjige. Proces preobražanja v žival spreminja uveljavljeno paradigmo mladinske literature, kjer so živali bolj ali manj počlovečene oziroma je živalska oblika kazen ali prekletstvo. Koncept »postajanje žival« v *Lisičji luni* vsekakor ne implicira odklona v zverinskost ali nemoč, čeprav otroci v omenjenih sanjah izkusijo tudi, kako je biti plenilec oziroma plen. V *Lisičji luni* spreminjanje v žival označuje predvsem ozaveščanje lastne telesnosti, njene moči in ranljivosti, predvsem pa prepletenosti z okoljem. Krog, ključni simbol pripovedi, nakazuje tudi srečo in svobodo, ki jo otroci najdejo v svojem plemenu, v povezanosti – ne le s soljudmi in z znanim svetom, temveč tudi s slutnjami sveta onkraj. Je odrešitev iz samote, ki je otroke težila pred prihodom v gozd. Zoja kot lisička tako občuti, kako majhen delček neskončnega veselja je in kako brezmejno veselje utripa v njej. Jezik v romanu spretno prehaja od zračnih slikanj vzdušja magičnega nočnega sveta, energičnih ubeseditev dogodivščin do dialogov, ki se razpirajo v spektru zbliževanja in oddaljevanja, humorja in nepretenciozno predstavljenih modrosti.

Ena od ključnih odlik estetskega doživetja *Lisičje lune* je njena likovna oziroma grafična urejenost. Naslovnica poustvari žametno teksturo temnega gozda, v katerega vabijo svetle oči lisičke in roji kresnic. Ilustratorki Tini Dobrajc uspe v celostranskih ter manjših, v tekst vpetih ilustracijah, pričarati bogastvo odtenkov, ki jih v temo vnašajo luna, zvezde in drugi naravni viri svetlobe. Dinamiko pripovedi obogatijo podobe gibanja ter detajli predmetov, ki nosijo simbolni pomen.

Lisičja luna iz skrajno bolečih stvari stke gozd besednih podob, ki je temen, topel, globok in zdravilen.

Barbara Zorman, članica žirije

MAŠA OGRIZEK: VELIKE IZGUBE SO POT DO NAJBOLJ PRISTNEGA V NAS

Foto: Večer

V uvodnem motu Lisičje lune je zapisano, da »za vsakega od nas obstaja plem« (odrasli bralci lahko dobimo asociacijo na znameniti vstop v poezijo Tomaža Šalamuna: »Utrudil sem se podobe svojega plemena in se izselil«), pri čemer občutek pripadnosti ni vezan na družino. Dva od mladih protagonistov se celo odločita, da se v svojo družino niti slučajno ne bosta vrnila, saj sta bila v njej deležna predvsem poniževanja, zasmehovanja in celo nasilja. Kaj vas je navdihnilo za pisanje te fantastične zgodbe, ki vsebuje tudi zelo temne (realistične) motive?

Knjigo *Lisičja luna* sem zavestno pisala kot iniciacijsko pravljico, katere osrednja tema je ritual prehoda iz otroštva v odraslost. V Šalamunovi pesmi gre za zavesten izstop, izselitev odraslega subjekta iz družbe, pri čemer ima pri njem beseda plemo negativen prizvok. V moji knjigi pa so glavni junaki najstniki, ki čutijo, da nikamor ne sodijo in nikomur ne pripadajo. Ta občutek je sprva zgotovo strašljiv, čeprav je do neke mere tudi osvobajajoč. V času adolescence

(začasno) izgubimo skupnost, v katero smo bili rojeni, vrženi, zatem pa se sami podamo na aktivno pot iskanja oziroma oblikovanja lastnega plemena. Vmesni prostor med obema je temačen, neznan in zelo samotnen.

Zgodba mlade bralce pravzaprav spodbuja, naj se pogumno lotevajo življenjskih težav in izzivov, predvsem pa naj prisluhnejo svojemu notranjemu glasu, saj morajo najprej pripadati sebi, šele potem svojemu plemenu. Se vam zdi, da je tovrstna sporočila literarno prepričljivejša (brez nezaželenih didaktičnih podtonov) podajati skozi fantazijsko bogato pripoved?

Sama pripoved vedno oblikujem okoli osrednjih junakov, ki jim na neki način sledim, potem začutim ton pripovedi in osrednji zaplet. Sporočilo pride zadnje, pa še to se trudim, da ostane med vrsticami. Pri *Lisičji luni* sem tako zagledala deklino z lisičjimi ušesi. Moj veliki vzornik je japonski režiser animiranih filmov Hayao Miyazaki in v enem od njegovih filmov *Kraljestvo mačk* se dekle začne spreminjati v mačko. Ni šlo za neposreden navdih, a želela sem si ustvariti miyazakijevsko knjigo. Njegov univerzum je čaroben, svetel, blag. In sprva sem mislila, da bo tudi moja *Lisičja luna* takšna. A ko sem začela pisati, sem zelo kmalu videla, da me vleče v temo. Temu je zatem sledila tudi likovna podoba.

Ilustracije Tine Dobrajc so magične, res kongenialno delo sta opravili. Kako sta se našli in kako je potekalo to očitno zelo sinergično ustvarjalno popotovanje?

Najprej sem mislila, da bo knjigo ilustriral drug ilustrator, bila sva že domenjena, da bo nekoliko v stilu mange, kot poklon Miyazakiju. A kot rečeno se je ton pripovedi samovoljno spremenil. Takoj za glavno junakinjo Zojo sem v mislih zagledala rogato starko. Natančno se spominjam tega trenutka, bila sem na

počitnicah na otoku Silba. In isti dan sem na facebooku zagledala sliko rogate starke, ki jo je objavila Tina. Vedela sem, da mora knjigo ilustrirati ona. Takoj sem ji pisala in na moje veselje je pristala. Sprva so posamezna poglavja izhajala v reviji *Galeb*, kjer sva začrtali like, glavni potek zgodbe. A sva potem za knjigo obe poglobili svoje delo.

Lotili ste se izjemno zahtevne naloge: fantastične pripovedi o potovanju v med-prostor med življenjem in smrtjo, le malokdo se vrne od tam – a le s skupnimi močmi in sodelovanjem. Zelo zahtevna in pogumna misija se zdi mlademu bralcu predstaviti srečanje s smrtjo oziroma onostranstvom, ki obenem tematizira tudi pripadnost, skupnost, identiteto, odrasčanje.

V začetku me je smrt zanimala predvsem v simboličnem smislu – kot smrt otroštva. In medprostor, ki ga omenjate, je bil predvsem medprostor med dvema življenjskima obdobjema. A med procesom pisanja, ko sem želela logično povezati vse niti in psihološko utemeljiti lik rogate starke Injami, sem spoznala, da moram vpeljati tudi realno smrt. Predvsem smrt v smislu gromozanske, predvsem pa dokončne izgube. Starka Injami je namreč davno izgubila sina. Glavna junakinja deklica Zoja pa očeta nikoli ni imela. Dečku Benjaminu se zdi, da je ob rojstvu sestrice izgubil ljubezen staršev, deček Artur je izdan od najbližjih, zato izgubi zaupanje. Besedi izgubiti in biti izgubljen sta povezani. A obenem so velike izgube lahko pot do tistega najbolj pristnega, živega v nas. Najprej tavamo skozi na videz neskončen ogolel gozd bolečine, dokler ne najdemo svojega zimzelenega gozda.

Vsi otroški liki so na polno luno doživeli nesrečo, po kateri se »v čarobnem gozdu pripravljajo, da za vedno zapustijo ta svet«. K sreči je v tem vmesnem prostoru

odločilna njihova lastna volja. Ta vmesni čas otrokom – poleg svobodne in neobremenjene igre v naravi – omogoči soočenje s težkim/travmatičnim dogodkom iz njihovega življenja, ki je pri vseh povezan z družino.

V času najstništva izstopimo iz risa družine in kritično pogledamo nanjo, pri čemer je zelo pomembna skupnost vrstnikov. A še pomembnejše je, da v družbi prijateljev kritično in ljubeče obenem pogledamo nase. Dečku-dihurju denimo prav prijatelji pokažejo, da ni prav, kako se vede do dečka-zajca, ki je najmlajši v skupini. S tem pa mu omogočijo tudi uvid, kje korenini njegovo obnašanje. Pet otroških prijateljev si je med seboj zelo različnih. Trudila sem se, da jih ne bi karikirala, a deklica-medvedka je zelo telesna, topla in igriva, deček-dihur je nezaupljiv in borben, deklica-sova je racionalna in nekoliko toga, deček-zajec je očarljiv in nesamostojen, deklica-lisica pa je povezovalna. Verjamem, da nas različnost bogati. A obenem sem prepričana, da se je mogoče – in včasih treba – spremeniti. Ali bolje rečeno: nenehno moramo rasti, se plastiti. In to najlažje počnemo v interakciji s prijatelji, ki nas navdihujejo in bodrijo, pa tudi iskreno opozarjajo na naša napačna ravnanja in zdrse.

V bistvu ste se lotili tem, ki so v slovenski mladinski literaturi zelo redko na repertoarju. Saj pozna tisti tipični stereotip o steklenem zvonu, s katerim je treba otroke zaščititi pred vsem slabim.

Danes obstaja veliko izvrstne problemske literature, tako tuje kot domače, ki se loteva najrazličnejših tem, tudi zelo kompleksnih in bolečih. Kot rečeno, sama ne izhajam iz vnaprej izbrane teme, ampak iz lika. A če potem ob sami pripovedi naletim na manj običajne teme za otroke in mladostnike, se jim ne ognem. V svoji slikanici *Krasna zgodba* sem tako prav treščila v temo smrti. Presenetila je tudi

mene samo! Mislim, da je delo prav zaradi te organskosti prepričljivo. Ne maram teznega pisanja. Sporočilo mora izluščiti vsak bralec sam, to je njegovo delo. In obenem tudi užitek!

Kako se odzivajo bralci na Lisičjo luno, najbrž imate že odzive, res me zanima?
Od izida knjige je preteklo dobro leto. Mislim, da ji moramo dati še nekaj časa, da se zares prebije do bralcev. Moram priznati, da me je skrbelo, da bo zaradi poetičnega jezika in alegoričnosti težje razumljiva mlajšim bralcem. A kot mi zagotavljajo učiteljice in knjižničarke, ni tako. Na nastopih na šolah so mi to potrdili tudi nekateri mladi bralci sami. Prijateljčina hčerka je skorajda zahtevala nadaljevanje, kar se mi zdi tudi velik kompliment.

V bistvu je knjiga naslovniško razprta, saj nagovarja tako mlajše najstnike kot tudi odrasle bralce, kajne?

Res je, knjiga ima – podobno kot moja *Gospa s klobukom* – tudi odrasle ‘fane’ oziroma morda še bolj ‘fanice’. Ritual prehoda ni zgolj med otroštvom in odraslostjo. Pomembni rituali prehoda, o katerih pišejo antropologi, so rojstvo, poroka, smrt. Pa tudi ločitev oziroma razhod z ljubljeno osebo. In seveda prehod iz odraslosti v starost, pa naj se ga dandanes še tako trudimo zanikati ali ga vsaj pomikati v nedoločljivo prihodnost. Ena pomembnih junakinj, celo naslovna junakinja knjige, je luna, ki je s svojimi menami v večini mitologij simbol ženskosti. Deklica Zoja je v letih, ko deklice običajno dobijo menstruacijo. Sama jo počasi izgubljam. In tudi določeno identiteto, ki je povezana s tem. V tem pogledu je iztek srednjih let na neki način simetričen adolescenci. A velika, pomembna razlika je, da imamo mi veliko več izkušenj kot najstniki. Predvsem vemo, da za vsako polno luno pride mlaj. Še bolj pa, da je vsake

teme enkrat konec. Kar pa ne pomeni, da manj boli. Izguba vedno boli, včasih na smrt boli. Če si seveda dovolimo biti (otroško) ranljivi. Po drugi strani imamo odrasli za sabo tudi več razočaranj kot najstniki. Lahko smo – kot v uvodu omenjeni Šalamunovi pesmi – utrujeni podobe svojega plemena in nas mika, da bi se izselili v samotno kolibo. Tudi mene kdaj. Pa vendarle verjamem, da je treba ostati odprt za druge, tkati vezi z njimi. To je ljubezen v najširšem smislu. Ali kot pravi rogata starka v knjigi: »Vsak od nas nosi v prsih nežno srce. /.../ Da bi ostalo mehko pod trdo lupino razočaranj, je potreben pogum.«

Je pogum potreben tudi za pisanje? Kot dolgoletna kritičarka ste se na neki točki odločili za aktiven vstop v literaturo. Kaj je botrovalo tej odločitvi?

To sploh ni bila zavestna odločitev. Mislim, da sem preprosto dozorela kot avtorica. In kot človek. Če gledam retroaktivno, sem se vedno sukala okoli besed in okoli umetnikov. Vsi moji partnerji, vse prijateljice so bili umetniki. Na sploh sem počasen človek. In tudi na ustvarjalnem področju sem se dolgo grela v njihovi družbi, preden sem se izvalila kot pisateljica. A mi ni žal, da sem začela relativno pozno, po štiridesetem letu. Mislim, da prej niti nisem imela kaj tehtnega povedati.

Za večernico ste bili nominirani že s knjigo Gospa s klobukom, leta 2017. Se vam zdijo nagrade pomembne?

Gospa s klobukom je bila zagotovo moja prebojna knjiga. Že ob sami ideji zanjo sem slutila, da bo dobra. In zelo sem bila vesela, sploh kot začetnica, da so to prepoznali tudi bralci in strokovna javnost. Tudi *Lisičja luna* je pomembna zame, saj so moja prejšnja dela izrazito humorna, tu pa sem svoje ustvarjalne polje razširila tudi v poetično, fantazijsko. Nagrad oziroma nominacij se vedno iskreno

razveselim. A pri pisanju me vodi predvsem moj ustvarjalni gon. Mislim, da tudi brez nagrad ne bi ugasnil.

Melita Forstnerič Hajnšek

NATAŠA KONC LORENZUTTI: DANES JE MLADIH BRALCEV MANJ KOT PRED PANDEMIJO

Foto: Atelje Pavšič Zavadlav

Ko sem slišala za naslov vaše knjige, sem mislila, da gre za množino. Ne bi vedela, česa točno, ampak nečesa v zvezi z otroki ... Kaj si ob Tronciju predstavljajo otroci?

Tudi oni mislijo, da gre za skupino ne- navadnih bitij ali zelo porednih otrok. Včasih pa kdo ugame, da je Tronci čudno ime, samostalnik v ednini.

Bi rekli, da je Tronci »problemska literatura« ali preprosto realistična literatura za otroke?

Nikoli ne razvrščam svojih del na tak način. Mislim, da je zame dobro, če pišem

literarni teoriji za hrbtom, ker bi me sicer ta ves čas motila in mi nekaj prigovarjala. Na začetku si le okvirno zamislim zgodbo in se ji nato prepustim. Ne vem, ali ustvarjam realistično ali problemsko prozo, to po izidu izvem od drugih. Res pa je, da sem s Troncijem želela zapluti v malo bolj domišljjski svet, vendar mi tu še precej manjka. Vstopila sem v domišljijo otroka, v svojo pa ne dovolj. Z naslednjim delom, ki je v nastajanju, grem dlje. Boste videli. Nikoli ne delam velikanskih korakov v smer, ki je ne poznam.

Pravite, da ste stopili v domišljijo otroka, v svojo pa ne dovolj. To se mi zdi sijajna opazka. Če jo prav razumem, pravite, da je za dobro literaturo potrebno uživanje v otroka in skrb zanj pa tudi negovanje domišljije v sebi?

Seveda. Ampak meni se takoj začnejo porajati vprašanja. Predvsem na prehodu iz resničnega v izmišljeni svet. Kje ta svet sploh je in kako se od tukaj, iz resničnosti, vanj vstopi. Eno najbolj genialnih slovenskih del za otroke je zame še vedno *Potovanje v tisočera mesta* Vitomila Zupana. Ključ za prehod v pravljico nam razkrije na koncu. Vse moram imeti razčiščeno, da verjamem, kaj šele, da si upam sama. Občudujem tudi kolege sodobnike: Anjo Štefan z izdelanim svetom živali, Jano Bauer z domišljijo Groznovilce, Petra Svetino z logiko absurda in še kar nekaj drugih.

Mogoče se motim, ampak zdi se mi, da za to starostno skupino ni bilo veliko tovrstne literature? V starejši slovenski literaturi že, pri sodobnejših avtorjih pa manj ...

Mislite problemsko literaturo za mlajše bralce? Ne bi vedela, kaj točno zgodbo naredi problemsko, saj mora vsaka imeti zaplet, brez njega je kot telo brez mišic. Otrok se slej ko prej sreča s težavo, ki jo mora premostiti, kar seveda

brez močne podpore bližnjih odraslih skoraj ni mogoče. Zgodba torej ne more nadomestiti ljubečega zaledja, lahko pa ga dopolnjuje. Mene so poleg družine gotovo najbolj oblikovale močne otroške literarne junakinje: Ronja, Pika, Gerda in še mnoge druge. Zaradi njih sem bila tudi sama neustrašna. Zgodba zmora otroka opremiti z vrlinami, ogromno moč ima, vendar ne deluje sama od sebe. Verjamem, da pametni starši otrokom še vedno berejo in jih vzgajajo za branje.

Izidor se sooča s težavami v šoli oziroma ob obšolskih dejavnostih, z medvrstniškim nasiljem, občutljiv je tudi do težav staršev. Tokrat ima njegova mama spontani splav, v prejšnjih delih so otroci občutili stiske ob očetovi bolezni ... Zdi se, da skoraj načrtno vnašate ta segment v knjige?

To je res, čeprav pogosto spletem zgodbo tudi iz zelo vsakdanjih doživetij, a v vsakem majhnem zapletu je nekaj, kar junaka primora, da misli, deluje, izpelje.

Tronci je Izidorjev namišljeni prijatelj. So namišljeni prijatelji problem, anomalija, nekaj, kar je treba reševati? V vašem delu sta Izidorjeva starša razumevajoča in podporna, sinu ne poskušata porušiti iluzije, nasprotno.

Seveda ne! Vzeti otroku namišljenega prijatelja bi pomenilo, da si ga odrezal od njegovega lastnega notranjega sveta. Bojim se, da se ne zavedamo, koliko dojenčkom in malčkom je že od rojstva dalje servirano preobilje digitalnih dražljajev ter kičastih, neestetskih podob, pa tudi nasilje zvokov je lahko neizmereno. Kako naj tako zasičen otrok sploh še opazi listje, bilke, kobilice, čebele, oblake, svetlobo in senco, kako naj sliši ščebetanje, brenčanje ter opazuje in si izmišlja svoje zgodbe? Ta, ki se pogovarja z namišljenim prijateljem, se pogovarja s sabo, razvija svoj ustvarjalni um! Mogoče sem pri Kljukcu s strehe kdaj dobila

vtis, da Bratčeve starše malo skrbi za sina. Jasno pa čutim, da pisateljice prav nič ne skrbi in da nam takšne kljukce naravnost predpisuje.

Stalnica vaše literature je tudi zavračanje informacijske tehnologije in potrošništva. Ampak seveda ne gre samo za zavračanje, ampak je treba ponuditi alternativo. Tokrat si Izidor vse, kar si zaželi, izdelava iz kartona sam, od avta do mobilca, s katerim kliče Troncija. Ste preizkusili v praksi, se da otroke tako vzgojiti?

Dalo se jih je do pandemije, ki je kot pošast vdrla v naše domove in nam vsilila nove naprave, hitrejši internet. Prej smo bili nenehno čuječi – skrbeli smo, da se je otrok dovolj igral, bral, da se je učil sodelovati, da je šel ven, se razmikal, nadihal. Ko je nastopila pandemija, pa se ni dalo več ustvarjati dobrega razmerja, vsaj pri najstnikih ne. Pravila uporabe naprav so propadla. Kadar si želel otroka ali najstnika odvrniti od sedenja za ekrani, je bil odgovor: Delam za šolo. Kakšno je bilo to silno delo, se je pri mnogih kmalu pokazalo. Danes je mladih bralcev manj kot prej. Tega ne opažam samo jaz, pripovedujejo mi učitelji, učiteljice, šolski knjižničarji in knjižničarke. Morali bomo graditi od začetka, čeprav najbrž ni poti nazaj. Navadili smo se živeti v nenehni povezanosti, vsi, ne samo otroci.

Se spomnite, da smo na začetku pandemije cvetličili, da bomo imeli zdaj, ko nas je pandemija prisilno zaustavila, končno spet čas za knjige? Ne morem verjeti, da bi bilo prav nasprotno. Saj je bilo že prej malo mladih bralcev, koliko jih potem sploh ostaja?

Pokazala se je razpoka med tistimi otroki, ki so jih za branje vzgajale družine, in tistimi, ki jih je samo šola. Prvi so najbrž ostali v stiku s knjigami, ker so njihovi starši poskrbeli, da so prišli do njih.

Ampak to na začetku, saj se spomnite, ni bilo mogoče, knjižnice so bile popolnoma zaprte. Pozneje si lahko naročil knjige prek spleta in jih prišel iskat ali so ti jih poslali po pošti. Koliko staršev se je ukvarjalo s tem? Spomnim se, da sem brskala po spletnih straneh založb in iskala naslove, ki sem jih potem naročala v knjižnici. Precej sem jih tudi kupila, ker je šlo hitreje, prek spleta seveda. S šolskimi knjižnicami pa je bilo še veliko bolj zapleteno. Vstop na šole je bil prepovedan. Decembra 2020 sem imela prvi nastop za učence na daljavo, prej sem se tega otepala, potem pa se je pokazalo, da je to vseeno bolje kot nič. Učenci so me spraševali, kje naj dobijo knjige. Razložila sem jim, da jih morajo starši naročiti v splošni knjižnici. Nekateri so me vprašali, kje je to.

Koliko bralcev nam ostaja? Včasih me obsede mračna misel, da pišemo samo še za žirije in komisije, ki podeljujejo nagrade.

Načeloma velja, da fantje berejo literaturo, v kateri so protagonisti fantje. Velja to tudi za neavanturistično literaturo? Opažate tovrsten »interes po spolu«?

Zagotovo. *Avtobus* ob treh sem napisala prav za fante, njihov odziv je bil dober. V romanu *Gremo mi v tri krasne* sem vpeljala dva glavna junaka različnih spolov. Bralec potrebuje vživetje v lik. Največ drame in humorja nastaja prav na polju razlik med nami, saj ima vsak od nas lastnosti ali navade, ki v intenzivnih odnosih priplavajo na površje ter se razgalijo do skrajne smešnosti. Navdihujejo me liki, tako literarni kot resnični, ki se znajo na svoj račun pošaliti, a se obenem krepiti v tem, kar jim je podarjeno.

Nastopate za otroke, mladostnike pa učite na umetniški gimnaziji. Poznate torej tiste mlade, ki jih umetnost zanima. Jih zanimajo bolj performativne prakse ali tudi literatura?

Že dve leti ne poučujem več. S koncem šolskega leta 2019/20 sem zapustila službo na gimnaziji. Iz obdobja poučevanja pa vem, da je bilo mlade težko pritegniti k poglobljanju v literaturo in gledališče. Oni bi radi nastopali, oni bi ustvarjali, ampak so duhovno precej leni, tudi v raziskovanju svojega jezika. Ta doživlja ponovno krizo pismenosti, mladi se pogosto lažje izražajo v angleščini kot v slovenščini, kar me skrbi. Veliko mladih bere samo še angleško literaturo, do slovenske čutijo skoraj prezir. Toda brez poglobljanja v leposlovje, napisano v maternem jeziku, izgubljaš izvirno govorico, svoj edinstveni izraz.

Razumejo umetnost kot cilj ali kot sredstvo? Bi radi bili vsi umetniki ali je zanje umetnost alternativen način življenja, kreativna spremljava ...?

Predvsem težko ločujejo med popularno kulturo in umetnostjo. Zase vem, da sem zelo zgodaj vedela, kaj je površinsko. Vedno so me privlačile velike stvaritve, globoko skrivnostne, ki jih nisem povsem razumela, imela pa sem neznansko željo po tem, da bi segla v njihovo sporočilnost in jo vsaj delno razvozlala. Seveda še vedno poznam otroke in mlade, ki so do sebe tako zahtevni. Potrošniška mašinerija pa nas na vse načine skuša oddaljiti od kakršnegakoli poglobljanja. Ne mislim samo pritiska s tem, kaj potrebujemo, ampak tudi, kam vse moramo potovati. Marsikateri otrok ali najstnik se boji prvega dne po počitnicah, ker bo moral povedati, kje je bil.

Po mojem bi se bilo o tem zanimivo pogovoriti s Troncijem. Najbrž bi rekel, da je fino kuhati marmelado, kositi travo, nabirati češnje; da je lepa tudi naša obala in da so jezera, doline z rekami, hribčki ter visoki vrhovi blizu. Namignil bi morda še, da je človek zadovoljen, kadar prebere dva centimetra debelo knjigo.

Petra Vidali

VINKO MÖDERNDORFER: MLADINSKA LITERATURA IMA ZELO VELIKO BOTROV

Foto: Večer

Letos ste bili na večernici s kar dvema deloma, ob nominirani Sončnici, ki je že vaš četrti najstniški roman, še s poetično knjigo najstniških pesmi Romeo in Julija iz sosednje ulice. Torej spet v polni formi za mlade bralce? To kondicijo ohranjate precej redno ob svojem drugem polivalentnem, ustvarjalno osupljivo potentnem delu.

To se vam samo zdi. Sploh ne delam veliko. Pravzaprav zadnja leta delam zelo malo. V gledališču skoraj nič. Pišem pa tudi malo. Se mi ne ljubi. Zbirko pesmi za najstnike sem končal leta 2019. *Sončnico* pa tudi enkrat takrat.

Z mladinsko literaturo je tako, da se zelo veliko ljudi spozna nanjo. Mislim teoretikov. Vsi mislijo, da vedo, kaj in kako je treba pisati za mladino, kaj je za mladostnike dobro in kaj slabo, kaj se spodobi in kaj ne ... Tako da ima mladinska literatura zelo veliko botrov.

Vsak ima svojo predstavo, kako je treba vzgajati otroke in kaj naj berejo, katere zgodbe so primerne in katere ne. Še več, odrasli si lastimo vedenje, kaj doživljajo mladi in kakšna je njihova mladost in odraščanje. Primerjamo ga s svojo mladostjo in s svojim odraščanjem, kar je, milo rečeno, butasto. Vsaka mladost je skrivnost. In vsaka mladost je zlorabljená mladost, lepe in čiste in neomadeževane in normalne mladosti ni. Mladost je spoznavanje, odkrivanje, in zato ne more ostati nedolžna. Tako da sem mladinske literature in njenih vsevednih botrov kar malo sit. Mislim, da ne bom več veliko pisal.

Ste izrazito blizu najstniški populaciji, kako, da ste se specializirali prav za tega najzahtevnejšega naslovnika? Pravite sicer, da si tema in zamisel sami najdeta formo, kajne?

Nisem se specializiral. Takšna specializacija ne obstaja. Obstaja samo literatura. Dobra ali slaba. In obstaja literatura, v kateri nastopajo mladi ljudje. To je vsa razlika. Vedno poskušam napisati zgodbo. Nikoli zgodbe za otroke. Mladinski roman je roman in pika. Če je dober, ga bodo brali vsi, ker pa so v takšnem romanu glavni mladi ali zelo mladi ljudje, je jasno, da po njem posežejo mladi.

Ali so mladi bolj zahtevni bralci? Mislim, da so. Predvsem pa ne prenesejo blefiranja. Zelo hitro odložijo branje, ki je neprepričljivo, in upam, da hitro odložijo tudi branje, ki jih poskuša poučevati in moralizirati. Sicer pa za to ni bojazni, če se znaš iskreno živeti in opisati mladega človeka.

V Sončnici naslavljate nekatere vznemirljive teme, kot so brezdomstvo, drugačnost, motnje hranjenja, nerazumevanje staršev ... Tudi spremna besede strokovnjakinje je v knjigi. Se vam zdi tak pristop, ki ga v mladinski literaturi pogosto prakticirajo zadnje čase, produktiven?

Ni morda malce na škodo čiste literature?

Se vam ne zdi, da so brezdomstvo, drugačnost, motnje hranjenja, nerazumevanje staršev ... vsakdanji pojavi našega življenja in življenja mladih? Mlad človek vse našteto sreča vsak dan na poti v šolo. Motnje hranjenja so velik problem današnje mladine. Hud in smrtonosen. Tudi brezdomstvo in begunstvo srečujemo na vsakem koraku. Problem je, da se delamo, kot da teh problemov ni. Kot da ni brezdomcev, kot da ni beguncev, kot da ni nerazumevanja v družinah ... Z izpostavljanjem problemov, ki obstajajo v družbi in svetu, literatura ne izgublja, pač pa pridobiva. Dobre literature ne določajo samo teme, ki jih obravnava, ampak subtilnost psihološkega niansiranja, bogatost jezika, prepričljivost opisovanja in iskrenost. Lahko bi pisal tudi o družini, ki je navdušena nad nedeljskimi izleti, nad športom, ki je uspešna in srečna. Morda imajo kakšne manjše probleme z uspehom v šoli, vendar jih kot dobra družina uspevajo složno reševati. Pri tem jim pomaga vera v prijaznega katoliškega boga ali zaupanje v družinsko avtoriteto ... Bi se vam zdela takšna zgodba bolj literatura? Bi se vam zdela takšna zgodba prepričljiva in vredna branja? Tisti, ki očitajo mojim zgodbam aktualnost in poseganje po problemih resničnega življenja, se zelo motijo. Prav nič pedagoškega ni v mojih zgodbah. Prav nič preračunljivega. Mislim, da v današnjem svetu primanjkuje empatije, občutljivosti za težave drugega. Svet bo boljši, če bodo mladi videli begunce, brezdomce, če bodo videli sošolko, ki ima anoreksijo, če bodo videli, da imajo nekateri manj kot oni, če bodo znali opaziti bolečino drugega. Samo tako bo svet nekoč boljši. Če je takšno stališče na škodo literature, naj me hudič vzame!

Zgodba o najstnikih, sošolcih Vorancu in Ajdi, se zaplete, ko se v njuno soseščino

priseli brezdomka Sončnica. O ljudeh z roba pišeta za šolsko nalogo in gospo intervjuvata. Marsikaj zanimivega skriva, tudi povezavo s Piko Nogavičko, živel je na Švedskem ... Skozi šolo lastnega sprejemanja drugačnosti in osvobajanja lastnih travm gredo. Zanimiva zamisel, da je to prav nekdo z robne pozicije, najbolj ranljiv, zavržen?

Ja, to je res zanimivo. In še kako resnično. Kadar vidim brezdomca, me vedno zanima, zakaj se je njegova zgodba končala v brezdomstvu. Tudi do beguncev nisem ravnodušen. Res je, da bi me moralo zanimati tudi to, zakaj je sosed politik čez noč strašno obogatel, pa sem žal nad njegovo zgodbo nemočen. Saj so bogati in uspešni lopovi sistem sveta, v katerem živimo. So sistemsko zaščiteni. Ščitijo drug drugega.

Zanimivo se mi zdi, da je sprožilni element dogajanja v mojem romanu prav nekdo z roba družbe. Meni se to zdi razumljivo. Tisti z roba družbe so posledica ravnanja tistih na vrhu družbe. Ne vem, kakšen bi bil roman, če bi se Ajda začela spraševati o sumljivih poslih svojega očeta. Bil bi zelo skonstruiran in izmišljen. Najbrž. Mladi namreč reagirajo na svet, ki ga vidijo. Vidijo pa posledice. Tudi anoreksija je posledica odnosov v družini, pomanjkanja ljubezni in še marsikaj drugega. Tudi begunci so posledica vojne, vojna pa je posledica politike, tudi naše ... S kom ali s čim naj se literatura ukvarja kot s posledicami, z ljudmi z roba družbe? Spoznanje, ki ga doživljata mlada dva ob zgodbi *Sončnice*, pa je seveda zanju odrešilno, katarzično. S spoznavanjem njene zgodbe spoznata tudi sebe ali predvsem sebe.

Obljubljam, naslednjič bom napisal roman o uspešnih ljudeh.

Ideja za Sončnico se je utrnila menda z ljubljanskih ulic, kjer ste srečevali tako gospo s sončnicami, zataknenimi za klobuk, ki je govorila v nerazumljivih

verzih? Menda ste zamisli o Sončnici že dolgo zbirali? Odnos mladih ljudi do brezdomcev je najbrž zelo kontradiktoren, vprašanje, ali so sploh lahko empatični v tej družbi utilitarizma in zdizajnirane realnosti ...

Ideja za *Sončnico* se ni utrnila menda z ljubljanskih ulic, pač pa sem jo čisto zares našel tam. Marsikaj v tem romanu sem videl v resničnosti. Tudi razmerja v družini. Probleme z anoreksijo, lažjo med partnerji, odnose med sošolci ... Nikoli se ne lotim pisanja, če nimam jasnega videnja in vedenja o nastopajočih. In oni so skonstruirani iz mnogih resničnih oseb.

Ja, kar nekaj let, morda celo desetletje, sem vedel, da bom napisal takšno zgodbo, ki bo govorila o empatiji. Odnos mladih do brezdomcev pa nikakor ne bi smel biti kontradiktoren. Mladi so lahko empatični. Pravzaprav bi morali biti. Empatija je bistvena človeška lastnost. Če niso, je to problem družine in družbenega okolja, ki mladim daje zgled uspešne, vendar brezobzirne in hladne družbe. Samo sociopati, množični morilci in nekateri politiki (žal najbolj vplivni) ne premorejo empatije. Res pa je, da živimo v svetu laži, morilcev, vojne, hladne preračunljivosti, brutalnega in koristoljubnega kapitalizma ... Zato so takšne zgodbe, kot je *Sončnica*, še bolj pomembne. Ljudje smo ljudje prav zaradi sposobnosti empatije. Ne moremo kar stopati preko drugih ljudi. Vsako zavračanje beguncev, brezdomcev in drugačnih je problematično. Ne želim si živeti v svetu, kjer ne bo empatije. To je konec.

Sijajno balansirate med dvema vzporednima naracijama, njegovo in njeno. Prihajata iz socialno različnih okolij, vsak s svojo prtljago odnosov, strahovi. Voranc se še vedno ni spoprijel s smrtjo očeta, Ajda ima težave z motnjami hranjenja. Treba se je izogibati teznosti in

moraliziranju, kadar je v talonu toliko nekih težavnih tem, povezanih z mladostniki?

V talonu vsakega življenja je zares veliko različnih tem. V vašem ni? Vsako življenje je sestavljeno iz neskončnega števila lepih in slabih trenutkov. Vsaka družina ima svojo preteklost. Ljudje ogromno prinesemo v skupno življenje in veliko tega predamo otrokom. Zavedno in nezavedno. Ne poznam ljudi, ki ne bi imeli mnogo več težav, kot jih imata mlada dva v mojem romanu. V družinah se imajo radi, se sovražijo, se varajo, so pretirano ljubosumni, agresivno vzgajajo svoje otroke, imajo raka, psihične težave, travmatične izkušnje iz mladosti, nesreče, poslovne uspehe in katastrofe, zlorabe ... Družina je leglo slabih prizorov. Pa tudi sreče. Seveda. Vzajemnosti, ljubezni ... Res pa je tudi, da na nas lahko usodno vplivajo prav slabe reči. Tako da v moji knjigi nikakor ni preveč težavnih tem. Ravno prav jih je. Kar se pa moraliziranja tiče ... Se vam zdi to moraliziranje, da ima punca anoreksijo in se zelo težko izvleče iz nje? Ali pa to, da se starša ločita? Se vam zdi težno to, da klošarko *Sončnico* izselijo neznano kam? Ali pa to, da Ajda in Voranc odide ta vsak na svojo gimnazijo? Meni se vse to ne zdi ne težno ne moraliziranje, pač pa literatura, ki črpa iz življenja.

Ko ste bili večerniški lavreat, ste v intervjuju dejali, da je bila mladinska literatura sama sebi največji tabu. Danes se zdi bolj problematično, da nekateri avtorji in avtorice tabujske mladostniške teme izrabljajo kot nekakšne komercialne niše. Kaj pravite?

Jaz nikakor ne izrabljam nobenih tabujev. Zdi se mi celo dobro, da pisatelji posegajo po temah spolnih zlorab v družini ... to je bila velika tabu tema do nedavnega ... do pedofilije, saj je vsak četrti mladostnik žrtev spolnega nasilja. S tem, ko pišemo o tabu temah, jih tudi

razkrivamo. Skrivnost pa je v tem, kako je kakšna zadeva napisana. Lahko je napisana trivialno, moralistično, sentimentalno ... Skratka slabo. Če pa je napisana dobro, psihološko motivirano, resnično in vživeto, potem takšna zgodba mlademu človeku samo pomaga do spoznanja.

Svoboda pisanja je pri mladinski literaturi omejena s psihologijo, zagotovo pa je najpomembnejši jezik, ki mora biti prepričljiv, živ, aktualen, in vaš res sijajno zavibrira s časom, tudi s popkulturnimi fenomeni. Tukaj vam gotovo pomagata gledališče in nenehen živ stik z živim jezikom, dialogom?

Bolj kot gledališče mi pomaga življenje. Prisluškovanje življenju. Jezik mladostnikov se blazno hitro spreminja. V resnici se spreminja milijon na uro. Vsaka šola ima svoje jezikovne značilnosti. Spreminja se tedensko. Vsako leto se najdejo nove fraze. Ko napišeš roman in se resnično potruдиš, da bi ujel jezikovne posebnosti generacije, se bo vedno našel kakšen mladi bralec, ki bo rekel, tko pa noben na naši šoli ne reče!

Kar se jezika tiče, so mladi danes veliko bolj svobodni. Jezik je resnično svoboda. Svoboda pa se odraža v neprestanem spreminjanju. Tisti pisatelj, ki misli, da je v svojem pisanju ujel jezikovni utrip trenutka, se moti. Preden bo knjiga izšla, se bo jezik mladih nekajkrat spremenil. Tako da se s tem ne obremenjujem. Samo čudim se.

Kot angažiranega kulturnika vas moram za sklep vendarle vprašati, kako dihate aktualni trenutek za slovensko kulturo, če ga primerjate s časi, ko ste bili kritični govornik s podija Prešernovih proslav? Lažje se diha. Brez dvoma. Ni več arogance in primitivnosti. Ne smemo pa biti zadovoljni. V odnosu politike do umetnosti je bilo na Slovenskem v minulih treh desetletjih narejene toliko škode, da jo bo v enem mandatu težko popraviti.

Če si to politiki sploh želijo. Za politike vseh barv je namreč umetnost privesek, ki samo porablja denar. Osebnostno mislim, da spremembe na bolje potekajo prepočasi. Življenje pa tako hitro mineva.

Melita Forstnerič Hajnšek

IRENA ANDROJNA: CELO NAPAČNA POT JE LAHKO SMISELNA

Foto: Vekoslav Rajh

Modri otok ni vaš prvenec, zasledili smo vaš roman za otroke Začarano poletje pa tudi slušno pravljico Kaj dela zvonček, vseeno pa bi vas prosila, da se nam najprej predstavite. Tudi zato, ker je morda kdo zmeden, saj je v književnem polju kot izvrstna lektorica znana tudi vaša soimenjakinja, resda s še enim priimkom, Irena Mencinger Androjna.

Moja pisateljska pot se je začela v poznih najstniških letih s pisanjem pesmi; prva objava se je zgodila v tedanji Mladini pri logi *Mlada pota*, kar je bila lepa spodbuda za moje nadaljnje ustvarjanje.

Kasneje sem pisala predvsem literaturo za otroke. Tako je bilo na Radiu Slovenija posnetih in objavljenih okoli 20 radijskih iger za otroke (takrat je za to področje skrbel odlični dramaturg in pesnik Ervin Fritz). Kar nekaj iger, pravljič za lahko noč in dramskih besedil je bilo nagrajenih na različnih natečajih. Pisala sem tudi pesmi, pravljičice in uganke za različne otroške revije.

Prva knjižna objava je bila pravljičica *O velikanu, ki je kradel letne čase*, ki je izšla v zbirki Čebelica Mladinske knjige leta 1996. Sledil je roman za otroke *Začarano poletje* pri založbi Piano leta 2009. Zadnji pa je izšel mladinski roman *Modri otok*.

Po izobrazbi sem sicer profesorica slovenščine in anglistka prevajalka; delala sem tudi kot lektorica, prevajalka, učiteljica na tečajih slovenščine in angleščine, izvajalka različnih delavnic poslovne in uradovne slovenščine; sprva kot samozaposlena v kulturi, kasneje pa sem se zaposlila na Upravni akademiji Ministrstva za javno upravo. Tukaj skrbim za različna področja usposabljanj, trenutno pa mi je največji strokovni izziv področje 'jasnopisja', kot smo poimenovali pobudo za jasno in jedrnato pisanje v upravi.

Če sem prav obveščena, so vas odkrili na natečaju za nagrado Modra ptica. Ampak vaš otok seveda ni moder zato. Gre pa za modrino in modrost, ne?

Roman *Modri otok* je počasi nastajal več let in sem ga zaključevala ravno v času, ko sem izvedela za natečaj za mladinski roman *Modra ptica* 2016. To 'naključje' me je motiviralo, da sem besedilo pospešeno dokončala in oddala v roku. Roman sicer ni bil izbran med nominirane, vendar me je urednica Alenka Veler povabila, da besedilo s pomočjo njenih predlogov še nekoliko predelam in objavim pri Mladinski knjigi. Uvrstila ga je v zbirko Sinji galeb, v kateri je ugledal luč sveta lansko leto.

Zakaj je otok moder? Gre za simbolni pomen barve, ki mi je bila od nekdaj privlačna in sem se z njo kar nekako identificirala. Modra predstavlja veliko stvari, ki so mi pomembne in blizu: širjavo neba, globino morja, čistost in svežino vode, pa tudi otožnost, melanholijo. Seveda tudi modrost, ki je vse kaj drugega kot inteligentnost ali izobraženost. Indigo modra je zame tudi barva magičnosti, povezave z ustvarjalnim bistvom ... Vse to simbolizira *Modri otok* kot domišljjsko prizorišče romana.

Zelo zanimivo primerjavo *Modrega otoka* z Novalisovim sinjim cvetom je sicer napisala Majda Travnik Vode v svoji poglobljeni recenziji romana za revijo *Sodobnost*.

Drugo, še bolj pomenljivo ujemanje pa se je zgodilo z uvrstitvijo vašega romana v zbirko Sinji galeb. Ne samo barvno, ampak žanrsko ujemanje pravzaprav. Kaj lepšega se lahko zgodi zgodbi o počitniški morsk pustolovščini mladih, kot da simbolno stopi v čevlje priljubljene Seliškarjeve knjige?!

Gre za splet zanimivih srečnih naključij. Zbirko Sinji galeb sem vzljubila že kot otrok, ko sem na njene čudovite knjige naletela v knjižnici starih staršev in jih z veseljem prebirala na počitnicah pri njih. Videti svojo knjigo uvrščeno med vsa ta dragocena dela, na čelu s Seliškarjevo (vsaj za mojo generacijo) kulturno *Bratovščino Sinjega galeba*, mi je res v veliko čast.

Ampak seveda se je svet od Bratovščine Sinjega galeba strašno spremenil. (Izšla je pred 86 leti!) Mladi imajo danes precej drugačne realne probleme, predvsem pa se zdi, da jih sam pustolovski žanr ne pritegne več dovolj. Ste se zato odločili, da ga skombinirate s fantazijsko literaturo? Pustolovske zgodbe so danes posegle čez rob znanega, 'materialnega' sveta v polje neskončnih možnosti vzporednih

svetov. Zabrísana je meja med domišljijo in izkustvom v stanju razširjene zave-sti, konec koncev se tudi v današnjem vsakdanjiku stalno sprašujemo, kaj je sploh res.

Moje pisateljske pokrajine so bile skoraj vedno pravljíčne, domišljíjske, privlačila me je magíčnost, kar je za otroško literaturo obíčajno. V romanu za mladino, torej za že bolj odrasle bralke in bralce, pa je bilo treba oba svetova neko-liko jasneje razdeliti, torej iz 'material-nega' sveta junakinje in junaki prestopijo v – oziroma se srečujejo z – neko drugo dimenzijo 'neskončnih možnosti'. To je predvsem nekaj, kar vznemirja mene, in na srečo, kot se je nato izkazalo, tudi bralce.

Ste sami ljubiteljica fantazijske literature ali jo berete zato, ker jo berejo mladi?

Sodobne fantazijske literature ne berem toliko. Pravzaprav sem se med pisanjem *Modrega otoka* trudila, da bi se posvetila lastni domišljiji, sanjam, imaginaciji, da me ne bi preveč zaneslo v kake vzorce in vsebine drugih pisateljev. Sicer mi je v mladinski in 'odrasli' literaturi najbližji (recimo temu) magíčni realizem, preha-janje med realnim in domišljíjskim, in ne čista fantastika.

Nekaj najbolj znanih sodobnih fantazij-skih del se v romanu pojavi v pogovoru mladih, katera pa so bila vaša ključna referenca?

Dela, ki so name najbolj vplivala, so verjetno tista, ki sem jih prebirala že v mladosti, saj sem takrat močneje doživ-ljala knjižne zgodbe in junake in so se mi tudi globlje vtisnili v (pod)zavest. Gledano v celoti so bile to vsekakor premnoge ljudske pravljice s svojimi arhetipskimi liki, pa mladinska literatura Astrid Lindgren, Tove Janssen, Ericha Kästnerja, vse *Zgodbe iz Narnije* (te sem sicer prebirala šele s svojimi otroki) ... Med 'odraslimi' deli pa *Sto let samote*,

Mojster in Margareta, dela Christiana Bobina, če naštejem samo tista, ki so name pustila najmočnejši vtis s svojimi prestopi v magíčno.

Od slovenskih avtorjev so na moje ustvarjanje močno vplivali Svetlana Ma-karovič z drznostjo in svobodoljubnostjo svojih likov, Ciril Kosmač s prelepim liričnim jezikom, Lojze Kovačič z ne-izprosno odkritosrčnostjo in globino doživljanja ...

Kraljestvo neskončne zarje mladim re-klamira njegov »promotor« z naslednjo vabo: »Se vam ne zdi, da je svet, ki ga vidite okoli sebe, nezadosten in omejen? Ne veste pa še, da obstaja toliko več ...« To se zdi res odlična past za mladostnike, katerih svet je seveda res problematičen, še bolj, ker v tem obdobju težave pač po-tencirano občutijo ... Ste imeli v mislih kakšne specifične sodobne načine zava-janja mladostnikov v svetove neomejenih možnosti?

Obljuba 'sveta neomejenih možnosti' je zelo vabljiva in zato na neki način tudi tržna niša, saj današnji človek (pa ne samo mladi) hrepeni po stiku s samim seboj, naravo, transcendenco, ki jo je v sodob-nem svetu izgubil. Išče poti do nje in pri tem marsikdaj ubere vabljivo bližnjico. Kdaj je pot prava in kdaj napačna, ki ga bo povlekla še dlje od samouresničitve, je težko reči, saj na njej kot 'vodniki' lahko vstopijo različni manipulatorji z lastnimi interesi. Marsikdaj pa se celo napačna pot na koncu vendarle izkaže za smiselno. O vsem tem, tudi v poveza-vi z drugačnim doživljanjem realnosti, govori tudi *Modri otok*. Predvsem pa ne daje enoznačnih odgovorov, saj teh preprosto ni.

Ne vem kaj veliko o magiji, ampak rekla bi, da nam vaš roman »sporoča«, da ma-gija po sebi ni ne bela ne črna, ampak je iste sile pač mogoče uporabiti za dobro ali za zlo?

Da. Enako velja tudi za manipulacijo. Vsako vplivanje na druge je problematično – je vse, kar naredimo z dobrim namenom, dobro tudi za druge? Kdo lahko o tem odloči? Verjetno je tukaj več vprašanj kot odgovorov, želim pa, da mladi ob branju to opazijo in o tem razmišljajo.

Nedvomno pa roman poudarja vrednote prijateljstva, empatije, solidarnosti, ki so v našem svetu še kako potrebne in magične same po sebi, saj lahko pretvarjajo zlo v dobro.

Precej obmorske favne in flore ste preučili za Modri otok oziroma za to, da ste našli primerne rastline in živali za magijsko simboliko. Kako je pravzaprav s temi črnimi galebi in Milvinimi rož'cami?

Privlači me raziskovanje simbolov, arhetipov, iskanje povezav med njimi in njihov vpliv na realni, materialni svet. Pri raziskovanju snovi za knjigo sem veliko brala o staroselskih kulturah po vsem svetu, ki so bile močno povezave z naravo in silami, ki jih sodobni človek ne zaznava več. Očarana sem odkrila tudi svet slovenskih starovercev. Pred kratkim sem zasledila celo izraz 'naravoverstvo'. Ugotovila sem, da so to vrednote, ki so mi bile blizu že v otroštvu, pa sem jih potem 'povezila' s socializacijo kot verjetno marsikdo od nas. Veliko tega sem vnesla v knjigo, vsebina je nekakšen zbir vsega, kar me je takrat vznemirjalo in na kar sem iskala odgovore tudi v procesu pisanja. Če sem čisto iskrena, se proces, kljub temu da je knjiga že objavljena, še vedno nadaljuje. Glede črne ptice pa bi dodala še, da je slikarka Eva Mlinar pronicljivo ujela in prenesla njeno simboliko v naslovnico knjige, ki z vsem elementi in barvami čudovito ponazarja bistvo Modrega otoka.

Mimogrede, dolgo sem si ob izmišljenem otoku v Jadranu pač predstavljala »hrvaški otok«. Ampak Ernest, Adrijan in

Lena niti enkrat nimajo problema z jezikom! Najbrž na ta segment niste pozabili, ampak ste ga namerno »podtaknili«?

Pravzaprav nisem nameravala predstaviti konkretnega geografsko določenega otoka, saj sem hotela dati domišljiji prosto pot. Tudi nisem želela definirati države, rojstnih mest in narodnosti otrok ter jezika, ki ga uporabljajo, ker se mi je to zdelo nepomembno ali celo moteče za potek zgodbe.

'Jadran' se je nekako znašel v uredniškem opisu zgodbe na hrbtni strani knjige, vendar ga sama nisem uporabila v romanu. Želela sem, da otok ostane neopredeljen. Seveda lahko potegnemo vzporednice z jadranskimi otoki, a te niso pomembne za samo zgodbo, otok bi bil lahko kjerkoli v mediteranskem ali drugem morju.

Kljub temu da dobi v romanu zlo fantazijske dimenzije, spretno vpeljete tudi zelo realistične, kapitalske težnje. En dobljeni referendum o vodah ni dovolj, ne? Tisti, ki hočejo zgraditi obalo, ne bodo odnehali?

Ne, tisti, ki hočejo uporabiti vsako ped naše Zemlje in celo veselje za lastno korist, ne bodo odnehali. Delno smo krivi vsi v svoji želji po lagodnem življenju, a največji del krivde nosijo najmočnejši akterji v družbi.

Sporočilo zgodbe je morda enako kot sporočilo *Bratovščine Sinjega galeba*, če se vrnem k izhodiščnim vprašanjem: da sočutje, občutek za pravičnost, prijateljsko sodelovanje in pogum vsakič znova odrešijo svet.

So do vas prišli kakšni odzivi mladih bralcev? Jih je Modri otok posrkal (in vrnil v realnost seveda)?

Imela sem nekaj zelo lepih odzivov mladih bralcev. Prvi in najdragocenejši mi je bil pozitiven odziv moje hčerke, ki tudi sama piše odlična besedila in ji zelo zaupam pri literarni presoji. Drugi, ki bi ga

omenila, je lep odziv devetošolcev Waldorfske šole, ki so prebrali *Modri otok* in se o njem pogovarjali v oddaji Hudo na Radiu Slovenija z voditeljem Gašperjem Stražišarjem. Takrat sem prvič slišala, kako razmišljajo o romanu tisti, ki jim je dejansko namenjen, in moram reči, da me je presenetilo, kaj vse so našli v njem in kako jih je nagovoril. Zelo poseben občutek je, ko gre knjiga svojo pot in zaživi svoje življenje med bralci.

Petra Vidali

JANA BAUER: ZAKAJ SE Z OBJEMANJEM UKVARJA CEL SVET

Foto: Tihomir Pinter

Kako objeti ježa je v teh distopičnih, odtujenih časih resnično prava tema – preprosta želja po objemu. Nuja po objemu, in to bitja, za katerega je ta želja videti brezupna. Kakšna je geneza te zares subtilne slikanice? Vaši živalski

junaki so vedno tako avtentični, sveži, prepričljivi, nikoli plakatni, nobene sledi moraliziranja, kako vam uspeva?

Besedilo je nastalo že pred pandemijo in nekaj let ležalo v predalu. Mislim, da so ga navdihnile slikanice o objemih in objemanju. Kot urednica se redno udeležujem sejmov, še zlasti v Bologni, kjer se srečujem z različnimi agenti in založniki. V nekem trenutku se mi je zazdelo, da ima vsak od njih, ne glede na to, s katerega konca sveta prihaja, vsaj eno knjigo, ki se navezuje na objemanje. Pomislila sem, da mora biti v objemanju neka splošna težava, če se s tem (zave-stno ali ne) ubada toliko ljudi. Nikoli prej se nisem spraševala o tem. In če govorimo o težavi z objemanjem, je seveda prvi na vrsti jež. Tako se je začelo, potem se je zgodba spletla. Malo pa sem vseeno pazila, da ne bi bil preveč podoben ježu iz *Groznovilce*.

Ste mojstrica presenetljivih obratov, v vaših knjigah za mlade je zmeraj tisto nekaj čudežnega, nek obrat, da nič ni tako, kot je videti na prvi pogled. Taka je vloga lisjaka v zgodbi, kajne?

Življenje samo po sebi je polno presenetljivih obratov ter drobnih čudežev in čarovnij. Zveni klišejsko, je pa res. Vendar se ti čudeži ne zgodijo sami od sebe, zanje so odgovorni posamezniki. Največkrat čisto običajni ljudje, ki v nekem trenutku izstopijo iz rutine svojega vsakdana in naredijo nekaj, kar spremeni tok dogodkov. Nekaj, kar v življenje ali življenja drugih prinese kanček čarovnije. Ljudje, ki so sposobni izstopiti iz lastnega ugodja in se brez najmanjše koristoljubnosti poglobiti v težave drugih, so me vedno fascinirali. Kljub svojim slabostim in napakam so v nekem trenutku sposobni obrniti tok neke druge zgodbe. Takšni so največkrat moji junaki. Tudi Pipe lisjak je povsem običajen deček, oblečen v kostum lisjaka, ima svoje težave in želje in zadnja stvar, s

katero se mu tisto jutro ljubi ubadati, je nesrečen jež, ki ga nihče noče objeti. Toda nekaj ga ustavi, nekaj ga premakne – in čeprav je težko (saj mu ježev obup ni ravno v pomoč), vztraja do konca.

Ko se po številnih neuspehih jež že vdaja obupu, mu na pomoč priskoči Lisjak – tudi on ni to, kar se zdi na prvi pogled – z vrsto nadvse izvirnih in ustvarjalnih poskusov. Presenetljivim obratom sledi presenetljiv konec, ki pokaže, da imamo tisto, kar obupano iščemo, pogosto tik pred nosom. Kako se otroci odzivajo?

Če med branjem otroke vprašam, kaj mislijo, da bi moral Pipe storiti, nihče ne predlaga, da bi Pipe ježa kar objel. Seveda nočejo, da bi se zbodel. Vedo pa, da se bo objem zgodil, zato so navadno polni predlogov, kako naj Pipe lisjak objame ježa, polni so novih idej, ki bi se nemara lahko izkazale za uspešne. Navadno so na koncu, ko se Pipe ob objemu ne zbode, pravzaprav rahlo presenečeni, vendar veseli.

Izjemna sinergija je med vami in (tokrat) ilustratorjem Petrom Škerlom, zelo tančno izbirate ilustracije. To je dolgotrajna praksa pri vaši založbi Sodobnost International?

Naša produkcija ni velika, zato so teksti različnih avtorjev z mano kar nekaj časa. Kot urednica dolgo razmišljam, komu naj ponudim tekst. Trudim se najti primernega slovenskega ilustratorja ali ilustratorko, kajti lepo je imeti slikanico ali ilustrirano knjigo, ki je v celoti slovenska – in jo potem s toliko večjim veseljem razstavljaj v Bologni in na drugih mednarodnih sejmihi. A vedno se ne izide. Včasih so ilustratorji, ki bi ustrezali besedilu, že zasedeni. Nekateri celo za dve ali tri leta vnaprej. Včasih jih zgodba ne pritegne. Takrat se zazremo malo dlje. Instagram je odlično orodje, saj veliko dobrih ilustratorjev iz različnih držav redno objavlja svoje

ilustracije. Z besedilom v mislih potem pregleduješ IG-profile ali portfelje, ki so jih kdaj v preteklosti poslali. Tudi zato sem bila zelo vesela, ko je Peter rekel, da mu je zgodba všeč. Petrove ilustracije so vedno vrhunske, cenjen je tako doma kot v tujini in zagotovo ne bi hotel pol leta preživeti ob zgodbi, ki mu ne bi ustrezala. Vedno imam tremo, ko pošljem svoje besedilo ilustratorki ali ilustratorju, vedno me je strah, da jih ne bo potegnili v zgodbo. Ko sva se s Petrom slišala in mi je navdušeno razlagal, kako on vidi zgodbo, sem bila dokončno pomirjena. In ko je nato prinesel ilustracije, sem bila očarana.

Že leta 2002 ste bili prvič nominirani za Izginjevalca čarovnic, drugič leta 2012 za Groznilco v Hudi hosti, prvo knjigo o atipični vili, ki je duhovit odgovor na poplavo sladkobnih, rožnatih, nakrancijanih in lepih vil v vseh agregatnih stanjih in žanrihi. Tretja nominacija v zgodovini večernice velja Groznilci in divji zimi. Praktično ne mine večernica brez vaše knjige v ospredju. Desetnico ste že prejeli, se vam zde nagrade pomembne? Med Prešernovimi je še vedno silno malo mladinskih pisateljev. Premalo, kajne?

Priznam, zadnja nominacija za večernico je bila največje presenečenje. Kako težko je slikanici konkurirati z deli večjega obsega, sem opazila, ko sem bila lani prvič v življenju v žiriji za podeljevanje tovrstnih nagrad. Poleg tega se skupaj znajde več enakovrednih del in na koncu moraš izbrati. Toliko bolj neverjetno se mi zdi, da zadnja leta prav vsaka od mojih knjig na nek način pritegne pozornost. Prijeten občutek. Ampak ne napišem tako zelo veliko. Zagotovo nagrade pomagajo knjigi, da laže najde bralce, in seveda avtorju, saj do neke mere poveča njegovo bralno občinstvo. Navsezadnje pišemo knjige zato, da bi jih ljudje brali. Kar se Prešernovih nagrajencev tiče,

pa se strinjam, malo jih je, vsekakor premalo ...

Ste brali sonominiranke iz letošnje bere? Se mladinska književnost v desetletju in več, ko ste prisotni na tej sceni kot avtorica, založnica, urednica, torej v mnogih vlogah, spreminja? Bi lahko govorili še zmeraj o desetniškem statusu literature za mlade?

Ker imamo pri Sodobnosti veliko prevodov, je moj bralni čas največkrat zapolnjen s prebiranjem knjig, ki me pritegnejo na sejmi ali mi jih pošiljajo v branje tuje založbe. Vedno me je preganjal občutek, da premalo berem domače avtorje. Kot rečeno, sem bila lani in letos v žiriji za nagrado Desetnica in sem malo nadoknadila, zato zdaj poznam vsa nominirana dela. V zadnjem desetletju morda še največje premike opažam ravno pri slikaniških tekstih, ki so postali krajši. Razmišljam, ali je na to vplivalo večje število odličnih prevedenih slikanic. Pogoji za ustvarjalce se mi zdijo boljši kot pred leti. Javna agencija za knjigo je med programske prejemnike subvencij uvrstila nekaj založnikov mladinske književnosti, v času Renate Zamida se je pojavil nov vsakoletni razpis za slikanice in stripe, ki ga nihče ni ukinil, upajmo, da ga tudi ne bo.

Prejemniki programskih subvencij lahko načrtujejo svoje izdaje za več let vnaprej. Mislim, da bo to vplivalo in že vpliva na uredniško politiko, ki se bo lahko dlje in bolj poglobljeno ukvarjala s posameznimi teksti. Založbe, ki niso imele urednikov, so se začele zavedati, da brez njih ne gre. Stvari se izboljšujejo. Čas približevanja Slovenije kot častne gostje v Frankfurtu in Bologni – če ga bomo znali izkoristiti vsaj dobro, kajti bojim se, da je za odlično že prepozno – pa bo najbrž pokazal, da je slovenska mladinska literatura po prodajah na tuje trge enakovredna literaturi za odrasle. O Frankfurtu je sicer veliko

več govora kot o Bologni in včasih se sprašujem, ali bomo res častni gostje tudi na bolonjskem sejmu. Je pa status literature nasploh v zadnjih desetletjih postal veliko bolj desetniški (tako po številu objav v medijih kot po upadu števila knjig v domačih knjižnicah in še kje). Znotraj tega se mi včasih zazdi, da gre mladinski književnosti pravzaprav še kar dobro.

Pozna se vam, da ste dramaturginja, da obvladate dialoge, pravite nekje, da vam je študij na AGRFT koristil pri pisanju.

Če je moj oče, ki je bil odličen pripovedovalec zgodb, že zarana poskrbel, da sem znala prepoznati dobro zgodbo, potem mi je študij dramskih tekstov vcepil občutek za dramsko in pripovedno strukturo, za karakterizacijo likov, za dialoge, ki ne dopuščajo preobloženosti. Ni bilo zaman, da smo za izpit pri profesorju Andreju Inkretu vsako leto prebrali okoli sto del dramskih klasikov. Na koncu se ti je že fecljalo od množice likov in zapletov, toda potem so se vsi skupaj potuhnili nekam v podzavest, zdaj pa vsake toliko priplavajo na površje v obliki novih junakov. Nekateri med njimi so dobili zametke nekoč davno, ob poslušanju očetovih zgodb o tihotapcih, pa o prababici in pradedku in njunih dogodivščinah. Prababica je sicer umrla, še preden sem se rodila, a bila je tako posebna, da sem si jo že takrat prav živo predstavljala. Med drugim je mojemu pradedku očitala, da ne pije in ne kadi, da ga ne marajo niti klopi niti uši, kakšen moški sploh je. Brez nje najbrž tudi groznovilčine prababice ne bi bilo. Kadar mi dialogi ne stečejo, grem prebrat kako dobro dramo, največkrat Brechta. Včasih pomaga, včasih pa ne. Ima pa pisanje pred gledališčem to prednost, da datum 'premiere' določaš sam in da imaš na voljo predal, kamor gredo lahko teksti še malo 'odležat'.

Založniški program Sodobnosti, ki je sicer dopolnilna dejavnost osrednje slovenske literarne revije, ima to prednost, da v njem s svojo ustvarjalnostjo in idejami sodelujejo tudi odlični avtorji in vrhunski prevajalci. Trudite se ustvarjati trende ob pomoči odlične literature. Z mnogimi zbirkami zapolnjujete vrzeli v slovenskem založniškem prostoru. Kako vam gre v zadnjih težkih letih?

Me veseli, da ste omenili tudi prevajalce. K nam so prinesli kar nekaj izjemnih del, s katerimi smo uspeli razširiti krog prevodov z manjših držav ali z nam manj znanih jezikovnih območij. In to še preden je to začela spodbujati tudi Evropska unija. Seveda je veliko lažje izbrati kvalitetne knjige iz anglosaškega in nemškega sveta. Tu so nagrade, ki jih lahko spremljamo, uspešnice imajo zagotovljeno svetovno promocijo ... Kaj pa vemo o kvalitetnih avtorjih iz Litve ali Estonije ali Danske? Da o avtorjih in avtoricah z indijske podceline niti ne govorim. In ravno literatura je tista, ki nam resnično lahko pomaga razumeti neki narod. Že od začetka smo bili odprti za različne kulture; k temu je veliko doprinesel Evald Flisar, njegov odnos do multikulturalnosti je postavil temelje našega založniškega programa. Začeli smo z zbirko Izmenjave, ki prinaša kratkoprozno pisanje z različnih koncev sveta. Odprti smo za predloge – in ravno to nam omogoča, da včasih najdemo kak knjižni čudež, ki sicer nikoli ne bi ugle dal luči slovenskega literarnega sonca. Eden takih biserov je na primer bengalski pesnik in pisatelj Sukumar Ray, eden najvznemirljivejših indijskih klasikov otroške književnosti, ki bi ga, če bi živel v Evropi, postavili ob bok Lewisu Carrolu in Edwardu Learu. Nanj nas je opozoril Sarvajit Chakravarti, nekdanji indijski veleposlanik v Sloveniji, ki mu

po tenkočutnem posluhu za literaturo v svetu diplomacije ni para. Sukumarjeve Brezvezne rime je v slovenščino odlično prepesnil Milan Dekleva. Skoraj sto let po njihovem nastanku si lahko prav živo predstavljaš staro sitnobo, ki čepi ob kotlu in preklinja, medtem ko žveči prekuhano vejo, ali pa kitlona, razdvojeno dušo med kitom in slonom. Finančno se te izdaje največkrat ne izplačajo, vendar bilo bi res škoda, če takih del ne bi mogli brati. K sreči se zanje tu in tam najde skromna subvencija, včasih pa preprosto zamižiš na eno oko in si misliš, bomo že nekako.

Podobno se je godilo s projektom Naša mala knjižnica, ki smo ga začeli v želji, da bi motivirali male bralce in jim prinesli kvalitetno otroško literaturo z raznih koncev sveta. Najbrž je ravno odziv, ki smo ga dobili s šol, pripomogel k temu, da smo v letih, ko zanj nismo imeli finančne podpore, malo stisnili zobe in si rekli, da otroci v projektu uživajo, mi pa z njimi. Danes v projektu sodeluje več kot polovica vseh slovenskih osnovnih šol, že nekaj let pa poteka tudi na Hrvaškem in v Estoniji. Vse to se ne bi zgodilo, če ne bi vztrajali. Zanimivo, ampak ravno razmišljanje zunaj strogih založniških prodajno naravnanih okvirov se nam je v zadnjih kritičnih letih obrestovalo. Tako med bralci kot pri domačih in evropskih razpisih. Trenutno se res ne moremo pritoževati. Toda brez izjemnih dolgoletnih sodelavk in sodelavcev, ki so ves čas soustvarjali program ter projekte in prinašali nove zamisli, brez avtorjev in avtoric, ilustratorjev in ilustratork, pa brez prevajalcev in prevajalk, ki so svoje delo opravili več kot profesionalno, nam ob tej samosvoji založniški politiki ne bi uspelo preživeti.

Melita Forstnerič Hajnšek

IBBY NOVICE

38. KONGRES IBBY

Moč zgodb

V Putrajayi, upravni prestolnici Malezije, se je v začetku septembra 2022 odvil 38. kongres IBBY (International Board on Books for Young People). Kongres, ki je potekal pod naslovom *The Power of Stories/Moč zgodb*, je prinesel številne zgodbe in odstiral različne poti, ki jih ubiramo, ko povezujemo mlade bralce in knjige, mlade poslušalce in zgodbe. Tako sta bili v mednarodnem prostoru predstavljeni tudi dve zgodbi gibanja Bralna značka Slovenije – ZPMS: Petra Potočnik je predstavila projekt Zlata bralka, zlati bralec (*The Golden Reader Project – Stories that invite you in the world of reading*), Tilka Jamnik pa projekt medgeneracijskega branja (*Intergenerational stories are also »wings that help you soar every day«*). Tatjana Vučajnk je razgrnila prizadevanja za branje v dvojezičnem okolju (*Just read and you will also talk*), Tina Bilban pa delo Slovenske sekcije IBBY in publikacijo *Slovenian Loves Reading*, ki je nastala v sklopu priprav na gostovanje Slovenije na knjižnih sejmi v Frankfurtu in Bologni (*Slovenian Loves Reading – a story of literature and reading that have been bringing together different generations of readers*). Publikacija *Slovenian Loves Reading* predstavlja raznolike projekte, programe, društva, ustanove in organizacije, ki se ukvarjajo s promocijo branja v Sloveniji. Šele ob tovrstnih pregledih se, tudi v domačem prostoru, zavemo,

kaj vse delamo in kako se povezujemo. Publikacijo najdete na naši spletni strani (<http://www.ibby.si> – na angleški podstrani), oglasite se nam (na ibby.slovenia@gmail.com), če bi jo želeli v tiskani obliki.

Na kongresu so bile podeljene tudi IBBY častne listine. V živo jo je za svoj prevod knjige *#3špehbombe* C. Beauvois (Mladinska knjiga, 2019) prejela Katja Zakrajšek, saj je bila v slovenski delegaciji. Igorju Šinkovcu (za ilustracije v knjigi *Si že kdaj pokusil luno?* Boštjana Gorenca, Mladinska knjiga 2019) in Andreju Rozmanu Rozi (za knjigo *Rimuzine in črkolazen*, ilustracije Zvonko Čoh, Mladinska knjiga, 2019) pa smo častni listini prinesli v Slovenijo. Ob predaji diplom na Slovenskem knjižnem sejmu bomo z njimi posneli tudi kratke filme.

Eden od glavnih praznikov za ljubitelje mladinske književnosti je gotovo podelitev Andersenove nagrade, osrednje mednarodne nagrade na področju mladinske književnosti, ki se jo bienalno podeli avtorju in ilustratorju za celoten opus. Slovenska sekcija IBBY je v letu 2022 za nagrado nominirala Petra Svetino in Damijana Stepančiča. Damijan Stepančič se je s slikanico brez besed *Svetilnik* (Miš, 2019) uvrstil na seznam del, ki jih žirija še posebej priporoča v prevajanje in branje. Peter Svetina pa se je, kot prvi Slovenec, že drugič uvrstil med finaliste za nagrado. Andersenovo

nagrado sta prejeli francoska pisateljica Marie Aude Murail in korejska ilustratorica Suzy Lee. V slovenščini lahko prebiramo romana *Simpl* in *O, Boy!* Marie Aude Murail, ki sta izšla pri Miš založbi. Suzy Lee pa je znana po svojih izjemnih slikanicah brez besedila, pri založbi Mladinska knjiga je izšla njena slikanica *Val*.

Podeljeni sta bili tudi nagradi za promotorje branje. IBBY Asahi nagrada, ki se podeljuje organizacijam, je potovala na skrajni sever Kanade h gibanju Ilitaqsinniq – Pinnguaqta, ki spodbuja medgeneracijsko in družinsko pismenost. Slovenska sekcija IBBY je za slednjo nominirala Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS. Nagrada IBBY iRead, namenjena posameznikom, pa je potovala v Iran k Zohreh Ghaeni ter k Jane Kurtz, ki deluje v Etiopiji. Slovenska sekcija IBBY je za nagrado IBBY iRead nominirala mag. Darjo Lavrenčič Vrabec in Slavka Pregla. Nagrade promotorjem branja vidimo kot pomembno izpostavljanje dela tistih, ki pogosto delujejo v ozadju, a so za razvoj bralcev in kakovostne mladinske književnosti ključni. Pogosto se šele ob nagradah zares zavedemo pomena in razsežnosti njihovega dela. Prav zato tudi Slovenska sekcija IBBY vsako leto podeljuje nagrado in priznanja Slovenske sekcije IBBY za promocijo branja in mladinske književnosti.

Udeleženci kongresa smo si ogledali tudi razstavo nagrajenih in izpostavljenih knjig, na kateri je bila poleg Stepančičevega *Svetilnika* razstavljena še knjiga *David: Misija mogoče* Aksinje Kermauner (Zveza društev gluhih in naglušnih

Slovenije, 2019), ki je bila uvrščena v IBBY zbirko knjig za otroke s posebnimi potrebami.

Kongres v Maleziji je ob refleksiji preteklega dela snoval tudi poti v prihodnost. Na volitvah občnega zbora Mednarodne zveze je IBBY med drugim dobil novo predsednico in izvršni odbor. Naslednji dve leti bo IBBY vodila Sylvia Vardell, univerzitetna učiteljica, raziskovalka in promotorka branja iz ZDA. Tina Bilban sem bila zvoljena v izvršni odbor IBBY, tako smo po dvajsetih letih znova dobili slovenskega predstavnika (legendarni urednik in prevajalec Vasja Cerar je bil član izvršnega odbora 2000–2002). Pred nami je veliko dela, ki se ga kot novo izvoljena članica zelo veselim. Čakajo nas pomembni izzivi, bistveno povezani s trenutnim stanjem sveta – kako ob gospodarski krizi mladim bralcem po vsem svetu zagotavljati dostop do knjig, kako s pomočjo knjig graditi odnos do drugega, do okolja, do sveta, ki si ga delimo, kako mladim in tistim, ki jim knjige posredujejo v njihovem domačem okolju, širiti obzorja.

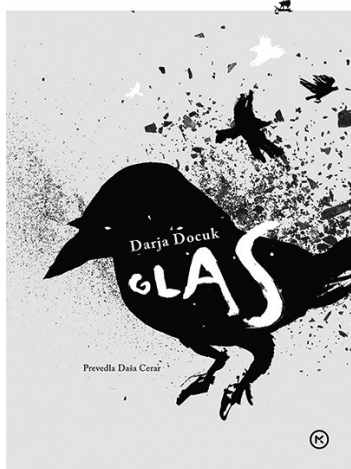
Vse te zgodbe nadaljujemo tudi v domačem okolju. Med drugim se jim bomo posvetili na prireditvi na Slovenskem knjižnem sejmu, ki jo že tradicionalno skupaj pripravljamo Slovenska sekcija IBBY, revija *Otrok in knjiga*, Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS in Sekcija za otroško in mladinsko književnost pri DSP. Letos bo potekala (25. 11. 2022 ob 13h na Pisateljskem odru) pod naslovom *Zgodbe so krila*.

Tina Bilban

OCENE – POROČILA

TROJNI »S« – SMRT, STRAH, SRAM

Darja Docuk: *GLAS*. Prevod Daša Cerar. Spremnna beseda: Darja Docuk. Mladinska knjiga, Ljubljana 2022 (Zbirka Odisej).

Smrtni strah. Slabost. Panični napadi. Slednje je diagnoza, ki jo dobi prvoosebna pripovedovalka Saša potem, ko doživi in preživi teroristični napad na moskovski podzemni železnici. Kako hudo je, opiše takole: »Roko bi si odsekala, če bi me to ozdravilo strahu. Resno, ne pretiravam. Življenje brez roke se mi zdi veliko boljše kakor to, kar se zdaj dogaja z mano.« To, kar se dogaja v Saši, je zelo kompleksno, občutki in telesne reakcije so opisani izjemno natančno in doživeto, kot iz prve roke; da je res tako, izvemo iz avtoričine spremne besede, kjer pojasni, da je nekaj let tudi sama trpela za paničnimi napadi. Saša ima zdravila

in mamo, ki ji želi po najboljših močeh pomagati, a njene besede in božanje ne zmorejo preprečiti napadov, žal so tako neučinkovite, kot če bi »/.../ gozdnemu požaru grozili z lesenim mečem.« Ima pa tudi očeta, ki ne verjame v hčerino bolezen, saj zanjo nima dokazov, torej že ne more biti prava. Oče je precej negativen lik: »Oče nikoli ne naredi nič za lepoto ali za zabavo. Vse mora prinašati korist. Če bi redke obrvi pomagale proti osteoporozi ali vplivale na valutne tečaje ... Te grozne obrvi – goste, široke, nepravilne – to je vse, kar imam z očetom skupnega. Zato si jih z veseljem pulim.« Očetova neprijetna prezenca je tudi eden od razlogov, da se Saša za nekaj časa preseli k babici v König (Kaliningrad), v mesto večne jeseni, kot mu pravi. Za razliko od očeta je babica izjemno pozitivna oseba, ki ima posluš za vnukinjo, neizmerno voljo do šal in plesa, obiskuje pa tudi računalniški tečaj za upokojece, kar se v nadaljevanju romana izkaže za ne nepomemben podatek. Tečaj namreč poteka v knjižnici, kjer istočasno poteka tudi bralni klub za mlade. Knjigoljubka Saša ga sprva spremlja od daleč, skrita za knjižnimi policami, nato pa le zbere pogum oziroma jo v to tako rekoč prisilijo okoliščine in se pridruži peščici knjižnih navdušencev.

Zdi se že, da je našla svoje pleme, a tema bralnega kluba se ob njenem stanju ne zdi najbolj posrečena – na sporedu so namreč zgodbe o smrti. Tako Saša kot bralec se sprašujeta, kako se bo znašla. Bo zmogla? Saj vsi vemo, kako je s pogovori o knjigah. So »/.../ zelo osebni,

potrebno je zaupanje, včasih namreč govoriš o junaku in nenadoma se zaveš, da v resnici govoriš o sebi.« Morda pa je ravno zato lažje s popolnimi neznanci (ki se sicer kmalu prelevijo v znance, morda celo prijatelje). Med njimi Saša namreč ni zmešana sošolka, psihiatrova pacientka ali hči, ki je razočarala očeta, pač pa le ljubiteljica knjig brez etiket. Udeleženci bralnega kluba se izkažejo kot posrečeno izbrani in dobro zastavljeni literarni liki, saj jim načitanost in artikuliranost omogočata zanimive, včasih kar drzne miselne akrobacije, dobro argumentacijo, ironijo, smisel za humor in veselje do zbadanja; v bistvu je takšna v veliki meri tudi pisava Darje Docuk. Njen roman je posejan z delčki svetovne literature, denimo Franza Kafke, Kurta Vonneguta, Daphne du Maurier, Shirley Jackson in drugih, ki so na koncu knjige tudi navedeni in se ponujajo v kritični premislek bralcu *Glasu*. Udeleženci kluba se ob kratki zgodbi *Loterija* Shirley Jackson zapletejo v zanimiv miselni eksperiment, ki zadeva pravico do odločanja o življenju in smrti sočloveka. Roman je z opisi druženj v knjižnici in tudi s takšnimi izzivi ob izbranih zgodbah po eni strani odlična reklama za bralne klube, po drugi strani pa je s številnimi vprašanji, ki jih načenja, tudi sam krasna knjiga za obravnavo v kakšnem bralnem klubu za starejše najstnike. In kako si Saša razlaga privlačnost takšnega druženja? »Najverjetneje smo se vsi malo igrali bogove. Zaradi tega smo se tudi zbirali ob sobotah pri belem kaminu – da bi odigrali še eno partijo.« Bralec spotoma ves čas dobiva tudi delce informacij o terorističnem napadu, določene prizore, ki so se pripovedovalki vžgali v spomin, pa tudi podatek o tem, kdo je bila napadalka, ki je prikazana zelo človeško, torej brez absolutnega obsojanja, pač pa s poskusom razumevanja oziroma vsaj pogleda na njene osebne okoliščine.

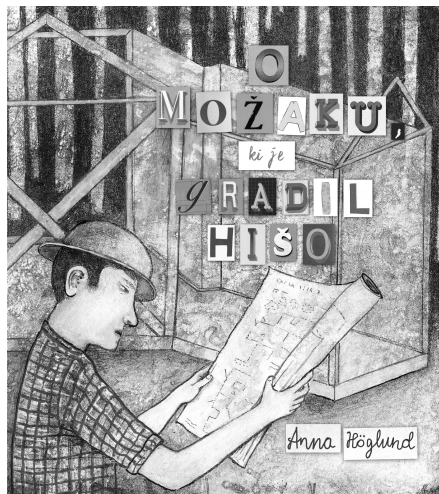
Glas je roman o strahu, smrti in soočanju s smrtjo – ne samo o tej, ki ji je prvoosebna pripovedovalka ušla, a jo je tistega usodnega dne v obliki trupel videla, vonjala in občutila povsod okoli sebe, pač pa tudi o smrtih v literaturi, o smrtih v vojni (v povezavi s Stasovim dedkom) in nenazadnje o Sašinem soočanju z babičino starostjo in pešanjem. A kljub temu to ni samo temna knjiga, saj je obenem tudi roman o sprejemanju, moči in življenju. Dekle s pomočjo babice, ki ji dopoveduje, da se njeno življenje ni ustavilo, da sta tudi bolezen in premagovanje boleznih življenje, slednjič namreč le najde hvaležnost za življenje, kot ga je našla v mestu večne jeseni: »V mojih prsih je bilo novo občutje – hvaležnost. Za zdaj je bilo še prešibko, da bi me ozdravilo, in morala sem mu še pomagati, ga negovati in povečevati, da ga ne bi požrli strahovi in dvomi.« Ob Stasu, enem od udeležencev bralnega kluba – v katerem seveda vsi pestujejo svoje strahove, dvome in bolečine, pač različnih razsežnosti – na koncu Saša tudi poruši zid, s katerim se je obzidala, in si tako odpre izhod v svetlejšo prihodnost.

Darja Docuk (1990), sicer tudi novinarka in blogerka, v svoji spremni besedi zapiše, da je zgodba romana izmišljena, čeprav temelji na dejstvih in resničnih dogodkih. V njej našteje teroristične napade, ob katerih je odrasčala in odrasla: »Odrasčala sem v zavedanju, da je grožnja terorizma del mojega življenja. Nevarnost, ki iz dneva v dan narašča. Trikrat me je tragedija skoraj doletela.« *Glas* je tako roman, ki prepričljivo odslikava eno izmed groženj današnjega sveta in uničujoče posledice na posameznika, ki katastrofo preživi; je kompleksna zgodba, ki je hkrati blizu in daleč, znana in tuja, realna in nepredstavljivo grozljiva. Predvsem pa je zgodba, ki kar kliče po izmenjavi mnenj.

Gaja Kos

KAJ PRAVZAPRAV POMENI ZAPRAVLJATI ČAS?

Anna Höglund: *O možaku, ki je gradil hišo*. Prevod Iva Klemenčič. Pivec, Maribor 2022.

O možaku, ki je gradil hišo podpisuje švedska besedna in likovna ustvarjalka, ki je tudi avtorica knjige – verjetno najboljše opisane kot kratek risoroman – *Biti jaz*. Prva je slikanica, druga pa je torej prvenstveno namenjena najstnikom, a o tem, da dejansko nagovarja precej širši krog bralcev priča že dejstvo, da je dobila kritiko v *Mladini*, kamor mladinske knjige običajno ne najdejo poti. Prvoosebna pripovedovalka je stara trinajst in razmišlja o marsičem – o sebi, puberteti, menstruaciji, fantih, razlikah med spoloma, (ne)enakopravnosti, družbi, v kakršno se je rodila ... Po eni strani se torej ukvarja s tipično najstniškimi vprašanji, ki pa preraščajo v univerzalna, takšna, ki jim tudi odrasli še nismo prišli nujno povsem do dna. Ali pa si jih niti ne zastavimo, čeprav bi si jih morali. Oziroma to naredimo prereditko. *O možaku, ki je gradil hišo* primarno nagovarja mlajše bralce, tudi tiste, ki v dekodiranju črk sploh še niso samostojni, a tudi ta po tematski plati naččenja vprašanja, ki presegajo zgolj otroškega naslovnika.

Kaj je torej tema novega prevoda? Za začetek lahko namignem, da je zelo zgovorna raba nedovršnega glagola v naslovu – možak namreč hišo gradi, nikoli pa je do konca ne zgradi. Osnovna tema je namreč odtekanje časa, ki je večkrat eksplicitno omenjeno: »Minilo je še eno leto, ki se ni nikoli vrnilo.« ali: »Medtem je čas tekkel, kar seveda vedno počne. Toda na neki nenavaden način se je zdelo, da sedaj, ko možak ni bil več mlad, čas mineva hitreje.« Možaka prvič spoznamo, ko je, recimo, v najboljših letih, morda celo še mlad. Živi v skromni in majhni hiški na robu gozda, ki se mu zdi premajhna in preskromna. Meni nič tebi nič kupi novo, veliko, s katero pa prav tako ni zadovoljen, saj se ne more znebiti občutka, da živi v hiši nekoga drugega. Seveda je takoj pri roki rešitev, da jo poruši in si zgradi čisto svojo, umerjeno po lastnih željah, muhah in načrtih. Rečeno, storjeno. Stara-nova hiša je zravnana z zemljo, arhitekt in gradbinec sta najeta, možak pa je vseljen nazaj v svojo staro hiško, ki jo je na srečo obdržal. Sledi načrtovanje, izmišljevanje, sanjarjenje, popravljanje in tako naprej, možakova hiša skratka ostaja in ostane nedokončan projekt, saj možak v svoji majhni skromni hišici vmes ostari, opeša in umre. Tako njegova »bodoča« hiša nikoli ne zaživi v blišču in veličini, kot sta ji bila dosanjana, saj tudi ona, vrsto let vsa zapuščena, ni odporna na zob časa. Bralec tako ob možaku, ki se iz mladca počasi, a gotovo spreminja v starca, mimogrede sledi procesu staranja; a ne samo ob njem, pač pa tudi ob stranskem liku deklice, njegove sosedice, ki je, pogosto upodobljena nekje ob strani, sprva majhna punčka, ki se vozi s kolesom in lovi ribe, nato (verjetno) kot šolarka (na eni ilustraciji je namreč upodobljena s torbo ali nahrbtnikom), kasneje kot dekle in ženska in na koncu kot babica. *O možaku, ki je gradil hišo* pa ni le zgodba o staranju in smrti, pač pa avtorica karseda nevsiljivo v dogajanje vpelje tudi temo

demence; v obdobju, ko možak zvečine samo še leži v domači postelji, некоč v roke vzame skico bazena, a ne ve več, za kaj naj bi pravzaprav sploh šlo, ter pomisli, da je bila morda mišljena kad za ptice ... Čez nekaj strani preberemo: »Vse pogosteje je pozabljal, kaj počne. Na koncu je popolnoma pozabil na hišo, ki jo je gradil, in je risal le še ptice.« Brez drame, tako pač v življenju (včasih) nanese. A slikanica Anne Höglund ni le slikanica o neizprosni minevanju časa in propadu (tako fizičnem kot mentalnem propadu človeka, kot tudi propadu stvari, torej stavbe), pač pa tudi knjiga o novih začetkih (gradnja nove hiše, deklica vmes dobi svoje otroke in kasneje vnuke ...) in spremembah. Predvsem pa je knjiga, ki zastavlja številna vprašanja; če želimo, seveda. Brez težav jo namreč preberemo tudi bolj površinsko, torej kot zgodbo nekega posameznika, ki je imel preobsežne načrte za čas, ki mu je bil odmerjen.

Je možak z načrtovanjem le zapravljaj čas, medtem ko je pravo življenje teklo mimo? Ali bolj polno živi deklica, ki se hodi kopat v bližnji potok, ali možak, ki za plavanje niti približno nima časa, saj mora sprejeti kup pomembnih odločitev glede hiše? Kdo od njiju zapravlja čas in kaj sploh pomeni zapravljati čas? Kako pomembno je, kaj posameznik pusti »za sabo«? Je sreča ali prekletstvo, če je človek sanjač z vedno novimi idejami in vizijami? Je sreča ali prekletstvo, če človek stremi le k najboljšemu? Nedvomno težka vprašanja. Ko si možak predstavlja, kako bo ob bodočem kaminu goste zabaval z anekdotami iz svojega bogatega življenja in nas prešine, da zadnja leta (desetletja?) ni počel drugega, kot se ukvarjal z načrti in da morda v svojem življenju, podrejenem idealni hiši, morda niti nima kandidatov za posedanje pred kaminom, ali ko ob načrtovanju glasbene sobe ugotovi, da kitare že petnajst let sploh ni vzel v roke, se nam morda zazdi

odgovor na vprašanje o zapravljanju časa razmeroma enostaven. A po drugi strani možak ob posvečanju časa svoji novi hiši uživa: »V poznih večernih urah je bil pokonci in načrtoval vedno nove fantastične stvari, ki jih bo imel v novem domu. Ob tem je zelo užival.« Morda pa je ravno načrtovanje njegovo življenjsko gonilo? Njegov navdih in vir zadovoljstva? Saj pravijo, da ni pomemben cilj, pač pa pot. Morda to ve tudi možak? No, pravijo pa tudi, povedano z besedami kofetarskih modrovanj, da je lahko biti pameten za druge ...

Slikanica je avtorski projekt nagrajevane švedske umetnice, ki ustvarja tudi animirane filme, kar pomeni, da je zgodba prav toliko kot na besedilo oprta tudi na ilustracije. Te nas popeljejo v smrekov in brezov gozd, v mir in tišino domnevno severnjaške pokrajine, pa tudi v notranjost možakove hiše, deloma tudi ob njegovih zapiskih in skicah, ki nenazadnje povejo marsikaj o možakovem značaju in željah: je izbirčen, megalomanski in kreativen, predviden kip njega samega (trideset procentov višji od možakove naravne velikosti!) pa priča tudi o njegovi nečimrnosti. Dve ilustraciji obsegata štiri strani hkrati, kar je doseženo s principom »pregibanja oziroma odpiranja«. Prva takšna je že omenjena ilustracija, ki prikazuje možakove skice, druga pa podoba ruševin njegove hiše, ki si jo je že podredila narava; tu je treba dodati, da je proces propada stavbe nekam karikirano hiter in seveda podrejen sporočilu zgodbe.

O možaku, ki je gradil hišo torej v maniri dobrih knjig samo opisuje in prikazuje; ne sodi in ne razlaga. Za razliko od junakinje knjige *Biti jaz*, ki si ves čas zastavlja vprašanja, si možak ne zastavlja globljih vprašanj od tega, ali bi si omislil pravi kamin ali imitacijo, ali potrebuje prostor za kadilce ali ne itd. Vprašanja manj materialističnih razsežnosti prepustča zainteresiranemu bralcu.

Gaja Kos

PRITIHOTAPLJENE ZGODBE O RAZLIČNOSTI IN POVEZOVANJU

Kristin Roskifte: *Vsi skupaj štejejo*.

Avtorska slikanica. Prevedla
Marija Zlatnar Moe. Založba
Modrijan, 2021.

Čeprav imamo vrsto odličnih slikanic slovenskih pisateljev in slovenskih ilustratorjev, je prav, da imajo tudi slovenski otroci možnost brati knjige, ki jih kot vrhunske priznava ves svet. Mednje spada tudi velika avtorska slikanica *Vsi skupaj štejejo*, poučna knjiga o različnosti in o povezovanju. Avtorska slikanica Kristine Rockifte je zgodba o dečku z modrimi lasmi, o njegovem očku, mami, o ljudeh v vse večji množici, ki se srečujejo na pustnemu sprevodu, v dvigalu, na otroškem igrišču, v frizerskem salonu, v kinu, na plaži, na pogrebu in na protestih ter tisoči ob opazovanju kometa. In vsi ti ljudje so med seboj različni – majhni in veliki, suhi in debeli, žalostni in veseli, svetle in temne polti. Ampak vsak od njih šteje! Mali bralec se lahko potepa po straneh in tudi sam šteje, vanje tihotapi svoje ideje,

svoje zgodbe. Sam (ali še bolje) v družbi s starejšim bralcem.

Norveška ilustratorica Kristin Roskifte (1975) je iz ilustracije diplomirala na Cambridgeu, magistrirala pa na Univerzi Kingston v Londonu. Ustvarila je devet avtorskih slikanic, ilustrirala pa tudi številne knjige drugih avtorjev. Je soustanoviteljica in solastnica založbe Magikon iz Kolbotna, ki izdaja slikanice in knjige o likovni umetnosti. V tej založbi je leta 2018 izšla tudi velika slikanica *Vsi skupaj štejejo* (*Alle sammen teller*), ki se je še isto leto uvrstila v finale za Bragerjevo nagrado (Brageprisen) za otroško književnost (2018). Prejela je nagrado Nordijskega sveta za otroško in mladinsko književnost (2019) ter zlato nagrado Visuell in Najlepše knjige leta (Årets vakreste Bøker) organizacije Grafill (Oslo) v kategorijah *otroška knjiga* in *slikanica* (2019). Knjiga, ki je bila doslej prevedena v trideset jezikov, je bila leta 2019 uvrščena tudi na seznam Bele vrane (White Ravens), ki ga pripravlja Mednarodna mladinska knjižnica v Münchnu, v finalu za nagrado World Illustration Award Združenja ilustratorjev (AOI) v Londonu (2019), uvrščena na seznam 100 najboljših slikanic z vsega sveta platforme dPictus (Camberley, Anglija). Leta 2020 jo je ameriška neprofitna radijska družba (NPR) imenovala za eno najboljših knjig leta, Bralna zveza Kalifornije (California Reading Association) pa ji je namenila zlato nagrado EUREKA, nagrado za najboljše neleposlovne otroške knjige. Ameriška zveza za mladinsko književnost (United States Board on Books for Young People, USBBY) je leta 2021 knjigo uvrstila na *mednarodni seznam* – Outstanding International Books. Istega leta je v konkurenci 595 otroških knjig kot edina tuja knjiga med šestimi nagrajenimi prejela nagrado Wenjin Kitajske narodne knjižnice, Društvo kitajskih pisateljev pa jo je

uvrstilo na seznam petnajstih priporočenih novih otroških knjig.

Knjigo, ki jo je za slovensko izdajo podprla fundacija NORLA (Norwegian Literature Abroad), je prevedla Marija Zlatnar Moe (1970). Prevajalka je leta 2003 doktorirala s področja književnega prevodoslovja. Zaposlena je na Oddelku za prevajalstvo Filozofske fakultete v Ljubljani. Predavala je tudi na Visoki šoli za prevajalce in tolmače v Trstu in na Centru za raziskovanje Ibsena na Univerzi v Oslu. Raziskovalno se ukvarja s književnim prevajanjem, predvsem prevajanjem med majhnimi, perifernimi jeziki. Veliko njenih prevodov iz norveščine je od leta 2015 namenjenih otrokom in mladini.

Iz malega raste veliko. Na prvi risbi v modri barvi (pozor: vse risbe v knjigi so v modri barvi, podobe ljudi pa v živo pisanih barvah!) ni človeka, so le narava, rastline in živali. Na naslednji strani, označeni s številko 1, mali modrolasi deček leži v postelji in šteje utripe svojega srca. In razmišlja o tem, koliko ljudi prav zdaj gleda iste zvezde. Na četrti sliki je zmagovalni oder in deček je na tretji stopnički. Na peti štiri osebe igrayo na inštrumente. Na naslednjih slikah je ob dečku družina, poleg očeta in mame še starejša sestra in mlajši brat. Ljudi je od strani do strani vse več in na vsaki se da koga prepoznati. Po barvi kože in las, po oblačilih ali po značilni drži, po tem, kaj počne in kdo mu dela družbo. Vsak s svojo posebno podobo in zgodbo. Pripadajo različnim skupinam – družini, šolskemu razredu, nogometni ekipi, društvu. Sprehajajo se v parku, obiskujejo knjižnice, slikarske razstave, udeležujejo se podelitev nagrad, kupujejo v trgovini ali na boljšem sejmu, tečejo na maratonski prireditvi. Slikanica aktivno spodbuja k opazovanju, povezovanju in logičnemu razmišljanju, ob spoznavanju njenih junakov in njihovih zgodb pa tudi k strpnosti in razumevanju, da smo

vsi ljudje tega sveta kljub različnosti na nek način med seboj povezani. Zadnja dvostranska ilustracija, ki predstavlja svetlomodro obarvan planet Zemlja v črnem vesolju, posejanem z zvezdami in drugimi planeti, je označena s številko 7500 000 000 in ima na desni strani spodaj besedilo: »7,8 milijarde ljudi na istem planetu. Vsakdo izmed njih ima svojo posebno zgodbo. Vsi skupaj štejejo. Eden izmed njih si tudi ti!« V desnem in levem kotu vsake izmed štirinšestdesetih strani so opazno velike številke, ki pa ne pomenijo številke strani, temveč število ljudi, ki je na tisti določeni strani upodobljeno. Ilustracije spremljajo kratka in skopa besedila (vselej dosledno izpisana z malimi tiskanimi črkami in v modri barvi), avtorica prizore samo oriše in nas tako spodbuja, da si bralec zgodbe dalje izmišljuje tudi sam.

V tej knjigi (monografske velikosti) je množica ljudi, ki jim mali bralec lahko sledi, z njimi sočustvuje in opazuje, kako se njihove zgodbe prepletajo. Če je dovolj radoveden in dovolj zbrano opazuje, odkriva male in velike skrivnosti. V resnici se je ob njej treba pogovarjati in to o mnogočem. Zakaj smo ljudje različni? Kako je kdo oblečen in zakaj? Zakaj smo različnih barv? Zakaj nekateri potrebujejo pomoč? Zakaj? Zakaj? Zakaj? Ta večni otroški – *zakaj?*! Na določena vprašanja dobijo mali bralci odgovore že med samim glasnim branjem in opazovanjem ilustracij v knjigi (še posebej, če so pri tem navzoči starejši bralci, ki vzpodbujajo domišljijo otrok pri njihovem opisovanju dogajanja na posameznih straneh). V založbi Modrijan pa bralcu nudijo še dodatno pomoč: na svoji spletni strani so pripravili dodatna vprašanja in celo sličice, ki si jih lahko posameznik (za male radovedneže seveda kdo od starejših, ki z njim bere) natisne, ter prizore in ljudi na njih poišče v knjigi. Z odčitavanjem QR kode, natisnjene v slikanici, pa se

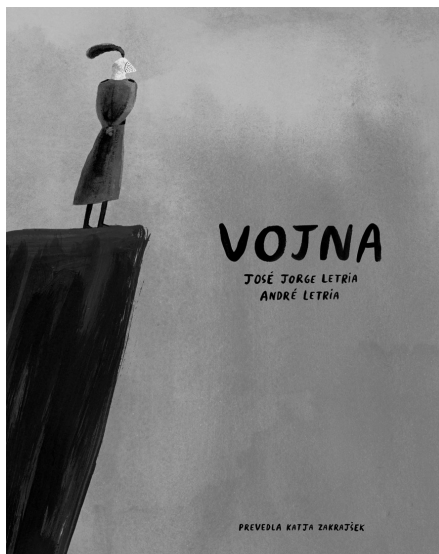
lahko odkrije tudi dodatna vprašanja, spregledane skrivnosti.

Slikanica *Vsi skupaj štejejo* ni namenjena le razvedrilu, ponuja interakcijo za sodelovanje bralcev od četrtega leta dalje z odraslimi in ni samo za otroke (v opisu knjige piše, da naj bi bila namenjena bralcem do 99 leta starosti). Spodbuja koncentracijo in preizkuša spomin. Predvsem pa ozavešča dragoceno spoznanje, da smo si ljudje v marsičem različni, a vseeno vsak od nas šteje enako kot nekdo drug.

Tatjana Pregl Kobe

VOJNA NI NIKOLI ZNALA PRIPOVEDOVATI ZGODB

José Jorge Letria: *Vojna*. Ilustracije
André Letria. Prevod: Katja Zakrajšek,
Založba Modrijan, Ljubljana, 2022.

Jeseni 2019 sem na 27. bienalu ilustracije Bratislava na veličastni predstavitvi knjižnih ilustracij z vsega sveta doživela vso raznolikost vizualnega ustvarjanja knjig za otroke in mladino, saj je bilo

na ogled in v oceno razstavljenih preko tri tisoč ilustracij iz skoraj petdesetih držav. Nagrade, podeljene na bienalu, so nedvomno najprestižnejša priznanja ilustratorske umetnosti v svetovnem merilu. Desetčlanska mednarodna žirija, katere članica sem bila, je podelila enajst nagrad, vključno z glavno nagrado grand prix, petimi priznanji *Zlato jabolko* in petimi *Plaketami BIB*. Med temi je bil poleg Maje Kastelic iz Slovenije tudi portugalski ilustrator *André Letria*, ki je priznanje prejel za deset ilustracij (v mešani tehniki) iz knjige *A guerra / War / Vojna*. Poleg originalnih ilustracij so nam organizatorji omogočili tudi ogled te knjige. Takrat sem jo, popolnoma očarana nad minimalističnim načinom verbalnega in vizualnega prikaza (ne glede na morečo vsebino in težke pojme v knjigi za otroke), prvič držala v rokah. Besedilo in ilustracije v tej knjigi lahko beremo (tudi) neodvisno drugo od drugega, vendar je oboje temčno.

Slikanica *Vojna* je bila že leta 2018, ko je knjiga prvič izšla, uvrščena v katalog *Bele vrane*, na mednarodnem tekmovanju za najboljše slikanice Little Hakka (Kitajska) je v eni od kategorij prejela nagrado »Best of the Best«, na natečaju Nami Concours (Južna Koreja) pa veliko nagrado (Grand Prix). Nagrajena je bila na številnih bienalih ilustracije in sejmi po svetu, poleg plakete na BIB je bila leta 2019 uvrščena na razstavo mednarodnega knjižnega sejma v Bologni (Mostra Illustratori), prejela je »nagrado odličnosti« na tekmovanju Communication Arts Illustration Annual (Kalifornija, ZDA) in bila v trojici najboljših slikanic na sejmu NY Rights Fair Talking Pictures (New York, ZDA). Prejela je mednarodno nagrado Junceda (Junceda Internacional, Barcelona), na Portugalskem pa nacionalno nagrado za ilustracijo (Prémio Nacional de Ilustração) in nagrado na bienalu ilustracije v Guimarãesu. Uvrščena je v PNL2027, državni priporočilni

seznam branja za otroke, in na platformo dPICTUS, ki predstavlja najboljše slikanice na svetu. Leta 2022 je dobila častno nagrado Boston Globa (Boston Globe–Horn Book Award, ZDA), Muzej otroških knjig Javne knjižnice Varšava pa ji je podelil veliko nagrado v kategoriji prevedenih knjig. Samo vprašanje časa je bilo, kdaj bo izšla tudi pri nas. V času, ko se je tudi na evropskih tleh začela vojna, jo je izdala in založila Modrijan založba. Slikanica je izšla v okviru kulturnega projekta izdaje knjig, ki ga sofinansira Javna Agencija za knjigo Republike Slovenije.

Ni običajno, da se avtorji odločijo prikazati tako mračno vsebino mladim bralcem, oddaljenim od vojnih grozot. Portugalska umetnika José Jorge Letria in André Letria, oče in sin, sta ustvarila slikanico, v kateri besedilo lahko beremo (tudi) neodvisno od ilustracij. Besedilo je napisal José Jorge Letria (1951, Cascais), portugalski pesnik, pisatelj, dramatik, skladatelj, ustvarjalec televizijskih in radijskih oddaj ter novinar, ki je magistriral iz komunikologije. Za svoje knjige, predvsem za otroke in mladino, je prejel številne literarne nagrade, njegova dela pa so prevedena v več kot deset jezikov. Je predsednik uprave Društva portugalskih pisateljev (Sociedade Portuguesa de Autores, Lizbona). Minimalistično skopo besedilo je upodobil njegov sin André Letria (1973, Lizbona), ilustrator in založnik. Že od leta 1992 ilustrira knjige za otroke in mladino ter redno sodeluje s časopisi in revijami. Je prejemnik številnih nagrad, kot so portugalska nagrada za ilustracijo, nagrada odličnosti za ilustracijo, ki jo podeljuje Society for News Design (ZDA), prejel je tri srebrne medalje na natečaju 3×3 Annual in veliko nagrado Nami Concours (Južna Koreja). Leta 2010 je ustanovil založbo Pato Lógico, ker je potreboval osebno svobodo in ker se je naveličal delati kot svobodni ilustrator, ki opravlja slabo plačano delo,

ne da bi imel možnost za umetniško izpolnitev. Poleg tega je hotel sodelovati izključno z avtorji, ki jih občuduje, med katerimi je (stalnica) tudi njegov oče. Ni presenetljivo, da je prevajanje slikanice s tako občutljivo tematiko prevzela Katja Zakrajšek, feministka, levičarka in antifašistka. Leta 2015 je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani doktorirala, prevaja pa iz francoskega, angleškega in portugalskega jezika. Leta 2008 je za roman *Knjiga soli* Monique Truong prejela nagrado Radojke Vrančič – priznanje za mlado prevajalko, leta 2017 plaketo Lirikonov zlat na velenjskem Lirikonfestu in letos najvidnejše prevajalsko priznanje Sovretovo nagrado za najboljši prevod iz tujega jezika v slovenščino (Bernardine Evaristo: *Dekle, ženska, druga i*, Cankarjeva založba, 2022). Prevod slikanice *Vojna* je za založbo Modrijan njen četrti prevod iz portugalščine.

Vrhunska kakovostna slikanica *Vojna* ima spoznavno, etično, estetsko besedilno vrednost in prav tako slikovno gradivo, saj podobe (še posebej) v tej knjigi, povedo več kot tisoč besed. Pri sodobnih besedilih za predšolske otroke in bralce v prvi triadi osnovne šole sta še posebej pomembni primerna dolžina besedila, ki je tokrat zvedena na kratke impresije, in oblika knjige, ki je tudi primerna zgovornim ilustracijam, da je branje podob v slikanici enakovredno branju besedila. Obe področji sta prepleteni in oblikovani v čudovito celoto. Slikanica *Vojna* je namenjena otrokom od petega leta starosti naprej, odvisno od njihove zrelosti pa tudi pripravljenosti njihovih staršev, skrbnikov, učiteljev in vzgojiteljev, da z njimi spregovorijo o največjem zlu tega sveta. In o ljudeh, ki ga povzročajo. Kajti vojne so bile od zmeraj. In v sodobnem času, ko podatki in podobe o vsem lebdijo povsod v zraku, marsikatero grozljivo informacijo o vojni dosežejo tudi otroke. Nanje lahko naletijo na družbenih omrežjih ali mimogrede, ko

odrasli poslušajo televizijska poročila. Včasih se o tem pogovarjajo tudi med seboj, s prijatelji. Kako spregovoriti o vojni z njimi, da jih ne bo preveč strah?

Seveda lahko otrokom berejo tako profesionalni bralci (pedagoški delavci, knjižničarji ...) kot neprofesionalni bralci (starši, starejši sorojenci, stari starši, prijatelji ...). Pri glasnem branju te slikanice naj bi se na vsebino ustrezno pripravili vsi, da otroku omogočijo doživljanje, sprejemanje in razumevanje tega mračnega besedila. Potrebna je tako profesionalna razlaga kot pozitivno vzpostavljen čustveni odnos. Ustrezna priprava na branje tovrstnega gradiva zahteva podrobno opazovanje ilustracij in poglobljen razmislek o tem, kako ilustracije dopolnjujejo ali – kot v tej slikanici – nadgrajujejo zapisano besedilo. Branje slikanic naj bi potekalo tako, da si otroci med poslušanjem branega besedila ogledujejo ilustracije. Nujna je posebna pozornost pri opazovanju ilustracij v slikanici in vmesni predahi za otrokovo spraševanje in čas za (po možnosti že vnaprej) domišljene odgovore. Pogovor, ki sledi po branju, naj se navezuje tako na besedilni kot na slikovni del slikanice. Pomembno je vedeti, kaj bo pri pogovaranju glavno sporočilo otroku. Ni treba, da se jim opisuje vojne grozote, a to odkrito, premišljeno besedilo in mojstrsko abstrahirane ilustracije omogočajo, da so v varnem okolju lahko načete težke teme. Skupno razmišljanje o zapletenih temah otrokom namreč pomaga, da se naučijo krmariti med svojimi občutji. Kanadska pisateljica in aktivistka Deborah Ellis, katere literarna tematika in aktivnosti so pogosto povezane s trpljenjem preganjanih otrok v tretjem svetu, celo meni, da »če so otroci dovolj močni, da vzdržijo bombardiranje in stradanje, so tudi dovolj močni, da o tem berejo.«

Po petih (vključno s predlistom) dvostranskih ilustracijah, ki ponazarjajo počasi bližajoči se strah, ki se plazi med

drevjem, za ptico, ki iz varnega domovanja na veji beži pred ogrožajočimi zublji zla, se na desni strani šeste dvostranske, krhko zelene ilustracije začne besedilo slikanice: *Vojna zaseka v dan kot potuhnjena, urna bolezen*. Nato se 31 dvostranskih ilustracij niza ena za drugo, vanje pa so (večinoma, ne pa na vseh) vpisani kratki, domala aforistični stavki (vselej izpisani z velikimi črkami, verzalkami), ki se dosledno začenjajo z besedo *Vojna*. Te povedi odražajo »brezčasne, globoke, prepričljive in močne misli in podobe o vzrokih vojne, o njenem značaju, moči, posledicah in tesni povezanosti z ljudmi. Pripovedujejo o senčnem svetu, v katerega prodira vojna kot dim in prežema vse; o svetu, ki ga na koncu uniči vojna mašinerija, ki jo je ustvaril človek« (citāt iz kataloga *Bele vrane*, 2018). Nad naravo visi senca, sivo zlo, ki ga ne slišimo, ne čutimo, še vidimo ne. Ampak vojna, ki je v besedilu poosebljena, vselej ve, kje se kdo boji, kje jo kdo (za edinim osvetljenim oknom v stolpnici z zagrnjenimi zavesami ali polkni) pričakuje. *Vojna privzema surovo obliko vseh naših strahov*, zapiše José Jorge Letria. Barve so komorne, utišane, svetloba je temačna, liki šlemov, bomb, uniform, podobe jeklenih sinov in množice zverženih teles vzbujajo strah, namesto živih barv mest se kažejo ruševine, v prah in pepel zrušene zgradbe povzročajo bolečino opomina. André Letria ni upodobil vsake pisateljeve misli, pač pa je s čopičem in akvarelom ustvaril mračne, dih jemajoče, vznemirljive slike v meglenih sivih in sepia tonih, ki se same po sebi lahko berejo kot knjiga brez besed. Podobe z napadajočimi avioni prepredenega sivega neba, hangerjev in bodeče žice, tankov skupaj z oboroženimi vojaki, čet z bajoneti, razpočenih bomb, padajočih na mesta, kjer so bili nekoč domovi, šole, gledališča, parki, bolnice, igrišča, živalski vrtovi in tovarne, so kruto nazorne. *Vojna je trušč*

in je kaos. Uničuje, kar so ustvarjale in gradile generacije pred njim. Tepta, mendra in jemlje življenja nedolžnim ljudem. Grmadi knjige in jih sežiga. *Vojna ni nikoli znala pripovedovati zgodb.* Zgodb o zlu, kakršno je vojna. O blaznosti, ki ima človeški obraz. Na kupih zoglonelega kamenja, pepela in prahu, molijo v nebo neprepoznavni, zmaličeni in počrneli ostanki, po katerih gomazijo pajki in se plazijo kače, prisposodbe zla, ki ga vojna zadaja. Vojna, ki je najgloblje zatočišče smrti. Na prvi pogled nepri-vlačna, skoraj odbijajoča slikanica ni pravičljiva. A zato nič manj ne pritegne. S svojo simboliko vzbuja radovednost in kristalizira spoznanja. Malega bralca pritegne z ritmom podob, intonacijo spremljajočega besedila, z menjajočimi se poudarki imaginarnih, poenostavljenih likov, sam vizualni nagovor ima več vzponov in enakovredno močnih vrhov, dokler ga slikar ne pripelje do konca, kjer se ustavi. *Vojna je molk.* Na zadnjih dveh dvostranskih ilustracijah je le še tema, na črnih straneh so le še gromozanski pajki. Ničesar drugega ni več.

Ne pisatelj José Jorge Letria ne ilustrator André Letria v slikanici *Vojna* ne ponujata odgovorov na vprašanja: Kako se začne vojna? Kdo jo začne? Zakaj je vojna zločesta tovarna? Zakaj morajo umirati nedolžni ljudje? Je vojna zatočišče smrti? Ali vojaki lahko končajo to morijo? In kaj ostane po vojni? Njun cilj pri ustvarjanju je bil, da se s posledicami vojne soočajo že najmanjši otroci. Da se oblikuje že v rani mladosti generacija, ki bo odrasla v ljudi, ki ne bodo malikovali zla in nestrpnosti, sovraštva in blaznosti vojne, ki jo je izumil človek.

Tatjana Pregl Kobe

SPOMINSKA SOBA (MALI »MUZEJ«) PISATELJICE ELE PEROCI

V Mestni knjižnici Ljubljana je letošnje leto z različnimi dogodki in aktivnostmi močno povezano s 100. obletnico rojstva pisateljice Ele Peroci, avtorice nepozabnih, brezčasnih, lahko bi rekli kar zimzelenih pravljic, ki se že prenašajo skozi različne generacije, iz roda v rod: od starih staršev preko staršev do današnjih otrok. Govorimo lahko kar o Letu Ele Peroci, v katerem se, zlasti MKL, Pionirska, povezuje z različnimi partnerji pri različnih dogodkih in akcijah. Želimo si, da bi sleherni slovenski otrok lahko rasel tudi s pravljicami Ele Peroci in da bi te postale del njegovega otroštva. Spomin nanj, tudi na vse otroške knjige, ki so ga gradile in izgradile kot človeka in osebnost, pa naj bi mladi poslušalec in bralec odnesel v svojo odraslo dobo in prenesel na svoje otroke.

Ob tem opozarjamo in vabimo na prav posebno doživetje, na srečanje s to milo, lirično pravljíčarko, poznavalko otroške duše, njenih radosti in strahov, čustev in njenega vsakdana, ki jih je tako pronicljivo znala ubesediti v kratkih sodobnih pravljicah. Otroke je spoštovala, jih znala poslušati, razumeti in se vedno postaviti na njihovo stran.

Le malokdo ve, da v Waldorfski šoli v Ljubljani (Streliška ulica 12) domuje spominska soba (mali »muzej«) Ele Peroci, ki jo je šola po smrti očeta Milana Perocija in moža Ele Peroci ob prodaji družinske hiše za Bežigradom darovala družina Pogačnik, družina Eline starejše hčerke. Jelka, ki je postala biologinja, je bila vrsto let urednica na založbi Mladinska knjiga. Jelka je tista deklica, ki bo večno živela v pravljici *Moj dežnik je lahko balon* in ki je bila skupaj z mlajšo sestro (ta je danes slikarka Anka Luger Peroci) tudi sicer pogosta literarna junakinja pravljic Ele Peroci. Kako je

bilo rasti ob mami pisateljici, je Jelka Pogačnik ganljivo in tenkočutno zapisala v spremni besedi v novi antologiji *Med pravljice*, ki jo je izdala založba Mladinska knjiga v počastitev 100-letnice pisateljicega rojstva. Prinaša 9 pravljič in galerijo ilustracij najboljših slovenskih ilustratorjev različnih generacij; med njimi je tudi Anka Luger Peroci, ki je že od zgodnjega otroštva zelo rada risala.

Spominsko sobo Ele Peroci si je mogoče ogledati, vendar je obisk potrebno napovedati oz. predhodno kontaktirati s profesorjem dr. Klemenom Lahom na Waldorski šoli Ljubljana. Njegov e-naslov je: Klemen.Lah@waldorf.si.

Spominska soba Ele Peroci, v kateri si je možno ogledati različne izdaje njenih knjig, tudi prevode v številne tuje jezike, njene domače in tuje nagrade ter priznanja, tudi nekaj zasebnih fotografij, je poklon pravljičarki, ki si je z več kot 300 pravljičami postavila več en »spomenik« v slovenski mladinski književnosti. Obisk spominske sobe obiskovalcu omogoča ponovno doživetje opusa Ele Peroci v celoti, umiritev, občudovanje in čudenje, prebujanje spominov na Eline pravljičice, prestop v čas lastnega otroštva. Spomin na obisk še dolgo ostane z nami. Popoldne soba zaživi še kot glasbena učilnica, saj je v njej klavir. In na šoli kot glasbenica, violinistka in profesorica poučuje Elina vnukinja Tonka, ki je kot deklica obiskovala prav to šolo.

Spominska zbirka je na šolo prišla iz hiše na Žolgerjevi ulici 8 v Ljubljani (Bežigrad), v kateri je Ela Peroci živela več desetletij s svojim možem Milanom

in dvema hčerama. Po pisateljici smrti je gospod Peroci v kleti hiše z veliko ljubeznijo in spoštovanjem ter z lastnim delom (»arhitekt po duši«, po poklicu pravnik) uredil spominsko sobo Ele Peroci. Je delo njegove ljubezni, delo Ele Peroci pa je dar otrokom in vsem nam, ki imamo še vedno radi pravljičice.

Pravljičice Ele Peroci so doživele nepozabne slikaniške izdaje z ilustracijami najboljših slovenskih likovnih ustvarjalcev in ustvarjalk, kot so: Marlenka Stupica, Lidija Osterc, Ančka Gošnik Godec, Marjanca Jemec Božič idr. Njihove močne in nepozabne, kulturne upodobitve Elinega domišljjskega sveta so že postale del naše kulturne dediščine in našega kolektivnega spomina. Privoščite si lahko tudi branje pravljič iz njenih antologij in dovolite si spoznati še njene druge, manj znane pravljičice. Presenečeni boste, kakšno bogastvo se skriva v njih. V njih je tudi velik založniški potencial za pripravo slikaniških izdaj pravljič, ki še niso izšle samostojno, pa tudi za pripravo še kakšne nove antologije.

Velikanski poklon je izjemni pravljičarki naredil pesnik, pisatelj, prevajalec in znanstvenik dr. Peter Svetina, ko je v zaključku svoje spremne besede *Teta Ela* v antologiji *Med pravljičice* (Mladinska knjiga, 2022, str. 133) zapisal: »In za zaključek, če bi lahko od doma na hitro odnesel recimo samo pet knjig, bi bila med njimi zagotovo tudi zbirka pravljič *Na oni strani srebrne črte tete Ele, Ele Peroci*.«

Darja Lavrenčič Vrabec

NAGRADA KRISTINE BRENKOVE ZA IZVIRNO SLOVENSKO SLIKANICO

Nagrado, poimenovano po legendarni urednici, pisateljici in prevajalki Kristini Brenkovi (1911–2009), podeljuje Zbornica knjižnih založnikov in knjigotržcev pri Gospodarski zbornici Slovenije. Prvič je bila podeljena leta 2004.

Namen nagrade je spodbujanje kreativnosti in kvalitetne produkcije izvirnih slikanic ter spodbujanje nakupnih navad staršev v izbiro kvalitetnih del, ki razvijajo otrokovo domišljijo in jezikovno delovanje. Nagrada v obliki plakete se podeljuje avtorju, ilustratorju in založbi, ki je slikanico izdala.

Natečaja se z največ štirimi naslovi slikanic lahko udeleži vsak založnik, ki izpolnjuje naslednje pogoje: prijavljena knjiga je bila prvič izdana v razpisnem obdobju (koledarskem letu pred podelitvijo nagrade); nosilec projekta je slovenska založba; avtor besedila je slovenski, avtor ilustracije je slovenski.

Nagrado lahko prejme slikanica, ki izpolnjuje vse zgoraj navedene pogoje in vsaj 40% ilustracij notranjega obsega na najmanj 5 listih različnih formatov ali materialov. Za nominacijo pa se lahko poteguje tudi slikanica, katere avtor ali ilustrator ni slovenski. Založba, ki je prijavila slikanico in ni članica GZS-Zbornice ZKGM, mora plačati prijavnino.

Žirija v sestavi dr. Igor Saksida, dr. Barbara Zorman in dr. Robert Potočnik, je izmed 31 slikanic, ki so letos prispele na natečaj, najprej nominirala šest slikanic:

- *Adam in tuba* Žige X. Gombača z ilustracijami Maje Kastelic (Miš Založba)
- *Čarobna kost* Majde Koren z ilustracijami Tanje Komadina (Mladinska knjiga Založba)
- *Kako objeti ježa* Jane Bauer z ilustracijami Petra Škerla (KUD Sodobnost International)

- *Nočni obisk* Gaje Kos z ilustracijami Ane Zavadlav (Mladinska knjiga Založba)
- *Si že kdaj jezdil morskega konjička?* Boštjana Gorenca - Pižame z ilustracijami Igorja Šinkovca (Mladinska knjiga Založba)
- *Sofija in baletni copatki* Helene Kraljič z ilustracijami Tine Dobrajc (založba Morfemplus)

Nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico je prejela slikanica ***Kako objeti ježa***.

Utemeljitev žirije:

Slikanica *Kako objeti ježa*, ki sta jo soustvarila Jana Bauer in Peter Škerl, izšla pa je pri založbi KUD Sodobnost International leta 2021, je jezikovno-likovna pripoved o ježevi želji, da bi nekoga objel. Besedilo je mogoče brati na več ravneh, in sicer kot nonsensno pripoved o želji in njeni humorni (ne)uresničitvi, nonsensno perspektivo še poudarjajo komentarji slona o frfotavi bolezn, ki se je je nalezl od ptic, in šojini komentarji o čudakih v gozdu. Odlično besedilo Jane Bauer je mogoče razumeti tudi kot tematizacijo osamljenosti, nasprotja med samozadostnostjo ali samozagledanostjo in skrbjo za drugega, kot razmislek o drugačnosti, ki to v resnici sploh ni. Ilustracije Petra Škerla tvorijo posebej zanimivo plast slikanice, saj bralčevo pozornost pritegnejo na več načinov. Med njimi je morda najbolj zastrta uporaba dvojne, tj. dvo- in večbarvne likovne tehnike; prva (na veznih listih) pred začetkom pripovedi in po njenem koncu vzpostavi nenavaden in likovno zelo suggestiven prostor, v katerem se srečujejo slikaniški junaki. Večbarvna ilustracija v osrednjem delu slikanice je uravnotežena z belino, množica podrobnosti dodatno dograjuje sporočilo besedila, izbira perspektive je prav tako domišljena, npr. ježkova izgubljenost v belini na prvi ilustraciji, zelo povedne so ilustracije

Tina Dobrajc: ilustracija iz knjige *Sofijini baletni copatki* (Helena Kraljič), akvarel in tempera na papirju, 30 cm × 24 cm (detajl: 24 cm × 15 cm), Morfemplus, 2022

Nagrada Kristine Brenkove 2022 za kakovostno povezovanje umetnostnih zvrsti

Tanja Komadina: ilustracija iz slikanice *Čarobna kost* (Majda Koren),
mešana tehnika na papirju, 17 cm × 15 cm, Mladinska knjiga, 2022
Nominacija za nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico 2022.

Igor Šinkovec: ilustracija iz slikanice *Si že kdaj jezdil morskega konjička?* (Boštjan Gorenc – Pižama), akvarel in barvice na papirju, 22 cm × 27 cm, Mladinska knjiga, 2022
Nominacija za nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico 2022.

Ana Zavadlav: ilustracija iz slikanice *Nočni obisk* (Gaja Kos), mešana tehnika na papirju, 29,7 cm × 42 cm, Mladinska knjiga, 2022
Nominacija za nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico 2022.

Maja Kastelic: ilustracija iz slikanice *Adam in tuba* (Žiga X. Gombač), tuš na papirju in digitalna tehnika, 28 cm × 44 cm (detajl: 24 cm × 16 cm), Miš, 2022

Nominacija za nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico 2022.

posameznih oseb, npr. medveda v puloverju ali mrke in zlovoljne želve, pa tudi oblikovanje domišljjskega prostora, npr. mašine za objemanje ali Pipove napihljive obleke; ob tem ilustracija ustvarja še občutek gibanja književnih oseb. Gre torej za uspešen spoj likovne in besedne govorice, ki druga drugo nadgrajujeta, s tem pa soustvarjata likovno-besedni monolit.

Posebno nagrado za kakovostno povezovanje umetnostnih zvrsti je prejela slikanica *Sofijini baletni copatki*.

Utemeljitev žirije:

Slikanico *Sofijini baletni copatki* sta soustvarili Helena Kraljič in Tina Dobrajc, izšla je pri založbi Morfemplus leta 2022. Na prvi pogled kratka realistična pripoved prikazuje vsakodnevno življenje Sofije in njene babice, ki pečeta piškote, poslušata radio in se pogovarjata o glasbi; babica Sofiji pripoveduje o tem, da je bila balerina, kar želi postati tudi deklica. Realistični ovir zgodbe

preseže pojavitev skrivnostne miške, ki Sofiji izmakne copatek, a ji ga kasneje vrne, deklica pa z velikim uspehom prvič nastopi kot balerina. Ilustracije odlično dopolnjujejo razpoloženje, ki ga ustvarja slikanica, saj dogajanje postavlja v likovno izčiščen prostor pastelnih barv; te nakazujejo pomen spomina, hkrati pa z vnašanjem nekaterih podrobnosti (npr. balerina v glasbeni skrinjici, skoraj nevidna, drobna miška, sneg v mestu) soustvarja prehode iz mimetičnega domišljjskega sveta v simboličnega, morda celo čarobnega, saj nakazuje dekličino pot v svet želje in odločitve, da postane balerina. Ta osrednja tema se v slikanici izvrstno povezuje z nekaterimi pojmi iz sveta baleta, predvsem pa so v slikanici kode QR, s katerimi lahko bralec dostopa do Plesa Sladkorne vile iz znamenitega baleta *Hrestač* Petra Iljiča Čajkovskega.

Komisija meni, da slikanica inovativno povezuje tako besedno kot likovno ustvarjalnost ter glasbo in balet.

AVTORJI V TEJ ŠTEVILKI

Irena Androjna, s slovenskim jezikom se ukvarja kot avtorica leposlovnih del, lektorica in jezikovna svetovalka ter izvajalka seminarjev in delavnic s področja poslovno-uradovne slovenščine

Jana Bauer, mladinska pisateljica, urednica pri KUD Sodobnost International, glavna urednica revije *Sodobnost*

dr. Tina Bilban, raziskovalka, literarna kritičarka, urednica, prevajalka in avtorica, predsednica Slovenske sekcije IBBY in članica izvršnega odbora mednarodne zveze IBBY

Meta Cerar, prevajalka

Melita Forstnerič Hajnšek, novinarka v kulturni redakciji *Večera*, publicistka, urednica, članica žirije za podelitev večernice

Špela Frlic, pripovedovalka pravljic za otroke in odrasle, umetniška vodja Pripovedovalskega festivala, avtorica številnih pripovedovalsko-vizualno-glasbenih predstav, pisateljica

dr. Sabina Fras Popović, bibliotekarska višja svetnica, vodja Centra za spodbujanje bralne pismenosti v Mariborski knjižnici, publicistka; članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

Borut Gombač, pesnik, pisatelj, dramatik in knjižničar v Univerzitetni knjižnici Maribor

dr. Dragica Haramija, redna profesorica za področje mladinske književnosti na Filozofski in Pedagoški fakulteti v Mariboru, avtorica številnih znanstvenih in strokovnih člankov ter znanstvenih monografij, programska vodja festivala Oko besede, strokovna sodelavka žirije DSP za nagrado desetnica, predsednica žirije za večernico

mag. Tilka Jamnik, promotorka branja, publicistka, podpredsednica Društva Bralna značka Slovenije

mag. Nataša Konc Lorenzutti, pisateljica, pesnica, igralka, učiteljica gledaliških predmetov

dr. Veljka Ruzicka Kenfel, raziskovalka na Fakulteti za filologijo in prevajanje Univerze v Vigu (Španija)

dr. Gaja Kos, mladinska pisateljica, literarna raziskovalka in kritičarka, prevajalka, publicistka, urednica; članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

Metka Kostranjevec, prof. slovenščine in višja bibliotekarka, vodja šolske knjižnice na Prvi gimnaziji Maribor

mag. Darja Lavrenčič Vrabec, vodja Pionirske – centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo v Mestni knjižnici Ljubljana, urednica *Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig*, članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

Vinko Möderndorfer, pesnik, pisatelj, dramatik, esejist, gledališki, filmski in televizijski režiser

Maša Ogrizek, filozofinja, pisateljica, kritičarka

Petra Potočnik, strokovna sodelavka Društva Bralna značka – ZPMS in nacionalna koordinatorka Nacionalnega meseca skupnega branja

dr. Barbara Pregelj, pridružena profesorica za literaturo na Fakulteti za humanistiko v Novi Gorici, prevajalka, publicistka, kulturna promotorka, založnica in urednica; članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

Slavko Pregl, pisatelj, publicist, podpredsednik Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS

Tatjana Pregl Kobe, umetnostna zgodovinarica, likovna kritičarka, esejistka, pesnica, pisateljica, publicistka; članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*

Alenka Veler, urednica mladinskega leposlovja pri založbi Mladinska knjiga, prevajalka, publicistka

Petra Vidali, novinarka, urednica kulturne redakcije časnika *Večer*

Sara Vidmar, diplomirana psihologinja in študentka magistrskega študija psihologije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

dr. Barbara Zorman, docentka za področje književnosti na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem, publicistka

VSEBINA

ČLANKI – RAZPRAVE

Sabina Fras Popović, <i>Ciljno usmerjena bralna motivacija z vzgledom: #športajmoinberimo</i>	5
Sara Vidmar, <i>Razumevanje Ebenezerja Scrooga s perspektive psihologije</i>	28
Veljka Ruzicka Kenfel, <i>Intervencionizmi posrednikov v španskih prevodih mladinskih besedil</i>	37
Alenka Veler, <i>Na krilih Sinjega galeba že 70 let</i>	46
Špela Frlic, <i>Sinji galeb / biti skupaj doma v zgodbah</i>	54

POGLED NA (SVOJE) DELO

Slavko Pregl, <i>Razkošno gnezdo pod sinjim nebom</i>	59
---	----

PRIMERI DOBRE PRAKSE

Tilka Jamnik, <i>Projekt Medgeneracijsko branje. Medgeneracijske zgodbe »so krila, ki te vsak dan ponesejo kvišku«</i>	64
Metka Kostanjevec, <i>Knjižna zbirka Sinji galeb – medgeneracijski bralni užitek</i>	70

ODMEVI NA DOGODKE

Tatjana Pregl Kobe, <i>28. Bienale ilustracije Bratislava</i>	75
Darja Lavrenčič Vrabec, <i>70. obletnica knjižne zbirke Knjižnica Sinjega galeba</i>	80
Dragica Haramija, <i>Oko besede 2022</i>	83

VEČERNICA 2022

<i>Utemeljitev nagrade. Temno, toplo, globoko in zdravilno</i>	88
Melita Forstnerič Hajnšek, Maša Ogrizek: <i>Velike izgube so pot do najbolj pristnega v nas</i>	90
Petra Vidali, Nataša Konc Lorenzutti: <i>Danes je mladih bralcev manj kot pred pandemijo</i>	93
Melita Forstnerič Hajnšek, Vinko Möderndorfer: <i>Mladinska literatura ima zelo veliko botrov</i>	96
Petra Vidali, Irena Androjna: <i>Celo napačna pot je lahko smiselna</i>	99
Melita Forstnerič Hajnšek, Jana Bauer: <i>Zakaj se z objemanjem ukvarja cel svet</i>	103

IBBY NOVICE

Tina Bilban, 38. kongres IBBY. <i>Moč zgodb</i>	107
---	-----

OCENE – POROČILA

Gaja Kos, <i>Trojni »S« – Smrt, Strah, Sram</i>	109
Gaja Kos, <i>Kaj pravzaprav pomeni zapravljati čas?</i>	111
Tatjana Pregl Kobe, <i>Pritihotapljene zgodbe o različnosti in povezovanju</i>	113
Tatjana Pregl Kobe, <i>Vojna ni nikoli znala pripovedovati zgodb</i>	115
Darja Lavrenčič Vrabec, <i>Spominska soba (mali »muzej«) pisateljice Ele Peroci</i>	118
<i>Nagrada Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico</i>	120
<i>Avtorji v tej številki</i>	122

CONTENTS

TREATISES – ARTICLES

Sabina Fras Popović, <i>Target focused reading motivation with an example: #letsplaysportandread</i>	5
Sara Vidmar, <i>The understanding of Ebenezer Scrooge from the perspective of psychology</i>	28
Veljka Ruzicka Kenfel, <i>Interventions of mediators in the Spanish translations of children's books</i>	37
Alenka Veler, <i>On the wings of Sinji galeb for 70 years</i>	46
Špela Frlic, <i>Sinji galeb / being home together in stories</i>	54

(SELF)-REVIEW

Slavko Pregl, <i>Luxurious nest under the blue sky</i>	59
--	----

CASES OF GOOD PRACTICE

Tilka Jamnik, <i>Intergenerational reading project. Intergenerational stories “are wings taking you high every day”</i>	64
Metka Kostanjevec, <i>Sinji galeb book collection – intergenerational reading pleasure</i>	70

RESPONSES TO EVENTS

Tatjana Pregl Kobe, <i>28th Bratislava Illustration Biennial</i>	75
Darja Lavrenčič Vrabec, <i>70th anniversary of the Sinji galeb Library book collection</i>	80
Dragica Haramija, <i>Okoliš besede 2022</i>	83

VEČERNICA 2022

<i>Award argumentation: Dark, warm, deep and healing</i>	88
Melita Forstnerič Hajnšek, Maša Ogrizek: <i>Big losses are the path to our most authentic self</i>	90
Petra Vidali, Nataša Konc Lorenzutti: <i>Today there are less young readers than before the pandemic</i>	93
Melita Forstnerič Hajnšek, Vinko Moderndorfer: <i>Children's literature has many godparents</i>	96
Petra Vidali, Irena Androjna: <i>Even a wrong way can make sense</i>	99
Melita Forstnerič Hajnšek, Jana Bauer: <i>Why the whole world is into hugging</i>	103

IBBY NEWS

Tina Bilban, 38th IBBY Congress. <i>The Power of Stories</i>	107
--	-----

REPORTS – REVIEWS

Gaja Kos, <i>Triple “s” – death, fear, shame</i>	109
Gaja Kos, <i>What does it really mean to waste time?</i>	111
Tatjana Pregl Kobe, <i>Smuggled stories about diversity and integration</i>	113
Tatjana Pregl Kobe, <i>War has never been capable of storytelling</i>	115
Darja Lavrenčič Vrabec, <i>Memorial room (the small “museum”) of the writer Ela Peroci</i>	118
<i>The Kristina Brenk Award for an original Slovene picture book</i>	120
<i>Journal authors</i>	122

OTROK IN KNJIGA

114

Glavna in odgovorna urednica
Darka Tancer-Kajnih

Publikacijo je sofinancirala
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije

Za Mariborsko knjižnico
direktorica Dragica Turjak

Naklada 700 izvodov

Letna naročnina 17 EUR
Cena posamezne številke 7,5 EUR

V naravi prodajnega dela založbe je, da je bolj naklonjena ponujanju že znanega, preizkušene-
nega, varnega, zato je ohranjanje živega dela programa, ki išče nove poti, vlaga v razvoj ter vztraja pri kakovosti, velik izziv za uredništvo. Pri ohranjanju programskih smernic mora biti zelo trmasto, odločno in iznajdljivo. Prvi skrbnik Sinjega galeba (in vsi drugi za njim) se je tega močno zavedal in o tem povedal: »Zbirka bi gotovo že zdavnaj izdihnila, če uredniki ne bi tako trmasto branili meril kakovosti.«

Alenka Veler, *Na krilih
Sinjega galeba že 70 let*

Razplastiti besedilo na način, da zmore različno govoriti različno starim bralcem, da zgodba ni samo linearna, ampak se s pomočjo upovedovanega materiala, referenc in sugestij širi na vse strani, se mi zdi najtežje dosegljiv ideal. A vredno je k njemu vsaj stremeti. Zame predstavlja enega od načinov, na katerega lahko v pisateljski dialog pritegnem zgodbe, besede in ideje avtorjev, ki jih občudujem. Ne zato, da bi si jih prilastila, ampak da bi se z njimi pogovarjala.

Špela Frlic, *Sinji galeb / biti
skupaj doma v zgodbah*

Veliko mladih bere samo še angleško literaturo, do slovenske čutijo skoraj prezir. Toda brez poglobljanja v leposlovje, napisano v materinem jeziku, izgubljaš izvirno govorico, svoj edinstveni izraz.

Petra Vidali, *Nataša Konc Lorenzutti:
Danes je mladih bralcev manj
kot pred pandemijo*

Mislím, da v današnjem svetu primanjkuje empatije, občutljivosti za težave drugega. Svet bo boljši, če bodo mladi videli begunce, brezdomce, če bodo videli sošolko, ki ima anoreksijo, če bodo videli, da imajo nekateri manj kot oni, če bodo znali opaziti bolečino drugega. Samo tako bo svet nekoč boljši.

Melita Forstnerič Hajnšek,
*Vinko Möderndorfer: Mladinska
literatura ima zelo veliko botrov*

Zanimivo, ampak ravno razmišljanje zunaj strogih založniških prodajno naravnanih okvirov se nam je v zadnjih kritičnih letih obrestovalo. Tako med bralci kot pri domačih in evropskih razpisih.

Melita Forstnerič Hajnšek, *Jana Bauer:
Zakaj se z objemanjem ukvarja cel svet*

